

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study And Support Foundation

ธรรมเตือนใจ

เล่ม ๒

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

สารบัญ

	หน้า
ความวิจิตรของความคิด	๑
ความตระหนี่อย่างยิ่ง	๒
เครื่องอยู่ที่ประเสริฐ	๔
วิญญูณนิมิต	๖
อยู่ในบ้านศัตรู	๘
อย่าพึงเดิน	๑๐
เกิดเพราะอะไร	๑๒
อนัตตาไม่ใช่คำแปล	๑๔
ทางเดินของผู้รู้	๑๖
ยอดของนมัสการ	๑๘
พึงธรรมตามกาล	๑๙
อณูของความดี	๒๑
อยากให้เป็นกุศลมาก ๆ	๒๓
เบิกบานในธรรม	๒๕
เลิศแต่ไม่เที่ยง	๒๖
เพียงสิ่งที่ปรากฏ	๒๘
เสียงมีความหมายหรือไม่	๓๐
จะขออะไรก่อนตาย	๓๑
กุศลที่บริสุทธิ์ ขึ้น	๓๓
เดินไปตามหนทางอันประเสริฐ	๓๖
รู้ยิ่งคืออย่างไร	๓๘
จะเข้าใจไตรลักษณ์ได้อย่างไร	๔๐
น้อมไปในสาระ	๔๓
โลกภายนอก-โลกภายใน	๔๕

สารบัญ

	หน้า
เกลียวของความไม่รู้	๔๗
อริยาศัยใหม่ในทางธรรม	๔๙
กิน ๗ ขณะ	๕๒
ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว	๕๔
แสวงหาหรืออบรม	๕๖
จะเก็บโกรธไว้ทำไม	๕๘
กิเลสที่ละได้ยาก	๖๑
เห็นความไม่รู้บ้างไหม	๖๓
ถอนตะปูตรึงใจ	๖๔
เหมือนไม่ได้ดื่มน้ำ	๖๗
น่าสลดที่ไม่รู้	๖๘
ลามที่เหนือลาม	๗๐
เบิกบานด้วยธรรมรส	๗๒
พระธรรมเปลี่ยนชีวิต	๗๔
กำลังวาดภาพภพหน้า	๗๖
แว่วเสียงธรรมะ	๗๗
มีก็ใจ	๗๘
ปลอดภัยด้วยปัญญา	๘๑
เปิดเผยความจริง	๘๒
หลีกออกด้วยใจ	๘๓
กำลังวาดรูปของชาติหน้า	๘๔
ทนด้วยความไม่รู้	๘๖
ภัยที่ไม่กลัว	๘๗
คุ้มครองจิต	๘๙

สารบัญ

	หน้า
ปัญหาและการแก้	๙๑
ไม่สุขที่แท้จริงเริ่มที่ไหน	๙๒
รอบรู้คืออะไร	๙๕
ลึกซึ้งเพราะเห็นได้ยาก	๙๗
เห็นได้ยากเพราะลึกซึ้ง	๙๘
ผู้สร้างเรือน	๙๙
พุทธชยันตี ดีใจไหม	๑๐๑
ที่พึ่งสูงสุด	๑๐๓
สินหา	๑๐๕
พึ่งด้วยดีคืออะไร	๑๐๗
สมาธิสงบไหม	๑๑๑
ปริยัติไม่ใช่จำเรื่อง	๑๑๓
ความเลื่อมใสที่พันอบาย	๑๑๕
ทีละหนึ่งจิต	๑๑๗
คุณของปัญญา	๑๑๙
อวิชาอยู่ไหน	๑๒๒
จะอยู่ไปวัน ๆ หรือ	๑๒๔
ดูเหมือนเล็กน้อย	๑๒๖

ความวิจิตรของความคิด

ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคำที่จารึกพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ๔๕ พรรษาจะไม่กล่าวถึงอย่างอื่นเลย นอกจากสิ่งที่มีจริง ๆ ในชีวิตประจำวันใครจะไม่ให้จิตเกิดรู้หรือเห็น ไม่ได้ เห็นแล้ว จะไม่ให้คิด ก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้นทุกอย่างไม่มีใครไปบังคับบัญชาเลย และความคิดของแต่ละคนก็หลากหลายมาก ขณะนี้ เดียวนี้ คิดเหมือนกันหรือเปล่า ไม่เหมือนกันเลยตามการสะสม แต่ว่ามีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ก็แล้วแต่จะคิดตามการสะสม

นี่ก็แสดงให้เห็นว่า จริง ๆ แล้วพระธรรมที่ทรงแสดง ไม่ใช่เรื่องอื่นเลย เรื่องสิ่งที่มีจริง เป็นความจริงในชีวิตประจำวัน แต่เพราะไม่รู้ จึงยึดถือในสิ่งนั้นอย่างมั่นคงว่าเป็นเรา เป็นเขา หรือเป็นของเรา หรือเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ถ้าเพียงไม่คิด หลับสนิท มีเรื่องอะไรไหม

หลับสนิท รู้ไหมว่า น้ำท่วม ไม่รู้ แต่พอตื่น ได้ยินแล้ว เรื่องราวต่าง ๆ รู้จักคำว่า “น้ำ” หมายความว่าอะไร “ท่วม” หมายความว่าอะไร ก็คิดนึก เพราะจำคำซึ่งเกิดจากเสียงต่าง ๆ ถ้าเสียงเดียว จะเป็นคำใหม่ จะรู้อะไรได้ไหม ไม่ได้ แต่..แม้แต่เสียงก็ไม่เหมือนกัน เสียงหนึ่งเกิด แล้วก็ดับ เสียงที่ไม่ใช่เสียงเก่า เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป ก็สืบทอดหลากหลาย จนกระทั่งจำไว้เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ

นี่คือ สิ่งที่มีจริงในชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดจนตาย แต่ไม่รู้ และความสุข ความทุกข์มาจากไหน ถ้าไม่มีการเห็น จะสุขทุกข์เพราะเห็นได้ไหม มีใครชอบดอกกุหลาบบ้าง ตามความเป็นจริง ชอบกันเกือบจะทุกคน ถ้าไม่เห็น จะชอบไหม ไม่มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น จะชอบไม่ได้เลย แต่พอเห็น จะไม่ให้ชอบ ได้ไหม

นี่คือ ธรรมะ และไม่ใช่แต่ดอกกุหลาบ มีอย่างอื่นอีกตั้งเยอะแยะ ชอบไปหมดไม่ว่าจะเป็นเสื้อ เป็นอะไรก็ตาม สีสนัสนวนต่าง ๆ วิจิตรมากขึ้นทุกวันตามความพอใจ วันนี้ชอบอย่างนี้ พรุ่งนี้เปลี่ยนแล้ว ได้ไหม แม้แต่เป็นดอกไม้ การจัดดอกไม้ก็ยังไม่เหมือนกัน ตามความพอใจ

เพราะฉะนั้นตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกขณะเป็นธรรมะ ซึ่งไม่สามารถรู้ได้ว่า แท้ที่จริงแล้ว ไม่ใช่ของใคร ใครก็ทำให้เกิดขึ้นไม่ได้เลย และก็ไม่มีอยู่ในอำนาจบังคับบัญชาด้วย แล้ววันหนึ่งก็ต้องจากไปแน่ๆ จำไม่ได้ด้วยว่า มีอะไรเกิดบ้างในชีวิต

เราเกิดมาต่างกัน เพราะว่าชาติก่อนๆ ก็เหมือนชาตินี้แหละ เพราะว่ามีธาตุที่เป็นธาตุรู้เกิดขึ้น ฐมาตลอด นานแสนนานมาแล้ว แต่ละภพ แต่ละชาติ จนกระทั่งถึงวันนี้ เมื่อวานนี้กับวันนี้ เหมือนกันหรือต่างกัน เห็น คิด เมื่อวานนี้ เป็นปัจจัยทำให้วันนี้เห็น แล้วก็คิดต่อ จากการที่จำไว้ จากการเห็นเมื่อวานนี้

แม้แต่การฟังธรรมะ ได้ยิน ได้ฟัง เมื่อวานนี้ พอเข้าใจอะไรบ้าง วันนี้ก็ได้ยินซ้ำอีก แต่ความเข้าใจเมื่อวานนี้ก็สามารทำให้ความเข้าใจวันนี้เพิ่มขึ้นอีก

นี่ก็แสดงให้เห็นว่า แต่ละขณะเกิดขึ้น แล้วดับไปก็จริง แต่เป็นปัจจัยให้มีการสืบต่อของทุกสิ่งทุกอย่าง

เพราะฉะนั้นคนที่มีอกุศลประเภทไหนเกิด อกุศลประเภทนั้นมีมาก อหังการของบุคคลนั้นก็personที่ชอบพอใจในอกุศลประเภทนั้น ถ้าถามกันเล่นๆ ดอกกุหลาบสีเหลืองกับสีม่วง ชอบดอกกุหลาบสีไหน เห็นไหม แค่นี้ บังคับได้ไหม หรือว่าเป็นไปตามการสะสมที่จะมีความรู้สึกพอใจไม่พอใจแม้เพียงเล็กน้อยในสิ่งที่ปรากฏ แล้วก็ดับไป โดยไม่รู้อะไรจริงเลยว่า ทุกขณะที่เป็นสภาพธรรมะ ที่ดี หรือไม่ดี ที่เกิดแล้ว สะสมอยู่ในจิต ไม่สามารถไปอยู่ที่อื่นได้เลย เมื่อเกิดกับจิต อยู่ที่จิต แม้สภาพธรรมะนั้นดับไปแล้ว ก็ยังสะสมการที่เคยเป็นอย่างนั้นซ้ำ แล้วก็สะสมต่อไปอีกมากมาย

ด้วยเหตุนี้ก็เป็นเรื่องที่เราควรศึกษา ควรเข้าใจอย่างยิ่ง ก่อนที่จะจากโลกนี้ไป

ความตระหนี่อย่างยิ่ง

แต่แม้จฉริยะ ได้ยินว่า ตระหนี่ และได้ยินคำว่า ปรมัจฉริยะ ก็เป็นคำถามอีก เพราะถามให้คิด คิดแล้ว เข้าใจ แต่ถ้าไม่คิด คนอื่นเขาพูด เราพูดตาม แต่เราเข้าใจหรือเปล่า เพราะฉะนั้นลองคิดดู มีใครไม่ใช่ “ปรมัจฉริยะ” หรือไม่ตระหนี่อย่างยิ่งบ้างไหม กรุณายกมือ ไม่มี แสดงว่าทุกคนตระหนี่อย่างยิ่ง

ตระหนี่อะไรอย่างยิ่ง **ความรักตัว** มีอะไรที่จะสละได้ยาก เท่ากับความรักตัวบ้าง เพราะฉะนั้นความรักตัวนี้ ตระหนี่อย่างยิ่ง ตระหนี่ความเป็นเรา ไม่อยากจะให้หมดไปเลย บางคนคิดว่าฟังธรรมะกันทำไม กลัวเหลือเกินที่จะหมดกิเลส คิดดู กลัวหมดกิเลส ช่างคิดอะไรได้ปานนั้น กิเลสดีนักหรือที่จะเก็บไว้ทุกวันมาก ๆ โดยไม่รู้สีกตัวด้วย แต่ก็ยังตระหนี่ไว้มาก เหนียวแน่น ไม่ยอมสละ หรือละความติดข้องในความเป็นตน

เพราะฉะนั้นธรรมะ คือ เรื่องที่จริง ละเอียดย และลึกซึ้ง ที่จะต้องอาศัยการไตร่ตรองของแต่ละบุคคล ไม่ใช่เป็นผู้ที่ฟังแล้วเชื่อ แต่ว่าฟังแล้วเข้าใจ แม้เข้าใจ เดียวก็ลืม เพราะเหตุว่าลืมก็เป็นธรรมะ เข้าใจก็เป็นธรรมะ เปื่อก็คือเป็นธรรมะ ไม่เปื่อก็คือเป็นธรรมะ

ศรัทธา สภาพของจิตที่ผ่องใส ไม่มีอกุศล โลภะ โทสะ โมหะ ขณะที่กำลังฟังธรรมะด้วยศรัทธา ที่จะเข้าใจในสิ่งที่กำลังฟัง ขณะนั้นก็เป็นธรรมะ แต่พอเห็น เป็นอกุศลแล้ว ฟังไป ดูดอกไม้ไป ก็มีสภาพธรรมะที่เกิดดับหลายอย่าง จำแนกออกไปเป็นประเภทต่าง ๆ ก็คือ ชีวิตตามความเป็นจริง

ทำไมวิชาอื่นศึกษาได้ และก็อยากศึกษามาก ๆ ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก แต่ธรรมะที่มีจริง ๆ และผู้อื่นไม่สามารถที่จะสั่งสอนได้เลย มหาวิทยาลัยใด ๆ ในโลกก็ไม่สามารถทำให้เกิดความเข้าใจในความจริงนี้ได้เลย นอกจากพระธรรม

พุทธศาสนา คำสอนของผู้ที่ทรงตรัสรู้ตามความเป็นจริง ทำไมไม่สนใจที่จะเข้าใจ ไม่ได้เกิดโทษภัยใด ๆ เลยทั้งสิ้น

ฟังแล้ว เจ็บไหม “ปรมมัจฉริยะ” เจ็บไหม ไม่มีใครไปว่าใคร แต่พูดถึงธรรมะที่เป็นจริงอย่างนี้ ให้มีความเข้าใจที่ถูกต้อง

เพราะฉะนั้นความเข้าใจ ไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อน ไม่ได้ทำให้ใครเป็นทุกข์เลย แต่นำมาซึ่งความเห็นที่ถูกต้อง และเห็นคุณค่าของสิ่งที่ได้ยินได้ฟังด้วยว่า ทุกคำที่ได้ยินได้ฟังเป็นวจีส์จะ วาจาส์จะ คำพูดจริง เพราะพูดถึงสิ่งที่กำลังมีจริง ๆ และพูดถึงความจริง ของสิ่งที่มีจริง เพื่อให้เข้าใจความจริงถูกต้องยิ่งขึ้น จนสามารถที่จะไม่เป็น “ปรมมัจฉริยะ”

เครื่องอยู่ที่ประเสริฐ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงพระมหากรุณา ไม่ว่าใครจะมีสุข ก็ยังนำสงสาร เพราะไม่พ้นจากทุกข์ที่จะต้องเกิดอีก ด้วยเหตุนี้สภาพธรรมะตรงตามความเป็นจริง เวลาที่เมตตา ขณะนั้นก็มีความเป็นเพื่อน มีความหวังดี ไม่โกรธ ถ้าโกรธแล้วหวังดีไม่ได้เลย เป็นหวังร้าย

แต่เวลาที่กรุณาก็คือ เมื่อบุคคลนั้นมีความทุกข์ สำหรับคนทั่วไป เป็นสภาพธรรมะ ถ้าเรายังไม่รู้ว่าเป็นทุกข์จริง ๆ คือ การเกิดดับ เราคงจะไม่กรุณามหาเศรษฐี หรือคนที่กำลังเสวยสุข มีความสุข ไข่มุม

เมตตา คือ ความเป็นเพื่อน

แต่กรุณา เวลาบุคคลหนึ่งบุคคลใดมีความทุกข์ เราไม่คิดถึงทุกข์ของการเกิดดับปกติทั่วไป เขากำลังเดือดร้อน น้ำท่วม ป่วยไข้ หิวข้าว บาดเจ็บ เห็นใจใหม่ ในทุกข์ที่กำลังมีกับบุคคลนั้น ขณะนั้นที่เห็นใจ และเข้าใจในความทุกข์ ต้องการที่จะช่วยเขาให้พ้นจากความทุกข์ ไม่เบียดเบียนเขา เพราะเขากำลังเป็นทุกข์ นั่นคือ กรุณา

เพราะฉะนั้นจากตัวอย่างที่ว่า น้ำก็ท่วม ค่าเรือก็ขึ้นราคาแพง ก็แสดงว่าขาดความเข้าใจ และความเห็นใจในความทุกข์ของคนที่ถูกน้ำท่วม ก็ขาดความกรุณา เพราะไม่เห็นใจ ไม่เข้าใจในความทุกข์ แต่ถ้ามีความกรุณา ก็มีความเห็นใจในความทุกข์ เขาไม่มีน้ำ เอน้ำไปให้ เขาไม่มีอาหาร เอาอาหารไปให้

เพราะฉะนั้นเมตตาทั่ว ๆ ไป คือ ความเป็นเพื่อน บุคคลนั้นยังไม่ได้มีความทุกข์เดือดร้อน แต่เวลาที่เขามีความทุกข์ เดือดร้อนแล้ว ต้องการให้เขาพ้นจากทุกข์ ขณะนั้นเป็นกุศล เป็นความเห็นใจในความทุกข์ แต่ต้องไม่โสภะและเป็นผู้ทุกข์

ถ้าขณะใดที่โสภะเป็นผู้ทุกข์ ขณะนั้นไม่ใช่กุศลเลย กำลังถูกทำร้ายด้วยอกุศล ด้วยโทสะ ด้วยความขุ่นเคือง ด้วยความไม่พอใจในสภาพอย่างนั้น ที่เขากำลังประสบอยู่

เพราะฉะนั้นการรักษาคิดด้วยปัญญา จึงสามารถเห็นความต่างของกุศลและอกุศล เพราะฉะนั้นสามารถที่จะกรุณาได้ด้วยความสะดวก ที่มีโอกาสได้ช่วยคนที่

กำลังเป็นทุกข์ แทนที่จะพลอยโศกเศร้าไปกับเขา ซึ่งความโศกเศร้าไม่มีประโยชน์อะไรเลยทั้งสิ้น ไม่มีคำสอนสักคำของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่จะทำให้คนเกิดอกุศลเป็นทุกข์ หรือแม้แต่โศกเศร้าเสียใจ

เพราะฉะนั้นก็แสดงให้เห็นความต่างของกุศลธรรม และอกุศลธรรม

ข้าศึกใกล้ของกรุณา ก็คือ โทมนัส มาเร็วเลย ปะปนกันจนกระทั่งแยกไม่ออก บางคนถึงกับพลอยร้องไห้ไปด้วย

พรหมวิหาร ธรรมะที่อยู่อย่างประเสริฐ คือ ด้วยเมตตา เมื่อควรเมตตา มีความเป็นเพื่อน มีความหวังดี

กรุณา เมื่อเขาประสบทุกข์

มุทิตา เมื่อเขาได้ดี มีสุข ไม่ใช่ไปหวังร้าย คนนี้ไม่ควรที่จะได้ดีมีสุขเลย แต่เขาได้ดีมีสุข เพราะบุญที่ได้กระทำแล้ว อนุโมทนาในบุญที่เขาได้กระทำแล้ว แต่ในความประพฤติที่ไม่ดีของคนนั้น ก็ไม่ใช่ไปมุทิตาหรือพลอยยินดีด้วยความที่เป็นอกุศลนั้น

สำหรับอุเบกขา คือ ไม่หวั่นไหว ซึ่งยาก

เมตตา มีความรักหรือความผูกพัน เป็นข้าศึกใกล้ แยกเกือบไม่ออกว่านี่เมตตา หรือนี่โลภะ อย่างแม่รักลูก บางคนก็อาจจะคิดว่า เมตตามาก แต่ใครจะรู้ว่า เมตตา หรือรัก

ถ้าเมตตาแล้ว เสมอกันหมดไม่ว่าใคร นั่นคือ เมตตาจริง ๆ ไม่ว่าลูกหรือไม่ใช่ลูก เพื่อนหรือไม่ใช่เพื่อน ใครก็ตามแต่ เสมอกัน นั่นคือ เมตตา ไม่เลือกสัตว์บุคคล

กรุณาก็เช่นกัน ไม่เลือกว่าเขาเป็นใคร ที่จะต้องสงสาร จะต้องช่วยเหลือ ถ้าไม่ใช่เพื่อน ก็ไม่สงสาร ไม่ช่วยเหลือ นั่นก็ไม่ใช่กรุณา

แต่เพราะเพื่อน เพราะความผูกพัน และในขณะที่ช่วยเหลือ ก็ยังมีความรู้สึกเศร้าหมอง เพราะไม่เข้าใจความต่างกันว่า ถ้าเป็นกรุณาจริง ๆ ไม่เศร้าหมองเลย

และที่เป็นโทมนัส ก็เพราะความผูกพันเป็นเหตุ ให้เกิดความรู้สึกที่เสียใจ เศร้าหมอง ถ้าไม่มีความผูกพัน ใครจะตาย ใครจะเป็น เดือดร้อนไหม ไม่เดือดร้อนเลยทั้งสิ้น

สำหรับอุเบกขา ต้องด้วยความเห็นถูกต้องว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน จึงไม่
หวั่นไหว ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ช่วยได้ ช่วย เป็นภรรณา

ช่วยไม่ได้ ต้องเสียใจหรือเปล่า หรือว่าเป็นกรรมของแต่ละคน ซึ่งจะต้องมีสิ่ง
นั้นเกิดขึ้น หลีกเลี่ยงไม่ได้ เวลาที่กรรมที่ทำให้ลูกป่วยไข้ แม่ขอป่วยไข้แทนได้ไหม
เวลาที่แม่ป่วยไข้ ลูกขอป่วยไข้แทนได้ไหม ก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้นให้รู้ความจริงว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของของตน แต่ไม่ได้
หมายความว่า เมื่อรู้อย่างนี้แล้วไม่ช่วย ไม่ใช่ แต่ขณะที่ช่วย จิตใจก็ไม่หวั่นไหวด้วย
ไม่อย่างนั้นก็จะพลอยเศร้าหมองไปกับความทุกข์ยากของคนอื่น ซึ่งต้องแยกอย่าง
ละเอียด และต้องรู้ด้วยว่าไม่ใช่จิต แต่เป็นเจตสิกซึ่งเกิดกับจิต

วิญญานนิมิต

อยู่ในโลกคนเดียว คำว่า “อยู่ผู้เดียว” หมายความว่า จิตเกิดพร้อมเจตสิก
ไม่มีอะไรที่นั่นเลย นอกจากธาตุรู้ซึ่งเกิดขึ้น เหมือนตอนที่นอนหลับสนิท ไม่ใช่คนตาย
แต่ก็มีธาตุรู้เกิดดับสลับต่อ จนตื่นขึ้น แล้วก็เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง คิดนึกบ้าง ก็เป็นการ
เกิดดับสลับต่อของจิตซึ่งใครเปลี่ยนแปลงไม่ได้

จะไม่ให้หลับ จะไม่ให้เห็น จะไม่ให้ตื่น จะไม่ให้คิด เป็นไปไม่ได้เลย
เพราะฉะนั้นจริง ๆ แล้ว ไม่มีอะไรที่เป็นความจริง ที่สุดของที่สุดก็คือ สภาพที่มีจริง ๆ
เป็นจิต เป็นเจตสิก เป็นรูป เป็นนิพพาน เท่านั้นเอง ที่ใช้คำว่า “ปรมาตถธรรม” มี ๔
จิต ๑ ไม่ใช่รูป ไม่ใช่เจตสิก ไม่ใช่ นิพพาน

และจิต คือ อะไร เป็นธาตุชนิดหนึ่ง เวลาเราคิดถึงคำว่า “ธาตุ” เราก็รู้ว่า เป็น
สิ่งที่มีจริง ซึ่งไม่ใช่ของใคร แล้วแต่ว่าจะແจกແจกธาตุนั้นไป โดยวิชาการต่าง ๆ
แต่ธาตุจริง ๆ ก็หมายความว่า สิ่งที่เกิด มีลักษณะเฉพาะอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น ถ้า
เป็นธาตุที่เกิด เกิดแล้วต้องมีเหตุปัจจัย ที่ทำให้เกิด แล้วก็ดับ ทั้งนั้นเลย

ไม่มีอะไรซึ่งเกิด แล้วไม่ดับ เพราะฉะนั้นจึงมีจิต เป็นธาตุรู้ แสง เป็นธาตุไม่รู้
และหวน ก็เป็นธาตุที่ไม่รู้ แต่แม้กระทั่งแสง ก็ไม่ใช่หวน

เพราะฉะนั้นความหลากหลายของธาตุ เราไม่ได้คิดถึงคน ไม่ได้คิดถึงนก ไม่ได้คิดถึงต้นไม้ แต่คิดถึงความจริงที่สุด ก็คือ สิ่งนั้นมีจริง ๆ มีปัจจัยเกิดขึ้น แล้วก็ดับไป แล้วก็ไม่กลับมาอีกเลย หลากหลายสักแค่ไหน ประมวลได้ไหม ตั้งแสนโกฏิกัปมาแล้ว

หรือแม้เพียงชาตินี้ ขณะนี้ สภาพธรรมะซึ่งเป็นธาตุก็เกิดดับนับไม่ถ้วน โดยความเป็นธาตุแต่ละอย่าง ๆ แต่ด้วยความไม่รู้ ก็ทำให้เข้าใจผิด เห็นสิ่งที่เกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วมาก เป็นสิ่งที่เที่ยงและยั่งยืน และก็จำนิมิต รูปร่างสัญญาณ ก็แล้วแต่ว่าเป็นของรูปหรือของอะไร

สภาพธรรมะที่เกิดดับ สืบต่ออย่างรวดเร็วมาก จะทำให้ปรากฏว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ไม่ดับ อย่างจิตขณะนี้ ความจริงเกิดแล้วก็ดับ แล้วก็หลากหลาย สลับกัน แล้วก็ไม่กลับมาอีกเลย แต่เพราะไม่รู้ความจริง ก็คือ ขณะนี้ เหมือนเห็นตลอดเวลา เป็นวิญญานนิมิต

ทุกอย่างที่เกิดสืบต่อ ดับอย่างรวดเร็ว แต่ปรากฏเหมือนเที่ยง ปรากฏเหมือนว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด แล้วแต่จะเป็นสภาพรู้ หรือไม่ใช่สภาพรู้ก็ตาม นิमितของจิตก็คือ เป็นธาตุที่รู้ไปหมดเลย ตั้งแต่เกิดจนตาย สิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏ เพราะมีธาตุที่กำลังรู้สิ่งนั้น

เสียงปรากฏ ถ้าไม่มีการได้ยินเสียง หรือธรรมที่สามารถได้ยิน รู้เฉพาะลักษณะของเสียงนั้น เสียงนั้นก็ปรากฏไม่ได้

เพราะฉะนั้นความจริง ถึงที่สุดของความจริง ก็คือ จิต เป็นธาตุรู้ ซึ่งกำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังคิดนึก ตั้งแต่เกิดจนตาย ก็คือ จิตนั้นแหละ เกิดดับสืบต่อเปลี่ยนแปลงจิตไม่ได้

“นิยาม” คือ ความเป็นจริงที่ต้องเป็นอย่างนี้ คือ จิต ๑ ขณะเกิด แล้วดับไป เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไป เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น เกิดมานานหรือยังในสังสารวัฏ จะเกิดต่อไปอีกนานไหม ตราบใดที่ยังไม่รู้ก็ต้องเป็นอย่างนี้ และเลือกเกิดก็ไม่ได้ นกเกิดมา เป็นนกหรือเปลา่ หรือไม่เกิดก็เป็นนก

เกิดมาพร้อมกับรูป ซึ่งจำว่า รูปร่างเป็นอย่างนี้ ไม่เรียกเลย หรือ เปลี่ยนชื่อจากนก เป็นชื่ออื่นก็ได้ แต่เปลี่ยนสัจจะ คือ ความจริงไม่ได้ ความจริง คือ ต้องมีธาตุ หรือ ธรรมะซึ่งเกิดดับอย่างรวดเร็วจนไม่ปรากฏความเกิดดับ ปรากฏแต่เพียง “นิมิต” เหมือนสิ่งที่ลวงให้เห็นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง ในเมื่อความจริง ภายในแท้ ๆ คือจิตกำลังเกิดดับ

อยู่ในบ้านศัตรู

ส. อยู่ในกิเลสซึ่งเป็นที่ตั้งของภัย กิเลสจะนำสิ่งดี ๆ มาให้ได้ใหม่ น้ำท่วมไฟไหม้ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่ดีทั้งหมดเกิดจากกิเลส ไม่ใช่เกิดจากธรรมะฝ่ายดี เพราะฉะนั้นอยู่กับกิเลส ซึ่งเป็นที่ตั้งของภัย แน่นนอน วันหนึ่งวันใด หรือวันไหน เมื่อมีเหตุ ผลก็ต้องมี ท่านอุปมาว่า “เหมือนอยู่ในบ้านศัตรู”

ที่แรกคิดว่าอยู่บ้านของเราเองกับลูกใช้ใหม่

ผู้ฟัง คือความผูกพัน ใช้ใหม่คะ

ส. กิเลสทั้งหมดมีหลายอย่าง โลภะทั้งหมด ความติดข้องก็เป็นกิเลส โทสะ ความขุ่นเคือง ไม่ชอบ ก็เป็นกิเลส สภาพที่ทำให้จิตเศร้าหมอง ไม่ผ่องใส ไม่ผ่องใสที่นี้ คือ เป็นอกุศล เป็นสภาพธรรมที่ไม่ดี

เพราะฉะนั้นเมื่อก็นี้อยู่ในบ้านกับลูก ความจริงอยู่กับกิเลสในบ้านของศัตรู และขณะที่กิเลสเกิด เลี้ยงดูศัตรูให้อิ่มหนำสำราญ เป็นอย่างนี้อยู่ทุกวันหรือเปล่า

นี่คือ พระธรรมที่ทรงแสดง พระมหากรุณาโดยโหวงเทศนา ที่จะทำให้คนฟังต่างอภยาศัย ได้สำนึก ได้เข้าใจจริง ๆ ว่า แต่ละคน คือ จิตอะไร ดีแค่ไหน หรือว่าตรงกันข้าม สะสมอะไร

อกุศลเป็นขยะ หรือเป็นสิ่งที่ควรทิ้ง แต่ก็เก็บมาเรื่อยเลย ทุกวัน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ใส่จนเต็มใจ ล้น เป็นภาชนะก็ไม่มีที่จะเก็บ แล้วลองคิดถึงกลิ่นขยะ เป็นอย่างไร

แต่ก็ไม่มีกลิ่นเลย สำหรับคนที่ไม่รู้ว่า แท้ที่จริงแล้วกลิ่นของอกุศลแรงกว่ากลิ่น ดิบ ที่ท่านใช้คำว่า กลิ่นดิบ คือ กลิ่นสัตว์ที่ดิบ ๆ อย่างคนที่กินเนื้อสัตว์ หรือไม่กิน เนื้อ ก็ทรงแสดงเรื่องของกลิ่นดิบไว้

แต่แท้ที่จริงแล้วถ้าจะคิดถึงว่า ที่สำคัญที่สุดก็คือ จิต เพียงไม่มีจิต เจตสิกมี ใหม ถึงแม้รูปที่เราเห็นเป็นโลก เป็นภูเขา จะเกิดเพราะอตุ ความเย็น ความร้อนซึ่งเป็น ธาตุ ก็ไม่ได้รู้อะไรเลย ไม่สามารถเป็นสุข เป็นทุกข์ คิดนึกปรุงแต่งอะไรได้เลยทั้งสิ้น

เพราะฉะนั้นที่สำคัญที่สุด คือ จิตเป็นใหญ่ เป็นประธานที่ต้องรู้ทุกอย่าง เกิด เมื่อไร ต้องรู้สิ่งหนึ่งสิ่งใด เพราะฉะนั้นที่ว่าคนเกิด ไม่ใช่ต้นไม้ใบหญ้า ก็เพราะเหตุว่า มีจิต ซึ่งเป็นธาตุรู้ เป็นสภาพรู้เกิดขึ้น ไม่ให้เกิด ได้ไหม

“นิยาม” ความที่ต้องเป็นอย่างนั้น เป็นธรรมะที่ใครก็เปลี่ยนแปลงไม่ได้เลย แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ไม่สามารถบันดาล หรือเปลี่ยนธรรมะให้เป็นอย่าง อื่นได้ แต่ทรงตรัสรู้ความจริง ทรงแสดงความจริง

เพราะฉะนั้นที่สำคัญที่สุด คือ จิต ซึ่งเกิดพร้อมกับเจตสิก และต่างก็อาศัยกัน และกันเกิดขึ้น และเจตสิกก็มีถึง ๕๒ ประเภท เพราะฉะนั้นความหลากหลายของจิต จะมีแค่ไหน แต่ส่วนใหญ่แล้ว เพราะไม่รู้ความจริง ก็ติดข้อง มีเรา ทั้ง ๆ ที่จิตเห็น เพียงรู้สิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็น คิดนึกอะไรไม่ได้เลย จิตได้ยิน ก็รู้เสียง ทำให้เสียงที่มี ปรากฏกับธาตุที่กำลังได้ยินเสียง และจิตคิดนึกเรื่องราวที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กายทั้งวันด้วยความไม่รู้

มาแล้วด้วยความติดข้อง เพิ่มกิเลสขึ้นมาอีก แล้วยังกิเลสอื่น ๆ อีก ขยะทั้งนั้น เลย เก็บไว้หมดเลย อยู่กับกิเลส ซึ่งเป็นที่ตั้งของภัย ดุจอยู่ในบ้านของศัตรู ทุกครั้งที่ กิเลสเกิด ก็เลี้ยงดูศัตรู อิ่มนํ้าสำราญอ้วนพี แข็งแรง ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรม เราจะ เห็นโทษใหม่ว่า ความไม่รู้นำมาซึ่งอกุศลทั้งหลาย

เพราะฉะนั้นความรู้ความเข้าใจจริง ๆ เท่านั้น ที่จะค่อย ๆ ละความไม่รู้ ค่อย ๆ ถึงความไม่มีกิเลสเลยได้ เพราะความรู้เพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้นควรรู้ใหม่ หรือควรเป็นไปอย่างเดิม ชาติหน้าจะเกิดเป็นอะไรก็ไม่รู้ เกิดแล้วก็แล้วกัน แล้วกลับมาเป็นอย่างนี้อีกก็ไม่รู้ เตี้ยวน้ำท่วม เตี้ยวไฟไหม้ ก็เป็น

อย่างนั้นแหละ โดยไม่รู้ ถ้าอย่างนั้นการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่เป็นประโยชน์ พระรัตนตรัยไม่เป็นที่พึ่ง

เพราะฉะนั้นกราบไหว้บูชากล่าวคำที่เข้าใจหรือเปล่า ต้องเป็นผู้ที่ตรง จึงจะได้สาระจากพระธรรม เพราะทุกคำเป็นคำจริง วาจาสะจจะ กำลังเข้าใจความจริง เป็นญาณสะจจะ ญาณ คือ ความรู้ความเห็นถูกต้องซึ่งเป็นมรรคสะจจะ เป็นทางที่จะนำไปสู่ความรู้จริง ๆ ซึ่งพ้นจากกิเลสและดับกิเลสได้

เพราะฉะนั้นมรรค คือ ทางเดิน มีหลายทางมาก ความเห็นผิด ก็เป็นทางหนึ่งของคนที่กำลังเดินไป ๆ เดินไปถึงความเห็นผิด ซึ่งไม่มีทางกลับมาสู่ความเห็นถูกต้อง ถ้าไม่รู้ว่ ความเห็นถูกต้องกับความเห็นผิดอย่างไร

เพราะฉะนั้นธรรมะ ก็เป็นสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ไตร่ตรอง และเข้าใจ อบรมไป ภาวนา คือ อบรม

อย่าฟังผิด

ส. ก็คงไม่ลืมนะคะ ธรรมะเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งอย่างยิ่ง เพราะเหตุว่า ทุกขณะเป็นธรรมะ ไม่ต้องไปหาที่ไหนเลย แม้แต่เดี๋ยวนี้ ก็เป็นธรรมะ แต่ความลึกซึ้งของสภาพธรรมะที่มีจริงในชีวิตประจำวัน ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรมโดยละเอียด โดยเข้าใจจริง ๆ ก็ไม่สามารถที่จะเห็นความลึกซึ้งของธรรมะได้ ดูเ็น ๆ ก็เหมือนเป็นสิ่งที่ธรรมดา

แต่ทุกคำ ถ้าไตร่ตรองก็สามารถเข้าใจว่า เราเข้าใจสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง วันแล้ววันเล่าบ่อย ๆ เรื่องของสิ่งที่มีจริงทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แค่นั้น

และถ้าเป็นคำถามให้คิด ก็อาจทำให้เราเริ่มเข้าใจความละเอียด เช่น ถ้าถามว่า คำที่ว่า “ทุกสิ่งที่มีจริงเป็นธรรมะ” กับ “ธรรมะคือสิ่งที่มีจริง ๆ” แค่นี้ เหมือนกันหรือเปล่า หรือความเข้าใจละเอียดขึ้นอย่างไร

เช่น ถ้าคนที่ไม่เคยฟังธรรมะเลย จะให้เขาเข้าใจอย่างไรว่า ธรรมะคืออะไร ก็บอกว่า ธรรมะ คือ สิ่งที่มีจริง ๆ พอที่จะเข้าใจได้ สิ่งที่มีจริง แต่ก็ต้องคิด เดี๋ยวนี้มีสิ่งที่มีจริง ๆ หรือไม่ เดี๋ยวนี้มีสิ่งที่มีจริง ๆ สิ่งนั้นแหละเป็นธรรมะ

นี่ก็เป็นความเข้าใจในเรื่องของการฟังว่า ธรรมะ คือ อะไร แต่เวลาที่ศึกษาแล้ว ฟังธรรมะต่อไป ถ้าเราจะเปลี่ยนเป็น “สิ่งที่มีจริงเดี๋ยวนี้เป็นธรรมะ” แทนที่จะบอกว่า “ธรรมะ คือ สิ่งที่มีจริง” แต่บอกว่า “สิ่งที่มีจริงเดี๋ยวนี้เป็นธรรมะ”

ความเข้าใจต่างกันไหม เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ธรรมะ คือ สิ่งที่มีจริง เป็นปริยัติ ให้เราเข้าใจความหมายของคำ เวลาที่ใช้คำว่า “ธรรมะ” คืออะไร มิฉะนั้น แล้วเราก็จะพูดคำที่เราไม่เข้าใจ

แต่ถ้าบอกว่า ธรรมะก็คือ สิ่งที่มีจริงทุกขณะ คนที่ฟังเดินก็รับไป สิ่งที่มีจริงทุกขณะ แต่ถ้าไตร่ตรอง อะไรกำลังมีจริงขณะนี้ เห็นมีจริง ๆ เป็นธรรมะ แต่ก็ยังไม่เคยคิด ไม่เคยเข้าใจเลยว่าเป็นธรรมะ

ต่อเมื่อไรที่ระลึกได้ว่า เห็นขณะนี้ เป็นธรรมะ เริ่มเข้าใจแล้วว่า ธรรมะอยู่ที่ไหน ได้ยินขณะนี้ เป็นธรรมะ ก็เริ่มรู้ลักษณะที่ได้ยิน เพราะได้ยินมีจริง ๆ และก็เริ่มเข้าใจว่า ได้ยินนี้แหละเป็นธรรมะ ไม่เหมือนกับฟังขั้นปริยัติว่า ทุกอย่างเป็นธรรมะ ธรรมะคือ สิ่งที่มีจริง แต่ก็ยังไม่ถึงแต่ละลักษณะว่า กำลังเห็นเดี๋ยวนี้เป็นธรรมะ ได้ยิน ขณะที่ได้ยินเกิดขึ้นเป็นธรรมะ จากไม่ได้ยิน แล้วก็เกิดได้ยิน แล้วได้ยินหายไปไหน

ไม่เคยคิดเลยว่า ได้ยินขณะนี้ เกิดขึ้นได้ยิน แล้วก็หมดไป แล้วก็ไม่กลับมาอีกเลย แต่กลับไปสนใจในเรื่องราวของสิ่งที่ได้ยิน เพราะฉะนั้นก็ไม่สามารถเข้าใจความจริงของธรรมะว่า จากไม่มี ก็เกิดมี แล้วก็หายไป

เพราะฉะนั้นความละเอียดของธรรมะ ก็คือว่า ฟังแล้ว ก็ค่อย ๆ เข้าใจธรรมะที่มีจริง ๆ ขึ้น โดยความเคารพอย่างยิ่งที่จะตรงต่อธรรมะ มิฉะนั้นแล้ว ก็ไม่สามารถเข้าใจถูกต้องในสิ่งที่มีจริงเดี๋ยวนี้ ในชีวิตประจำวันได้

ด้วยเหตุนี้การฟังธรรมะ ไม่ใช่ฟังเรื่องราวมาก ๆ แต่ก็ไม่เข้าใจว่า ขณะนี้เอง คิดมีจริง ๆ แล้วหายไปไหน ไม่กลับมาอีกเลย เสียงมีจริง ๆ เกิดขึ้น ปรากฏ แล้วหมดไป แล้วไม่กลับมาอีก

นี่คือ ลักษณะของธรรมะตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะฉะนั้น ก็ไม่ใช่สิ่งที่จะเป็นของใคร มีใครเป็นเจ้าของ หรือว่าจะเปลี่ยนแปลงความจริงของธรรมะได้

เพราะฉะนั้นความเป็นผู้เคารพธรรมะ ก็คือ ศึกษาจนมีความเข้าใจที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงของธรรมะ ซึ่งก็ต้องอาศัยการฟังบ่อย ๆ แล้วก็พิจารณาไตร่ตรองแล้วเข้าใจตัวธรรมะแท้ ๆ จริง ๆ ซึ่งกำลังเกิดขึ้น และก็หมดไปอยู่เรื่อย ๆ

เกิดเพราะอะไร

อรุณพ ชีวิตเกิดมาและดำเนินไปเพราะอะไร ทำไมจึงยังมีการกระทำกุศลกรรมบ้าง อกุศลกรรมบ้าง ถ้ายังไม่รู้ ก็ต้องมีความเกิดขึ้นเป็นไปอย่างนี้ ไม่มีจบสิ้น

จากการสนทนาธรรมที่ รพ. พระมงกุฎเกล้า ๕ ธ.ค. ๒๕๕๔

ส. สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เกิดต้องมีปัจจัย เพราะฉะนั้นเวลาที่ฟังธรรมะ แม้แต่ข้อความในพระสูตรก็แสดงว่า จากเสียงที่ได้ยิน ก็จะศึกษาให้เข้าใจในภาษาของตน ๆ

เพราะฉะนั้น สิ่งที่เราได้ยิน ได้ฟัง ส่วนใหญ่ก็มาจากคำภาษาบาลี แต่ว่าคำภาษาบาลีทั้งหมด สำหรับผู้ที่ไม่ได้ใช้ภาษาบาลี ก็สามารถเข้าใจได้ ในภาษาของตน ๆ เช่น คนไทยได้ยินคำว่า อวิชชา ไม่ใช่ภาษาที่เราใช้ตั้งแต่เกิด แต่ได้ยินคำที่จะต้องเข้าใจความหมายด้วย

วิชชา คือ ความรู้ถูกต้องตามความเป็นจริง หรือ ความเห็นถูก

อะ คือ ไม่ อวิชชา ง่าย ๆ ก็คือไม่รู้

เพราะฉะนั้น เดียวนี้กำลังไม่รู้ ถ้าจะว่า มาจากไหน ก็เดี๋ยวนี้เกิดความไม่รู้ ซึ่งอาศัยความที่เคยสะสมความไม่รู้ และความติดข้องมานานมาก โดยที่ไม่รู้เลย

เพราะฉะนั้น เราสามารถเข้าใจธรรมะที่เกิดขึ้นในชีวิต เช่น ตั้งแต่เกิดมาจนกระทั่งขณะนี้ว่า มีวิชชาหรืออวิชชา

วิชชา คือ สามารถเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏ

อวิชชา ไม่รู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏเป็นอะไร ทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ ก็มีสังขาร ซึ่งหมายความว่าถึงเจตนา ที่เป็นกุศลและอกุศลในวันหนึ่ง ๆ

เพราะฉะนั้นในชีวิตประจำวัน เป็นอกุศลก็มี เป็นกุศลก็มี ที่เราใช้คำว่า กรรมดี กรรมชั่ว อาศัยเจตนาที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง ก็มีการกระทำต่าง ๆ แต่ก็ยังคงไม่รู้ สภาพธรรมะตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น เราคงไม่ย้อนไปถึงชาติก่อน ๆ ก็ได้ เพราะแม้แต่เพียงชาตินี้ก็เริ่ม จากความไม่รู้ตั้งแต่เกิด แต่ชีวิตก็ต้องดำเนินไป ต้องเป็นไป ต้องเห็น ต้องได้ยิน ต้อง ได้กลิ่น ต้องลิ้มรส ต้องรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แล้วก็คิด แล้วก็สุข เป็นทุกข์ต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่รู้

เพราะฉะนั้น การฟังธรรมะ ฟังตามลำดับ เช่น ขณะนี้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะ เหตุปัจจัยมีจริง ๆ โดยไม่มีใครต้องไปทำอะไรเลย ไม่มีใครต้องไปทำเหิน แต่เห็นก็เกิด แล้ว ไม่มีใครต้องทำให้ได้ยินเลย ได้ยินก็เกิดแล้ว ตามเหตุ ตามปัจจัย

เพราะฉะนั้น อวิชา คือ ถ้าไม่รู้อย่างนี้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดได้ เมื่อมีเหตุ ปัจจัยที่จะทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น เป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น เริ่มเข้าใจสิ่งที่เกิดแล้ว ตามความเป็นจริงว่า ต้องมีเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นเป็นอย่างนั้น ๆ ไม่เป็นอย่างอื่น แต่แม้กระนั้น ก็ยังไม่หมดความไม่รู้

ด้วยเหตุนี้ ถ้าเราจะคิดถึงความจริงในวันหนึ่ง ๆ ว่า เรามีกุศลและอกุศลซึ่งเป็น สังขาร มาจากอวิชา มาจากความไม่รู้ ก็เป็นความจริง

เพราะฉะนั้น เมื่อเกิดแล้ว สามารถที่จะได้ยิน ได้ฟังพระธรรม มีโอกาสเข้าใจ พระธรรมตามลำดับ เช่น ความไม่รู้เป็นความไม่รู้ และกุศล อกุศลทั้งหลาย ถึงแม้จะ เกิดขึ้นเป็นไป ก็ยังไม่หมดความไม่รู้ ก็จะค่อย ๆ เข้าใจว่า ชีวิตเกิดมาเพราะไม่รู้ และถ้า ยังคงไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏขณะนี้ ก็ยังคงไม่รู้ต่อไปอีก

เพราะฉะนั้น เมื่อมีเหตุปัจจัยที่จะให้จากโลกนี้ไป และมีปัจจัยที่จะทำให้เกิด ก็ต้องมีความไม่รู้อยู่นั่นเอง

ด้วยเหตุนี้การฟังธรรมะแต่ละครั้ง ก็เพื่อเข้าใจสิ่งที่กำลังมีเล็ก ๆ น้อย ๆ ทีละนิด ทีละหน่อย จนกว่าสามารถที่จะเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงของสภาพธรรมะ ซึ่งมี ปัจจัยเกิดขึ้นและดับไป และไม่กลับมาอีกเลย เช่น เมื่อเกิดนี้ เกิดแล้ว ดับแล้ว ไม่ กลับมาอีก เป็นอย่างนี้ตลอดทุกขณะ

นี่คือ เริ่มเข้าใจความจริงว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสิ่งที่ต้องเกิดตามความเป็นจริง จนกว่าความรู้อะไร ๆ ละความไม่รู้ไปทีละเล็กทีละน้อย

อนัตตาไม่ใช่คำแปล

อรรถนพ อนัตตา คือ อะไร อะไรเป็นอนัตตา ทำไมจึงไม่เข้าใจความเป็นอนัตตา และจะค่อย ๆ เข้าใจความเป็นอนัตตาได้อย่างไร

จากการสนทนาธรรมที่ รพ. พระมงกุฎเกล้า ๕ ธ.ค. ๒๕๕๔

สุ. อนัตตา หมายความว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล มีลักษณะเฉพาะ แต่ละลักษณะ การศึกษาธรรมะ ถ้าเข้าใจในภาษาที่เราใช้อยู่ ก็สามารถทำให้เข้าใจจริง ๆ ไม่ไปติดอยู่ที่คำ

เพราะฉะนั้นวันนี้ คงจะเป็นวันแรกสำหรับหลาย ๆ ท่านที่เริ่มเข้าใจสิ่งที่มีจริง น่าสนใจไหม ไม่ใช่สิ่งอื่น สิ่งที่กำลังมีจริง ๆ เป็นจริงในขณะนี้ ใครทำให้เกิดขึ้น

ถ้าเราใช้คำว่า “อนัตตา” แล้วไปอธิบายความหมายของอนัตตา แต่เดี๋ยวนี้กำลังเห็น ใครทำให้เกิดขึ้น อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร แล้วก็เป็นใครหรือเปล่า เพราะว่าเห็นเกิด แล้วดับ และไม่กลับมาอีก แล้วหมดไปเลย เพราะฉะนั้น จะเป็นใคร

เพราะฉะนั้น แทนที่จะใช้คำแปลของคำว่า “อนัตตา” ก็ให้เข้าใจจริง ๆ ในสภาพธรรมะที่มี ตามความเป็นจริงว่า เดียวนี้มีได้ยิน หมดแล้ว เป็นเราหรือเปล่า เป็นใครหรือเปล่า ถ้าไม่ใช่ ก็คือ อนัตตา โดยใช้ภาษาที่ไม่ใช่ภาษาไทย

แต่ถ้าจะเป็นภาษาที่เราใช้ประจำวัน ก็จะทำให้เริ่มเข้าใจว่า เรากำลังฟังอะไร เพื่ออะไร มีสิ่งที่มีจริงขณะนี้ ฟังเพื่อเข้าใจความจริงของสิ่งที่กำลังมีในขณะนี้ เพราะเหตุที่เราไม่สามารถที่จะเข้าใจความจริงของสิ่งที่กำลังมีในขณะนี้แน่นอน ไม่เคยคิดเลยว่า ความจริงของสิ่งที่กำลังมีจริง ๆ ในขณะนี้ เป็นอย่างไร

ได้ยินคำว่า “พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า” สัมมาสัมพุทธะ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ผู้รู้ความจริงตามความเป็นจริงของสิ่งที่กำลังมีจริง แล้วก็สอนให้คนอื่นได้เข้าใจถูก ได้รู้ความจริงของสิ่งที่กำลังมีจริงด้วย

เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะเริ่มศึกษา หรือเข้าใจธรรมะในภาษาไทย ก็จะได้เห็นว่า สิ่งที่มีจริง เพียงเท่านั้น บางคนก็ยังไม่รู้ว่า อะไรมีจริง แม้จะบอกว่า ขณะนี้ เห็น มีจริง ๆ ในขณะที่เห็น มีอย่างอื่นหรือเปล่า กำลังเห็น มีได้ยินไหม มีคิดนึกไหม มีกลิ่นไหม ไม่มีเลย

เพราะฉะนั้น ในขณะที่เห็น ซึ่งกำลังมีจริง ๆ ในขณะนี้ เป็นสิ่งที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีเพื่อที่จะรู้ความจริง แล้วก็ทรงแสดงพระธรรม คือ ความจริง เพื่อให้คนอื่นเกิดปัญญา มีความเห็นถูกต้องในสิ่งที่มีจริง โดยแม้จะใช้คำว่า “อนัตตา” ก็เป็นการแสดงความจริงของสิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ว่า แท้ที่จริงแล้ว ขณะนี้ ไม่มีใครทำให้เกิดขึ้นมาเป็นบุคคลนี้ได้เลย ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาว่า จะเลือกเกิดเป็นใคร จะเกิดที่ไหน จะเกิดกับมารดาบิดาชื่ออะไร มีพี่น้องกี่คน ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลย

นี่ก็อีกความหมายหนึ่งของคำว่า “อนัตตา” สิ่งที่มีจริง ไม่ใช่ใคร และไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร แล้วสิ่งที่มีจริง ทำไมคนอื่นไม่สามารถจะรู้ได้ แม้พระโพธิสัตว์ก็ต้องทรงบำเพ็ญพระบารมี ถ้าเป็นผู้ที่ยิ่งด้วยปัญญาถึง ๔๐ สองขัย แสนกัป ไม่ใช่ชาติ ไม่ใช่ปี ไม่ใช่เดือน ไม่ใช่วัน เพื่อรู้ความจริงของสิ่งที่กำลังมีจริง ๆ ในขณะนี้

แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่กำลังมีจริง ๆ ในขณะนี้ ลึกซึ้ง และรู้ยาก เพราะเหตุว่าเพียงปรากฏชั่วคราวและแสนสั้น แล้วก็หายไป ไม่กลับมาอีกเลย แต่ก็มีสภาพธรรมะซึ่งเกิดดับสืบต่อตั้งแต่ขณะที่เกิดจนกระทั่งถึงขณะนี้มากมายนับไม่ถ้วน ล้วนแต่เป็นสภาพธรรมะ ซึ่งไม่มีใครสามารถที่จะบันดาลได้ แต่มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นเป็นไป ตามเหตุตามปัจจัย

เพราะฉะนั้นความลึกซึ้งของสิ่งที่มีจริง ๆ ต้องอาศัยการฟัง แล้วก็เห็นประโยชน์ว่า ตั้งแต่เกิดจนตาย มีจริง ๆ คือ สิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็น เป็นสิ่งที่มีจริงอย่างหนึ่งแน่นอน เห็น ก็มีจริง ๆ แล้วก็หมดไปแล้ว แล้วก็ไม่ได้รู้ความจริงของทั้งเห็นและสิ่งที่ปรากฏ

เพราะที่กล่าวว่า มีชีวิตอยู่ ตั้งแต่เกิดจนตาย ก็จะไม่พ้นจากเกิดแล้วก็ต้องเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึก ทั้งวัน ไม่ได้มีอะไรที่ต่างหากพิเศษไปจากนี้เลย แต่ก็ไม่รู้ความจริง

ไม่รู้ ก็ คืออวิชชา ถ้าถามว่า อวิชชาอยู่ที่ไหน เมื่อไร ก็คือ ในขณะที่มีสภาพ ธรรมะที่มีจริง ๆ กำลังปรากฏ แต่ไม่เข้าใจความจริงของสภาพธรรมะนั้น

เพราะฉะนั้น แต่ละคำจะสอดคล้องกันว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง ตรัสรู้ความจริงที่มีจริง ๆ แล้วทรงแสดงความจริงว่า สิ่งที่มีจริงนี้ไม่ใช่ของใคร ไม่ใช่ใคร ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เกิดดับ จนกว่าจะถึงกาลเวลาที่จากโลกนี้ไป ก็จะมีปัจจัยที่จะทำให้เกิดอีก แล้วก็เห็นอีก ได้ยินอีก แล้วก็ไม่รู้ต่อไปอีก

ทางเดินของผู้รู้

อรรถพ ชีวิตดำเนินไปตามทางของกุศลบ้าง อกุศลบ้าง แล้วทางที่ ประเสริฐที่สุดคืออย่างไร และเป็นทางดำเนินไปเพื่ออะไร

จากการสนทนาธรรมที่พระวิหารเชตวัน ๑๗ ต.ค. ๒๕๕๔

สุ. ทางเดินด้วยความไม่รู้ก็ต่างจากทางเดินของผู้รู้ ผู้เข้าใจถูก เพราะฉะนั้น ผู้ไม่รู้ก็เดินในความมืด ในความมืดใครจะรู้ว่า มีอะไรบ้าง มีสุขทุกข์ประการใด แต่ก็ไม่สามารถที่จะเห็นทางที่นำไปสู่ความปลอดภัยที่รู้สภาพธรรมะตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้นขณะนี้ ผู้ไม่รู้ คือ ผู้ไม่ฟังพระธรรม ผู้ที่ฟังพระธรรม เริ่มเข้าใจพระ ธรรม เป็นผู้รู้พระธรรม เพราะฉะนั้นเมื่อมีความเข้าใจถูก มีความเห็นถูกต้องว่า จาก ความไม่รู้อะไรเลยทั้งสิ้น เหมือนเป็นคนตาบอดที่อยู่ในความมืดสนิท และเริ่มมีทางที่ เป็นแสงสว่าง จะตามทางที่เป็นแสงสว่างรำไร ไปจนกระทั่งถึงความสว่างที่เห็นสภาพ ธรรมะตามความเป็นจริงหรือไม่ ก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลซึ่งเกิดมาแล้ว ไม่มีใครที่จะ ไม่ไปทางกุศลหรือทางอกุศล เพราะเหตุว่ามีการสะสมมาทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล

แต่แม้กุศลและอกุศล ซึ่งไม่ประกอบด้วยปัญญาที่เข้าใจธรรมะ ก็ให้ผลเพียงชั่วคราว ไม่สามารถไปสู่ทางที่สามารถที่จะดับกิเลสได้จริง ๆ เพราะไม่รู้ว่า ขณะไหนเป็นกิเลส เป็นอกุศล และขณะไหนเป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา

ด้วยเหตุนี้ในบรรดาธรรมะทั้งปวงที่เป็นสังขตธรรม สังขารธรรม มีปัจจัยปรุงแต่งเกิดขึ้น ปัญญาประเสริฐสุด เพราะว่าเป็นความเห็นถูก เป็นความเข้าใจถูก เมื่อทุกคนเริ่มเห็นคุณค่าของพระธรรม จะไปทางไหน ก็เป็นการสะสมที่แต่ละคนจะเห็นประโยชน์ว่า ควรจะไปทางที่ทำให้มีความเห็นถูก มีความเข้าใจถูกในสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏ

แต่เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก ต้องไตร่ตรอง ต้องเป็นผู้ตรง ที่จะรู้ว่า การศึกษาพระธรรม การฟังพระธรรม เพื่อละทั้งหมด เริ่มจากละความไม่รู้ ละความเห็นผิด ละความติดข้อง จนกระทั่งสามารถที่จะละทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่ความติดข้องในกุศล ก็ยังเป็นอกุศล ที่ติดข้อง

ด้วยเหตุนี้ถ้าสิ่งใดก็ตามที่ไม่ทำให้ละ แต่ทำให้ติดข้อง นั้นไม่ใช่คำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะว่าอริยสัจธรรมที่ ๒ คือ สมุทยอริยสัจจะ คือ ละความติดข้องเพราะไม่รู้ทุกข์ซึ่งเป็นอริยสัจประการที่ ๑ สภาพธรรมะที่เกิดดับเป็นทุกข์

ที่ติดข้องในสภาพธรรมะที่เกิดดับ แต่ไม่รู้ว่าเกิดดับ ไม่รู้ว่าเป็นธรรมะ ไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้น ไม่รู้ว่าจะดับไป แล้วไม่เหลือเลย แล้วไม่กลับมาเลย

เพราะฉะนั้นถ้าสามารถที่จะเข้าใจความจริงมั่นคงว่า ขณะนี้เป็นธรรมะซึ่งเกิดแล้วปรากฏ แล้วดับ ก็จะไม่ค่อย ๆ ละคลายความติดข้อง จนกระทั่งสามารถที่จะประจักษ์แจ้งธาตุซึ่งไม่มีการเกิดขึ้น ซึ่งทุกคนก็ได้ยินเพียงชื่อ “นิพพานธาตุ” แต่ยังไม่มีความเข้าใจในสภาพธรรมะนั้น เพราะสภาพธรรมะนั้นจะไม่ปรากฏกับอวิชชา หรือ กุศลที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา

เพราะฉะนั้น ก็เป็นทางเลือกที่จะแสดงให้เห็นว่า เมื่อมีปัญญา ความเห็นถูกจริง ๆ ในแต่ละภพ แต่ละชาติ ทางเดินก็คือ ศึกษาเพื่อเข้าใจธรรมะ คือ สิ่งที่กำลังมีจริงที่กำลังปรากฏ เพื่อประพฤติปฏิบัติ ชัดเภา ละคลายกิเลส ซึ่งขณะนี้จากการฟัง ก็รู้ว่า

กิเลสมากมายมหาศาล ไม่สามารถที่จะมีสิ่งอื่นใดไปค่อย ๆ ละ ค่อย ๆ คลายได้ เพราะ
แม้แต่ต้องการจะละ ก็เป็นความต้องการ เพราะว่าไม่ได้เข้าใจอะไรเลย

เพราะฉะนั้นเมื่อได้เห็นคุณค่าของปัญญา ก็มีความตรงที่จะอบรมปัญญา ที่จะ
ทำให้ประพฤติกปฏิบัติ ที่จะขัดเกลากิเลส จนกว่ากิเลสจะดับหมดสิ้น

ยอดของนมัสการ

อรรถนพ ถ้าฟังธรรมะแล้วยังผูกโกรธ ไม่ให้อภัย ก็แสดงว่า ยังเป็นผู้ว่ายาก
ไม่น้อมไปตามพระธรรมที่จะขัดเกลากิเลสที่หนาแน่นดุจหินดาด แล้วจะเป็นผู้นมัสการ
พระรัตนตรัยได้หรือ

ดังนั้นการน้อมนมัสการพระรัตนตรัยจริง ๆ คืออย่างไร

จากการสนทนาธรรมที่พระวิหารเชตวัน ๑๘ ต.ค. ๒๕๕๔

สุ. ฟังธรรมะทำไม นี่ต้องตรง ถ้าเข้าใจแล้ว เข้าใจทำไม ไม่ใช่หมายความว่า
เราตามคำพูดไปโดยไม่ได้ไตร่ตรอง แต่ต้องเป็นเหตุเป็นผลที่สามารถได้รู้ประโยชน์
ของการฟัง ฟังธรรมะเพื่อเข้าใจธรรมะ เพื่อละอกุศล อย่าลืมจุดนี้เลย ไม่ใช่เพื่อเหตุ
อื่น

คนที่ฟังธรรมะ แต่ยังโกรธ ยังไม่ให้อภัย แล้วบารมีอยู่ที่ไหน คิดจะอภัยหรือ
เปล่า บางคนไม่ยอมบอกเลย เพราะไม่อภัย ใช่ไหม

เพราะฉะนั้นแสดงให้เห็นว่า ความหนาแน่นของอกุศลมากมาย เหมือนหินดาด
กว่าธรรมะจะลงไปถึง เพื่อที่จะเป็นดินอ่อนที่ควรแก่การเติบโตได้ ก็ยาก แต่ก็ฟัง
ธรรมะ แต่ในขณะเดียวกัน อกุศลก็มีกำลัง

เพราะฉะนั้นถ้าไม่ฟัง โดยการที่เข้าใจจริง ๆ ในพระมหากรุณาว่า เพื่อที่จะให้
ผู้ฟังได้เข้าใจถูก เพื่อประโยชน์ของผู้ฟังจริง ๆ ไม่มีใครสามารถที่จะเอาอกุศลที่มีอยู่ใน
ใจออกได้ นอกจากพระธรรม คือ ความเข้าใจ แต่ไม่พอ ต้องอบรมบารมีด้วย ทุก
โอกาส ทุกกาล

พระธรรมให้แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งนั้น ไม่เคยให้โทษเลยสักคำ และแต่ละก้าวที่เรามาด้วยความเคารพอย่างยิ่งเพื่อนมัสการ แล้วอะไรจะเป็นสิ่งที่เป็นยอดของนมัสการ ดอกไม้ธูปเทียนหรือ หรือว่าความดีที่ไม่เคยคิดว่าจะทำ

แต่เมื่อได้ยินได้ฟังพระธรรมแล้ว ก็เห็นบารมีที่พระผู้มีพระภาคทรงอบรมมาเพื่ออนุเคราะห์เรา แล้วเราได้รับหรือเปล่า ที่จะเป็นผู้วางวายเห็นประโยชน์ มิฉะนั้นแล้วพระพุทธเจ้าก็พระองค์ก็ผ่านไป แต่ละพระองค์ก็ล้วนเป็นผู้บำเพ็ญบารมีเพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกด้วยพระมหากรุณา แต่จิตของบุคคลนั้น ก็ยังคงเป็นอย่างนั้น ทุกพระพุทธเจ้า ทุกพระองค์

เพราะฉะนั้นถ้าไม่เห็นคุณจริง ๆ ก็ไม่คิดแม้แต่ว่า จะนมัสการด้วยการทำความดี ไม่ใช่เพียงเข้าใจธรรมะอย่างเดียว และ ความดีไม่เว้นด้วยทุกประการที่จะเจริญขึ้นได้ เมื่อพระธรรมสามารถที่จะทำให้หีนาคานั้น อ่อนตัวลง

ฟังธรรมตามกาล

อรรถนพ แม้รู้ว่าธรรมะดีมีประโยชน์ แต่ยังมีโลภะที่อยากจะฟังมาก ๆ หรือไม่ และมงคลข้อฟังธรรมะตามกาลหมายความว่าอย่างไร ฟังแล้วเข้าใจหรือไม่ว่า เป็นธรรมะ เช่น เข้าใจความต่างกันของจิตที่เป็นผลของกรรม และจิตที่ไม่ใช่ผลของกรรม ที่ปรากฏตรงตามความเป็นจริงหรือยัง

จากการสนทนาธรรมที่โรงแรมรอยัลเรสซิเดนซี คยา ๒๒ ตุลาคม ๒๕๕๔

สุ. ก็ต้องคิดถึงความสะดวกคล่องของธรรมะ จะรู้แจ้งอริยสัจธรรมด้วยโลภะได้ไหม เพราะว่าขณะใดที่มีโลภะ ขณะนั้นมีอวิชชา จึงมีโลภะ

เพราะฉะนั้นการละโลภะ เป็นกิจของอริยสัจที่ ๒ อยากได้โลภะ หรือว่ากลัวรังเกียจ เห็นโทษของโลภะ เดียวนี้ วันนี้ด้วย ชอบ แล้วจะละสิ่งที่ชอบไหม

เพราะฉะนั้นต้องเป็นปัญญาที่เห็นโทษ เพราะฉะนั้นโลภะดับด้วยอรหัตมรรค เริ่มรู้ว่า โลภะเป็นธรรมะ ขาดตอนนี้ไม่ได้เลย ใครจะไปคิดละโลภะ โดยไม่รู้ว่าเป็นโลภะเป็นธรรมะ ไม่มีทางสำเร็จ เพราะยังต้องเป็นเราอยู่ตลอด

แต่เมื่อไรรู้ความจริง โลกก็เป็นธรรมะอย่างหนึ่ง โทสะก็เป็นธรรมะอย่างหนึ่ง จะเกิดหรือไม่เกิด ใครบังคับบัญชาไม่ได้เลย แต่เมื่อมีเหตุปัจจัยของธรรมะใด ธรรมะนั้นจึงเกิดขึ้น เป็นอย่างนั้นเท่าที่ปัจจัยทำให้เกิดขึ้น

บางคนอยากฟังธรรมะ ก็รู้สึกว้า เหมือนหายใจเข้า หายใจออก เป็นฟังธรรมะ ถูกไหมอย่างนั้น ไม่เห็นโลกะเลย

ฟังธรรมตามกาล คำว่า “ตามกาละ” นี้ หลายเหตุผล

เมื่อสงสัย ก็คือ กาละที่จะฟังให้เข้าใจ หรือถึงเวลาที่เรามีโอกาสได้สนทนาธรรม ได้เข้าใจธรรมะ ก็คือ ฟังธรรมะตามกาลเหมือนกัน

แต่เมื่อไม่ใช่กาล ยังอยากจะฟัง ฟังแล้ว จำได้ เข้าใจหมดหรือเปล่า หรือต้องฟังซ้ำแล้ว ซ้ำอีก แม้คำว่า “ธรรมะ” คำเดียว

บางคน คนพูด หรือคนที่สนทนาธรรม เหนื่อยเหลือเกิน หิวเหลือเกิน แต่คนฟังก็จะฟังอีก ฟังอีก ฟังอีก ตามกาลหรือเปล่า

จริง ๆ ก็คือ ฟังแล้วเข้าใจ สำคัญที่สุด เมื่อไรก็เมื่อนั้น ฟังขณะใด ก็เข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง และก็มีประโยชน์ด้วยว่า ฟังเพื่อเข้าใจถูก แล้วจึงจะละได้ ใครคิดจะไปละมานะจะไปละพยาบาท ไปละอริสสา ไม่มีทางสำเร็จได้เลย ถ้าไม่เข้าใจถูกว่า เป็นธรรมะพอเห็นธรรมะ ต้องรู้ว่าต่างกันแล้ว แม้แต่การที่จะรู้ว่า เป็นกุศล หรือเป็นวิบาก เป็นกรรม หรือเป็นผลของกรรม ไม่ใช่เพียงคิดเปรียบเทียบ แต่ต้องในขณะที่สภาพธรรมะนั้นปรากฏ

เช่น เห็น ไม่ใช่ดีชั่ว ไม่ใช่โลกะ ไม่ใช่โทสะ ไม่ใช่เมตตา เพราะเกิดขึ้นตามเหตุที่ได้กระทำแล้ว ถึงกาลที่จะต้องเห็น ก็จะมีการกระทบกันของจักขุประสาทกับสิ่งที่ปรากฏ เป็นปัจจัย คือ ถึงเวลาที่จิตที่เป็นกุศลวิบากหรืออกุศลวิบากจะเกิด จิตเห็นจึงเกิดขึ้น เลือกไม่ได้เลย เลือกไม่ได้ ไม่ใช่ตามการสะสมว่า เมื่อเห็นแล้ว จะชอบหรือไม่ชอบ จะเข้าใจหรือไม่เข้าใจ

เพราะฉะนั้นจึงสามารถเห็นความต่างของจิตที่เป็นวิบาก กับจิตที่ไม่ใช่วิบาก จากตัวจริง ๆ ด้วยความเข้าใจ ไม่ใช่เพียงจากตัวหนังสือว่า เวลาทำกุศลกรรมแล้ว กุศลวิบาก ก็ให้เห็นดี ได้ยินดี ได้กลิ่นดี ลิ้มรสดี รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสดี นั่นคือจากตำรา

แต่ถ้าด้วยความเข้าใจจริง ๆ ด้วยสติสัมปชัญญะที่จะรู้ลักษณะที่ต่างกัน จึงจะเป็นความเข้าใจเรื่องกรรมและผลของกรรม ซึ่งจะเห็นได้ในบางแห่งจะกล่าวว่า มีกัมมัสสกตาญาณตลอดจนวิปัสสนาที่ดับกิเลส เพราะว่าเป็นความรู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมะที่ต่างกันตามความเป็นจริง ไม่ใช่เพียงแค่ชื่อ หรือไม่ต้องเรียก แต่เพราะรู้ลักษณะที่ต่างกันนั่นเองว่า ธรรมะอย่างนี้เป็นวิบาก เกิด เพราะมีเหตุปัจจัย อุปัตติ เกิดขึ้น ทำให้วิบากนั้น ๆ เกิดขึ้น

แต่พอเกิด เห็นแล้วเป็นอย่างไร ก็รู้ความต่างอีกว่า ไม่ใช่แค่เห็น นี่เห็นแล้ว ถึงเวลาที่สิ่งที่จะสมมาจะเกิดแล้ว คือ อกุศลที่เก็บมาเยอะมาก นานมาก เพียงแค่เห็น ก็ถึงเวลาเกิดแล้ว

ก็เห็นความต่างกัน ของแม้วิบากกับจิตที่ไม่ใช่วิบาก

เพราะฉะนั้นทุกคำที่ได้ยิน เป็นสภาพธรรมะจริง ๆ รู้ด้วยปัญญาที่ได้อบรมแล้ว ตรงทุกอย่าง

อณูของความดี

อรรถนพ ความดี เป็นเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยที่ประเสริฐกว่าการบูชาด้วยอามิสทั้งปวง แต่ความดีก็ต้องค่อย ๆ สะสมเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อยจากอณูเล็ก ๆ ของความดี จนกว่าจะมากพอที่จะเป็นเครื่องบูชาได้ และอณูของความดีที่แท้จริงก็คือความเข้าใจสภาพธรรมะที่ปรากฏทีละหนึ่งในขณะนี้นั่นเอง

จากการสนทนาธรรมที่พุทธยา ๒๒ ตุลาคม. ๒๕๕๔

ส. ที่มาตอนนี้ เราก็มีเครื่องบูชาสักการะมาด้วยใช่ไหม คิดเล็ก ๆ ถ้าสิ่งที่นำมาบูชา ย่อยออกไปเป็นอณูเล็กที่สุดมาประกอบกัน และอณูนั้นเป็นความดีที่จะบูชา จะดีกว่าเพียงนำดอกไม้มาไหม

เพราะฉะนั้น ทุกอย่างคิดละเอียดได้ จะทำให้รู้ว่า บูชาพระคุณเท่าไรก็ยังไม่พอ เครื่องสักการะก็เพียงนำมา แต่ก็ต้องประกอบด้วยส่วนที่เล็กที่สุด เพราะฉะนั้นก็คือความดีทุกขณะที่จะเกิดขึ้น

นี่คือ การบูชาที่ดีกว่าอามิสบูชา และพระผู้มีพระภาคทรงบำเพ็ญพระบารมี ไม่ใช่เพื่ออามิสบูชา แต่เพื่ออนุเคราะห์ให้กุศลธรรมเกิด จนกระทั่งสามารถที่จะรู้ความจริงได้

ถ้าจะคิดถึงว่า ขณะนี้เรามีประทีปที่เราจุดบูชาด้วย กว่าจะเป็นประทีปนี้ มาจากไหน ถ้าไม่มีอะไรเลยสักนิดเดียว จะมาเป็นประทีปอย่างนี้ได้ไหม ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นการที่กุศลจิตจะเกิด จนกระทั่งสามารถเข้าใจความจริงนั้น หรือรู้ความจริงได้ ก็ต้องมาจากที่ละเล็กทีละน้อย

กิเลสทั้งหลายสะสมขณะที่เห็น ที่ได้ยิน แต่ขณะ วาระที่เห็นบ้าง ที่ได้ยินบ้าง ฉันทา แทนที่จะเป็นอกุศลประเภทต่าง ๆ เหล่านั้น ก็เป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา ที่เริ่มเข้าใจสิ่งที่ปรากฏ ขณะนี้เสียงชัดเจน ไม่เคยรู้ ไม่เคยสนใจ แต่เวลานี้เสียงนี้ คือธรรมะ เริ่มเข้าใจในลักษณะของเสียง เราเป็นเสียงหรือเปล่า เสียงเป็นเราหรือเปล่า เสียงของเราหรือเปล่า ก็ไม่ใช่ เสียงก็ยังคงเป็นเสียง เกิดเพราะสมุฏฐานที่ทำให้เสียงเกิดขึ้น แล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้น ไม่มีอะไรที่เป็นใคร หรือเป็นของใครได้เลย จึงเป็นธรรมะแต่ละอย่าง ทุกอย่างที่ปรากฏเพราะเกิดขึ้น ถ้าไม่เกิดจะรู้ได้อย่างไรว่าเป็นธรรมะ ลักษณะหนึ่งลักษณะใด

เพราะฉะนั้น ก็เกิดมาปรากฏชั่วคราว เดียวก็หมด แล้วก็ไม่กลับมาอีกเลย ทุกขณะเป็นอย่างนั้น

นี่คือ ค่อย ๆ สะสมความเข้าใจ ยังไม่หวังที่จะประจักษ์การเกิดดับ ยังไม่หวังที่จะหมดกิเลส เพียงแต่ไม่เคยรู้ ไม่เคยเข้าใจถูกต้อง ก็เริ่มเข้าใจถูกต้องขึ้น

ขณะที่เข้าใจ ละความหวัง ละความต้องการ เพราะว่าบางคนศึกษาธรรมะ ฟังธรรมด้วยความต้องการจริง ๆ อยากจะรู้มาก ๆ เหมือนกับว่ารู้ชื่อมาก ๆ แล้วจะเข้าใจธรรมะ แต่ความจริง คำเดียวเข้าใจหรือเปล่าในลักษณะของสิ่งที่มีจริง

เพราะว่าไม่ว่าจะเป็นชื่อมาก ๆ ยาว ๆ ก็เป็นเรื่องของความจริงนั้นแหละ ที่มีอยู่จริง ๆ นั้นแหละ เช่นจะกล่าวว่า เสียงเป็นสิ่งที่มีความจริง เกิดขึ้น ปรากฏ แล้วก็ดับไป ก็ยังขยายต่อไปอีกได้ว่า ถ้าไม่มีจิตได้ยิน เสียงจะปรากฏได้ไหม

นี่คือเพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงว่า ไม่มีใครสามารถเป็นเจ้าของ หรือบังคับ ปัญหาให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดได้เลย เพียงไม่มีโสตปสาท เสียงปรากฏไม่ได้เลย แม้ว่ามีเสียง ก็ไม่ปรากฏ แต่เสียงก็ปรากฏกับความไม่รู้มานานแสนนาน จนกว่าจะเริ่มเข้าใจ

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงเพื่อความเข้าใจถูก ความเห็นถูก ซึ่งภาษาบาลีก็จะใช้คำว่า ปัญญา แต่ถ้าไม่กล่าวถึงปัญญา ไม่นึกถึงคำว่า “ปัญญา” ซึ่งอาจจะเป็นเครื่องกั้น อยากจะเรียกชื่อว่า “ปัญญา” ไซ้ไหม แต่ความจริงเข้าใจถูกเมื่อไร ก็เป็นปัญญาเมื่อนั้น โดยไม่ต้องเรียกว่า ปัญญา

เพราะฉะนั้นที่สำคัญ คือ เข้าใจสิ่งที่ได้ฟัง ซึ่งพูดถึงสิ่งที่กำลังมีจริง ๆ ในขณะนี้

อยากให้เป็นอย่างกุศลมากๆ

อรรถพ อยากให้เป็นกุศลมากๆ ดีไหม ถ้าฟังธรรมะแล้วอยากให้มีความกุศลมากๆ ถูกไหม ฟังธรรมะเพื่ออะไร แล้วจะเข้าใจมันคงขึ้นว่าเป็นธรรมะได้อย่างไร

จากการสนทนาธรรมที่พุทธคยา ๒๓ ตุลาคม ๒๕๕๔

สุ. ก็ไม่ลืมว่า ธรรมะทั้งหลายเป็นอนัตตาจริง ๆ แม้แต่ความคิดอย่างนั้น เกิดแล้ว แต่ก็ไม่รู้ว่าเป็นธรรมะ เพราะฉะนั้น จะถามว่า ควรเป็นอย่างไร ควรคิดอย่างไร เหล่านี้ ก็คือ ควรเข้าใจว่า ขณะนั้นเป็นธรรมะ เท่านั้น

ไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้น เพราะเหตุว่า มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นทั้งนั้น สงสัย เกิดแล้ว ก็เป็นธรรมะ คือ ไม่ลืมคำนี้ “ทุกอย่างเป็นธรรมะ” ไม่ว่าอะไรทั้งสิ้น แต่เราก็มักจะลืม แล้วก็คิดว่า ที่ได้มาสังเวชนียสถานจะเป็นกุศลยิ่งขึ้นได้อย่างไร โดยมากคิดอย่างนั้น คิดว่า จะเป็นกุศลมากขึ้นได้อย่างไร

แต่ที่สำคัญที่สุดก็คือ คิด เป็นคิด แล้วก็หมดไป และคิดขณะนั้นเป็นเรา ที่ต้องการที่จะเป็นกุศลยิ่งขึ้น แต่ธรรมดาแล้ว การฟังพระธรรมก็เพื่อให้เข้าใจถูกในสิ่งที่มีจริง ที่กำลังปรากฏ แต่จะเห็นได้ว่า ยากอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคจึงต้องทรงบำเพ็ญพระบารมีถึง 4 อสงไขยแสนกัป เพื่อรู้ว่า ไม่ว่าจะเป็นความคิดอะไรก็ตาม เกิดขึ้น

เมื่อไรก็ตาม เห็นก็ตาม ทุกอย่าง ปัญญาสามารถรู้ความจริงว่า เป็นลักษณะของสภาพธรรมะ แต่ละหนึ่ง

คิดว่า ต้องอาศัยกาลเวลานานเท่าไรกว่าจะรู้ ไม่ว่าจะอะไรทั้งนั้นที่ปรากฏแล้วก็ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นจริง ๆ ว่า ลักษณะนั้นมีจริง แต่ไม่เคยรู้เลยว่า ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เราเคยยึดถือว่า เป็นสนาม หรือ เป็นต้นไม้ หรือ เป็นร้ว หรือ เป็นรูปเทียน แต่ความจริงก็คือ เป็นสิ่งที่สามารถปรากฏให้เห็นได้

เพราะฉะนั้นขณะนี้ ถ้าจะรู้ความจริงที่จะละความเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็เพราะรู้ว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏเมื่อจิตเห็นเกิดขึ้น ถ้าหลับตาแล้ว ก็ไม่มี จะพูดอย่างนี้อีกก็ร้อยครั้ง ก็พันครั้ง แล้วสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาก็กำลังปรากฏ และเห็นก็เกิดขึ้น เห็น

แต่จะเห็นได้ว่า กว่าที่จะเข้าใจขึ้นทีละเล็กทีละน้อย และเวลาเข้าใจ จะไม่ทราบเลยว่า กำลังคลายการที่เคยยึดถือสภาพธรรมะนั้น เหมือนเคย ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นว่า แท้ที่จริงเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ แต่ละหนึ่งทีเดียว

ก็เข้าไปเข้ามา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ว่าจะเป็ความคิด ไม่ว่าจะเป็โลกะ โทสะ ใด ๆ ทั้งสิ้น ต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพราะมีเหตุปัจจัย แล้วก็ดับไป แล้วก็ชั่วคราว ที่สั้นมาก เร็วมาก ยิ่งกว่าฟ้าแลบ เพราะว่าที่ปรากฏว่าเป็นแสงฟ้าแลบ นั่นคือ หลายขณะแล้ว เพราะเหตุว่าถ้าเพียงขณะเดียว สั้น ๆ นิดเดียวที่ปรากฏ จะไม่เป็นอะไรเลย แม้แต่แสงฟ้าแลบ ก็ต้องเป็นสิ่งที่ตาเห็น จนกระทั่ง จำ แล้วก็รู้ว่า เป็นแสงฟ้าแลบ

ทุกอย่างสั้นมาก เร็วมาก และไม่กลับมาอีกเลย ต้องเข้าใจมั่นคงจริง ๆ จึงจะเป็นสัจจญาณ คือ ปัญญาที่มั่นคงในความจริง

ก็ยังคงนั่งฟังอย่างนี้ ปีหน้า ถ้าใครมา หรือปีโน้น ๆ ถ้าใครมา ก็เรื่องเก่า เรื่องเดิม เหมือนเมื่อแสนล้านปีมาแล้ว สภาพธรรมะก็เป็นอย่างนี้ ถึงจะคิด พยายามที่จะให้มีกุศลเกิดขึ้น ก็เพียงชั่วขณะที่กำลังคิด แล้วก็หมดไป

เมื่อกันี้กำลังตั้งใจจะฟังพระธรรม ก็เป็อนัตตา เพราะปรากฏว่ามีเสียงดังบ้าง เสียงอะไรบ้าง ที่ทำให้ขณะนั้นไม่ใช่เสียงของธรรมะ

เบิกบานในธรรม

ส. กำลังฟังพระธรรมเวลานี้ ใครเบิกบานบ้าง เพราะฉะนั้น ขาดปัญญา ได้ไหม ไม่ใช่เพียงแค่ฟัง พระสูตรที่เราอ่านตั้งแต่เช้า ก็ยังไม่จบ ข้อความโดยละเอียด ที่จะต้องเข้าใจขึ้น ไซ้ไหม เพราะฉะนั้นเบิกบานตอนไหน

อรรถพ ตอนที่เข้าใจ

ส. ถ้าสามารถที่จะเข้าใจว่า แต่ละคน อุปมาเหมือนท่อนไม้ ที่ลอยน้ำ ไปทางซ้าย ทางขวา ไปเกาะอยู่ ติดอยู่ ตรงนั้น ตรงนี้ ถ้าไม่เข้าใจว่าหมายความว่าอะไร เดียวนี้ ท่อนไม้อยู่ที่ไหน แล้วฝั่งโน้น ฝั่งนี้ คือ อะไร ถ้าอ่านไปเฉย ๆ และก็ไม่ได้เข้าใจ จะเกิดความปิติไหม

แต่ถ้ารู้ว่า ตัวเอง ทุกคนเป็นอย่างนี้หรือเปล่า คือ มีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกาย มีใจ มีสิ่งที่ปรากฏทั้งวัน ทางตาบ้าง หูบ้าง จมูกบ้าง ลิ้นบ้าง กายบ้าง ใจบ้าง แล้วเป็นอย่างนี้หรือเปล่า

คือ สามารถที่จะเข้าใจความจริงที่มี ไม่ใช่เพียงแค่ฟังเรื่องราว แล้วอยากเข้าใจเรื่องราว ขณะนั้นก็จะรู้ได้ว่า มีประโยชน์ไหมที่เราจะสามารถเข้าถึงความจริงว่า แท้ที่จริง ชีวิตวันหนึ่ง ๆ ก็เป็นเพียงชั่วขณะ ซึ่งเกิดแล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็วสุดที่จะประมาณได้ และขณะที่เกิด ก็ติดแล้ว ไม่สิ่งนั้น ก็สิ่งนี้ ไม่ภายใน ก็ภายนอก แสดงให้เห็นความจริงว่า กว่าจะได้เข้าใจพระธรรม กว่าจะสามารถที่จะเห็นว่า มีประโยชน์จริง ๆ หรือเปล่า ในการที่จะเกิดมาเห็น แล้วติดข้อง ได้ยิน ติดข้อง ทั้งวัน ทั้งคืน ทั้งเดือน ทั้งปี ทั้งชาติ ก็กักก็เป็นอย่างนี้

ถ้าสามารถเข้าใจ ขณะนั้นก็จะรู้ได้ว่า ดีใจไหมที่ได้เข้าใจ หรือ ก็นั่นแหละ ธรรมดา ๆ หรือปลาบปล้มที่มีโอกาสได้ยินคำที่เป็นคำจริง แล้วสามารถให้รู้ความจริงของชีวิตว่า ไม่มีเราจริง ๆ มีแต่สภาพธรรมะที่เป็นภายในและภายนอก ซึ่งก็เป็นธาตุรู้ กับสิ่งที่ปรากฏให้รู้

นี่คือ ขณะที่ฟัง ถ้าใครเข้าใจจริง ๆ ว่า มีโอกาสได้ฟัง ได้เข้าใจแม้เพียงเท่านี้ ก็เกิดปิติว่า เกิดมาแล้ว มีโอกาสได้ฟัง และก็สะสมไป เกิดอีก มีโอกาสได้ฟังอีก

เหมือนกับชาติก่อน ๆ ก็เคยได้ฟังมาแล้ว และชาตินี้ก็มีโอกาสได้ยินได้ฟังอีก ซึ่งโอกาสนี้หายากไหม ขณะที่จะได้ฟังพระธรรม และเข้าใจด้วย ไม่ใช่แต่เพียงผ่านไปเฉิน ๆ แต่สามารถที่จะเป็นขณะที่เข้าใจขึ้น ๆ ในสภาพธรรมะ ความปิติย่อมเกิด

แต่ว่า ถ้าขณะที่กำลังรู้ลักษณะที่เป็นธรรมะ ด้วยความเข้าใจว่า ขณะนั้นไม่ใช่ใครเลย ไม่ใช่อะไรเลยทั้งสิ้น เช่น แข็งที่กำลังปรากฏ จะเป็นอื่นไม่ได้ นอกจากแข็งชั่วคราวที่ปรากฏ แล้วก็หมดไป แข็งก็ไม่ได้ยั่งยืนให้เป็นแข็งอยู่ตลอดเวลา ไม่รู้เป็นอย่างอื่นเลย ก็ไม่ใช่อย่างนั้น แต่สภาพนั้น ก็มีปัจจัยเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ชั่วขณะ

ถ้าสามารถเข้าใจถึงความเป็นธรรมะที่เกิด และขณะนั้นก็เป็นธรรมะจริง ๆ ไม่ใช่นิว ไม่ใช่เท้า ไม่ใช่แขน ไม่ใช่ดอกไม้มือ ไม่ใช่อะไรเลย แต่เป็นสิ่งที่มีความจริง ที่ปรากฏให้รู้ความจริงว่า ความจริงสิ่งนี้มีจริง ๆ ขณะนั้น สงบจากการยึดถือว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่ขณะที่กำลังฟัง ปิติที่ได้ฟัง

เพราะฉะนั้นปิติเกิดร่วมกับสุขเวทนา ปิติและสุขที่ได้ฟัง แต่เวลาที่กำลังเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏ สุขและสงบจากความรู้ลักษณะของสภาพธรรมะ

เพราะฉะนั้นถ้ามีโอกาสที่จะได้อ่านพระไตรปิฎกด้วยตัวเอง เมื่อมีความเข้าใจธรรมะเป็นพื้นฐานแล้ว ก็จะได้สิ่งซึ่งไม่ได้นำมากล่าวทั้งหมด เพราะว่าเป็นไปไม่ได้เลยที่จะกล่าวถึงพระไตรปิฎกทั้งหมดได้ เพราะเทียบปัญญาของคนในยุคนี้ และปัญญาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ห่างไกลกันแค่ไหน

เพราะฉะนั้นเพียงแต่มีโอกาสได้ฟัง ได้ไตร่ตรอง ได้เข้าใจ ได้รู้ความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในขณะนั้นก็ปิติ และสุขที่มีโอกาสได้เข้าใจ แต่ว่ายังไม่ถึงการรู้ลักษณะของสภาพธรรมะที่จะทำให้สงบจากความไม่รู้และความติดข้อง

เลิศแต่ไม่เที่ยง

ส. ที่นี้มีอะไรที่เลิศบ้างไหม ถ้าเอาดอกไม้ ออกไปหมด ไม่มีอะไรเลย จะหาของที่เลิศได้ไหม แต่พอมีดอกไม้ แม้เพียงดอกไม้ ก็ยังเลิศ เพราะเหตุว่าไม่

เหมือนธรรมดา ดอกไม้ที่ต้นเราก็มองเห็น แต่พอเอามาจัดรวมกัน ความพอใจก็ยังเกิดขึ้น แม้อย่างนี้ ที่แปลกจากปกติก็เป็นเลิศ แม้เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เทียบกับความเลิศของการเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ความเป็นกษัตริย์มหาศาล หรือว่าคฤหบดีมหาศาลได้ไหม

เพราะฉะนั้น แต่ละคนก็จะรู้สึก ว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามที่ไม่ใช่ธรรมดา ก็จะมี ความเป็นเลิศแม้เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ จนกระทั่งเพิ่มขึ้น แต่ทั้งหมดก็เป็นเพียงสิ่งซึ่งไม่เที่ยง คือ มีแล้ว ก็หาไม่มี

เพราะฉะนั้น ที่เป็นสาระจริง ๆ ก็คือ สามารถเข้าใจถูก พ้นจากการยึดมั่นในสิ่งที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น การฟังธรรมะไม่ใช่ไปหาความหมายของคำ แต่ต้องเข้าใจแม้แต่ ความเป็นเลิศเพียงเล็กน้อย ก็เป็นเลิศในขณะนั้นได้ จนกระทั่งเลิศขึ้น ๆ ถึงเลิศอย่างไรก็ไม่พ้นจากการมีชั่วคราว แล้วก็หาไม่มี ไม่ควรแก่การติดข้อง

แค่ฟังแล้วเป็นอย่างไร ก็ผ่านไป ต่อให้บอกว่า ไม่ควรแก่การติดข้อง แต่ใครจะทำได้ เพราะเหตุว่าธรรมะไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร รู้หลักว่าไม่ควร ใช้ไหม และก็กำลังติดข้อง แต่ถ้าไม่มีปัญญาที่สามารถรู้ความจริงจนคลายความไม่รู้ แล้วละ ความติดข้อง เพียงแต่พูดว่า ไม่ควรติดข้อง ก็เป็นคำพูดที่ฟังแล้ว ก็ผ่านไป เพราะเหตุว่า ไม่รู้วิธีหรือหนทางที่จะทำให้ละความติดข้องได้

ด้วยเหตุนี้แต่ละคำก็ต้องพิจารณาจริง ๆ เพราะฉะนั้น ขณะนี้ทุกคนทราบว่ามี ความติดข้องมาก ไม่น้อยเลย เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และ ทางใจ ไม่ว่าจะกล่าวถึงอะไรที่เลิศ

อย่างพระเจ้าปเสนทิโกศล ก็เป็นกษัตริย์ที่เป็นใหญ่ในแผ่นดิน แต่เดี๋ยวนี้ท่าน อยู่ไหน หาพระเจ้าปเสนทิโกศลอีกได้ไหม จะไปหาที่ไหน บนสวรรค์มีพระเจ้าปเสนทิโกศลไหม ไม่มี ในนรกมีพระเจ้าปเสนทิโกศลไหม ในพรหมโลกมีไหม ไม่มี เพราะว่า สิ้นสุดความเป็นพระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อถึงกาลที่จะพ้นสภาพความเป็นพระเจ้าปเสนทิโกศล

เพราะฉะนั้น ทุกคนอยู่ในโลกเพียงชั่วคราว แล้วแต่จะสามารถเข้าใจคำว่า “ชั่วคราว” แค่นั้น

ชั่วคราวของสิ่งที่ปรากฏให้เห็น สั้นมาก ชั่วคราวของเสียงที่ปรากฏให้ได้ยิน ก็สั้นมาก ยังไม่ต้องมารวมเป็นพระเจ้าปเสนทิโกศล เพียงแต่ชั่วขณะที่เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คตินึก ชั่วคราวเพราะเป็นสภาพธรรมะที่ปัญญาสามารถเห็นความจริงว่า เพียงปรากฏแล้วก็หมดไป อย่างนี้จึงจะสามารถละความติดข้องได้ ถ้าไม่อย่างนั้นแล้ว ไม่มีหนทางอื่นเลย ได้แต่พูด แล้วก็คิด แล้วก็จำ

เพียงสิ่งที่ปรากฏ

ส. เข้าใจขึ้นในสิ่งที่กำลังเห็น คือ ไม่ได้คิดเรื่องอื่นเลย มีแต่สิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็น กับ เห็น

เข้าใจขึ้นในอะไร ไม่ใช่เพียงแค่เข้าใจแล้ว และเข้าใจขึ้นด้วย บางคนบอกว่าเข้าใจแล้ว บอกว่าสิ่งที่ปรากฏทางตา ก็เข้าใจ บอกว่าเห็น ก็เข้าใจ เข้าใจแล้ว นี่เข้าใจขึ้นหรือเปล่าในสิ่งที่มีจริง ๆ

ไม่ใช่เพียงในคำพูด แต่สิ่งที่มีจริง ๆ ขณะนี้ ยากไหม ที่จะไม่มีคุณอรวรณ ไม่มีคุณจรรยา ไม่มีคุณบุษกร ไม่มีคุณคำปั่น มีแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ กว่าจะละความเป็นตัวตน หรือ ความเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดในสิ่งที่ปรากฏ เพราะเหตุว่าสภาพธรรมะเกิด ปรากฏ แล้วก็หมดไป รู้ชัด ไม่ต้องพูดถึงเลย เพียงแต่ว่าเดี๋ยวนี้เอง ทั้ง ๆ ที่ฟังอย่างนี้ ค่อย ๆ เข้าใจความจริงของสิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่คน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย แต่มีธรรมะ สิ่งหนึ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ และสิ่งนี้เกิดแล้วดับด้วย

นี่ต้องมาจากความเข้าใจขึ้นก่อน และเข้าใจขึ้น ขณะนี้เข้าใจขึ้น ชั้พัง หรือว่าเข้าใจลักษณะที่กำลังเห็นขณะนี้ขึ้น และรู้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏก็เข้าใจความเป็นจริงของสิ่งที่ปรากฏขึ้นว่า ความจริงแค่นี้เอง แคปรากฏแล้วก็หมดไป เป็นกาม กามะ สิ่งที่ทำให้ยินดีเพลิดเพลินติดข้องเพราะปรากฏ แม้แต่เพียงปรากฏให้เห็น แคเห็นว่ามีจริง ยังไม่ต้องเป็นรูปร่างสัณฐาน ก็ติดข้องเสียแล้วในสิ่งที่มีจริงที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น ก็เห็นความละเอียดว่า อะไรปิดบังไม่ให้เห็นว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏ เกิด แล้วก็ดับไป ก็เพราะความติดข้องนั่นเอง

ตราบใดที่ติดข้อง แม้ความพอใจยินดีในสิ่งที่เพียงปรากฏ ยังไม่เป็นอะไรเลยกับการที่ยินดีแล้วในสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปร่างสังขารต่าง ๆ เป็นคนนั้นคนนี่ ความติดข้องก็มากมายขึ้นมาอีก

เพราะฉะนั้น กว่าจะเข้าใจขึ้นในสิ่งที่เพียงปรากฏให้เห็นได้ เพียงปรากฏให้เห็นได้ และเป็นเพียงสักแต่ว่าอาศัยระลึก เพราะถ้าไม่มี จะรู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏได้อย่างไร

แต่เมื่อสิ่งนั้นมี แล้วไม่รู้ความจริง สิ่งที่มีจริงนั้นแหละเป็นเพียงอาศัยระลึกความจริงว่า สิ่งนั้นมี แล้วดับ นี่คือการที่จะรู้ชัด

แต่ก่อนนั้น ยังไม่ต้องกล่าวถึงรู้ชัดเลย แค่เข้าใจขึ้นจากการฟัง จะรู้ได้ว่า ลืมหรือเปล่าว่า ขณะนี้เป็นเพียงสิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็นได้ แม้ขณะที่กำลังฟังอย่างนี้ ลืมหรือเปล่าว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้

เวลาที่เข้าใจขึ้น ๆ จะน้อย จะมาก หรือว่าจะเร็ว หรือจะช้า เพราะว่าสะสมความไม่รู้มานาน เพียงแค่จะระลึก ไม่ว่าจะเห็นอะไร ที่ไหน ก็รู้ว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ เพียงแค่จำคำ ก็ไม่มี

เพราะฉะนั้น การที่จะสามารถรู้ลักษณะจริง ๆ ของสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้โดยไม่ได้ แต่เริ่มเข้าใจความจริงขึ้นว่า เป็นอย่างนั้นจริง ๆ ยังไม่ต้องกล่าวถึงรู้ชัดเลย

นี่คือ พระมหากรุณาที่ทรงบัญญัติคำที่สื่อถึงลักษณะของสภาพธรรมะ โดยลักษณะของสภาพธรรมะอย่างยิ่ง

แม้แต่คำว่า สัจจญาณ กิจญาณ กตญาณ หรือปริยัติ ปฏิปัตติ ปฏิเวธ เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลกไม่ให้เข้าใจผิด เห็นผิด หรือกล่าวต่อพระองค์ว่า ไม่รู้อย่างนี้ ไม่เข้าใจอย่างนี้ ก็สามารถถึงนิพพานได้ อันนั้นก็เป็นอย่างที่ไม่เข้าใจสภาพธรรมะทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่กำลังปรากฏ หรือ แม้แต่ลักษณะของนิพพาน

เพราะฉะนั้นฟังเพื่อละการไม่รู้ ไม่ใช่ต้องการอะไร สมบัติอะไร ก็ไม่ใช่ แต่สมบัติที่เคยมี คือ อวิชชา เอาใหม่ มีต่อไป หรือฟัง เพื่อละอวิชชา เพราะจริง ๆ แล้ว

ความไม่รู้ ไม่ใช่สมบัติเลย แต่เข้าใจว่าเป็นสมบัติ เพราะไม่รู้ จึงติดข้อง จึงต้องการ
สิ่งซึ่งเพียงปรากฏ แล้วก็หมดไป

เพราะฉะนั้นการฟังพระธรรมจึงเป็นเรื่องละเอียดเพื่อเข้าใจพระธรรม ที่พระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศแจ้ง และทรงพระมหากรุณาแสดงให้คนอื่นค่อย ๆ อบรม
ความเห็นถูก จนกระทั่งสามารถที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏได้

เสียงมีความหมายหรือไม่

ส. พูดคำว่า “เสียง” เพื่อจะรู้ลักษณะของเสียง เสียงเป็นสิ่งที่มีความจริง มี
ลักษณะ ที่เราใช้คำว่า เป็นเสียง ไม่ใช่เป็นกลิ่น ไม่ใช่เป็นรส ใช้คำต่างกัน เพื่อแสดง
ความหมายของสิ่งที่มีลักษณะอย่างนั้น ๆ เสียงมีความหมายหรือไม่

ผู้ฟัง เสียงเป็นเสียง ไม่มีความหมายครับ

ส. อย่าลืมว่า เสียงไม่มีความหมายแน่นอน เสียงไม่รู้อะไรเลย เสียง
เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วก็ดับไป แล้วอะไรรู้ความหมายของเสียง

ผู้ฟัง ก็มีสภาพรู้ ที่รู้

ส. นี่ก็ต่างกันแล้ว ระหว่างเสียง กับสภาพรู้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่เสียง
ปรากฏ มีสภาพที่ได้ยินเสียงนั้น ชัดเจน ไม่ใช่เสียงอื่น ถูกต้องไหมคะ

ผู้ฟัง ถูกต้องครับ

ส. เพราะฉะนั้น ได้ยินจะคิดเรื่องราวต่าง ๆ ได้ไหม ได้ยินจะคิดว่า เสียงนั้น
หมายความว่าอะไรได้ไหม

ผู้ฟัง ตามที่ศึกษา ไม่ได้

ส. ตามที่ศึกษา แล้วเข้าใจว่าอย่างไร

เข้าใจว่าได้ หรือไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าจะอ้างตามที่ศึกษา ไม่ได้หมายความว่า
เราเข้าใจอย่างนั้น เพียงแต่เรากล่าวตามที่ได้ศึกษา ยังไม่ใช่ความเข้าใจที่ไตร่ตรอง
พิจารณาแล้วมันคงว่า เสียงเป็นสภาพธรรมะอย่างหนึ่ง มีจริง ๆ ปรากฏว่ามีจริง
เมื่อมีจิตได้ยินเกิดขึ้น แต่เสียงเองไม่ได้มีความหมายอะไรเลยทั้งสิ้น เสียงเป็นเสียง

เท่านั้น แต่เสียงที่หลากหลายนั่น ทำให้สภาพที่ได้ยินเสียงมีสภาพที่จำเสียงนั้นด้วย ในขณะที่เสียงปรากฏ

เพราะฉะนั้น เมื่อจำลักษณะความหลากหลาย ความต่างกันของเสียง ก็คิดถึง ความหมายของเสียงนั้น ๆ เพราะฉะนั้น เสียงเองไม่ได้มีความหมายอะไรเลยทั้งสิ้น เสียงเป็นเสียง แต่สภาพที่ได้ยิน สภาพที่เข้าใจเสียงนั้นต่างหากที่คิดว่า เสียงนั้น หมายความว่าอะไร

คำเดียวกัน ต่างภาษา ความหมายต่างกัน แม้แต่เสียงอย่างนี้ ถ้าคนไทยได้ยิน เข้าใจอย่างหนึ่ง คนจีนได้ยิน ก็อาจจะเข้าใจอีกอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะว่าตัวเสียงเอง ไม่มีความหมาย แต่สภาพธรรมะที่ได้ยินเสียง และจำเสียง เห็นความหลากหลายของ เสียง จนกระทั่งสามารถจำได้ว่า เวลาที่เสียงนั้นปรากฏ เสียงนั้นหมายความว่าอะไร เพราะคิดถึงลักษณะที่หลากหลายนั่นของเสียง

ด้วยเหตุนี้การศึกษาธรรมะจึงต้องละเอียด ที่จะเข้าใจแต่ละคำ หมายความว่าถึง สภาพธรรมะแต่ละอย่าง ที่จะต้องเข้าใจจริง ๆ อย่าใจร้อน จะรู้เรื่องราวมาก ๆ ของสิ่ง นั้น แล้วก็สับสนโดยไม่รู้ตัว ขณะนี้เสียงกำลังปรากฏ และความจริง ก็คือ เสียง เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

การจะรู้ความจริงของเสียง ก็คือ ทุกสิ่งแม้แต่เสียง ก็มี แต่จากไม่มี แล้วมี แล้ว ก็หาไม่มี ทุกอย่างหมด ตั้งแต่เกิดจนตายเป็นอย่างนี้ เพื่อให้รู้ความจริงว่า ไม่ใช่ของใคร แล้วไม่มีใครเป็นเจ้าของ

จะขออะไรก่อนตาย

สุ. อย่าลืมว่า วันหนึ่งก็ต้องหายไปจากโลกนี้แน่นอน ไม่กลับมาอีกเลย แต่ก่อนจะหายไป มีเห็น มีได้ยิน ทุกวัน แล้วเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏเพิ่มขึ้นหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของการอยู่ในโลกนี้ทั้งเห็น ทั้งได้ยิน ทั้งคิด ทั้งสุข ทั้งทุกข์ แต่ไม่รู้จักสภาพธรรมะเหล่านั้นตามความเป็นจริงเลย สมควรไหม ที่จะเป็นอย่างนี้ต่อไปอีกเรื่อย ๆ ทุกชาติ

เพราะฉะนั้นก็เป็นคำถามที่ถามว่า ถ้าจะขอ ตั้งใจ ไม่ใช่ไปขอใคร แต่ขอผลของกุศลทั้งหลายที่ได้กระทำมาแล้ว ให้ได้อะไรสักอย่างหนึ่ง หรือให้เกิดเป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง อะไรเป็นที่ปรารถนาสูงสุด แต่เพียงอย่างเดียว อะไรเป็นที่ปรารถนาที่ประเสริฐที่สุดของการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ต่อไป ก่อนที่จะหายไปจากโลกนี้

ชุนห์ เข้าใจธรรมะในขณะนี้

สุ. ค่ะ ขอกุศลทั้งหมดที่ได้ทำแล้ว เป็นปัจจัยให้สามารถเข้าใจความจริงของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏ ทุกชาติ นี่คือ ปัญญาหรือเปล่า นี่คือ กุศลวิตกหรือเปล่า นี่คือ วิริยะ ความเพียรหรือเปล่า นี่เป็นความอดทนหรือเปล่า นี่เป็นสังกะ ความจริงใจหรือเปล่า

ก็จะเห็นได้ว่า ไม่ง่าย ที่เพียงเข้าใจเห็น ซึ่งมี กำลังเห็น เกิดขึ้นแล้วดับไป มิฉะนั้นพระผู้มีพระภาคจะไม่ทรงแสดงเลย ๔๕ พรรษาของการที่ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมี ๔ อสงไขยแสนกัป ก็เพื่อให้สัตว์โลกมีโอกาสดำเนินได้ฟัง และได้เข้าใจอย่างที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาแล้ว

เพราะฉะนั้น เพียงสิ่งเดียวที่ขออย่างมั่นคง ไม่ใช่ขอด้วยความต้องการ หรือขอโดยไม่มีเหตุ แต่ผลของกุศลทั้งหลายที่ได้กระทำมาแล้ว ขอให้ได้เข้าใจสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง ก็รวมบารมีทั้งหมดไว้แล้ว ปัจจัยที่จะทำให้เข้าใจใหม่ คืออะไร

ฟัง เข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง สวากโฬสีตว์ เช่นเดียวกับปัจเจกโฬสีตว์ เช่นเดียวกับพระมหาโฬสีตว์ เพราะเหตุว่าไม่ได้ปรารถนาสิ่งอื่นเลย นอกจากความเข้าใจสิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ และไม่ได้หมายความว่า ไปนั่งขอใคร แต่รู้ว่า กุศลกรรมมีผลแน่

คนที่ต้องการผลของกุศล ที่ต้องการเป็น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ยศถาบรรดาศักดิ์ ก็ได้ตามความปรารถนาเมื่อกุศลนั้นพอ อย่างพระเจ้าอโศกมหาราช ในชาติของท่านซึ่งเป็นพ่อค่าน้ำผึ้ง ก็ปรารถนาที่จะเป็นใหญ่ ด้วยอำนาจของกุศลนั้นที่ปรารถนาให้กุศลนั้นให้ผลอย่างนั้น จึงได้ถามว่า ทุกคนที่ทำกุศล ปรารถนาอะไร ไม่ใช่ไปขอใคร แต่ไม่ได้ต้องการให้กุศลนั้นให้ผลอย่างอื่น แต่สามารถให้ผลทำให้เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ คือ เข้าใจธรรมะซึ่งยากที่จะเข้าใจ

เพราะฉะนั้นตลอดชีวิต ก็ชาติในสังสารวัฏ เข้าใจหรือยัง ถ้ายังไม่เข้าใจ เมื่อไรจะเข้าใจ และกุศลก็มี ไม่ใช่ว่าไม่มี และปรารถนาผลของกุศลอะไรละ ที่เป็นที่ปรารถนาจริง ๆ ที่ทำกุศลกันเดี๋ยวนี้ ทุกวัน ปรารถนาอะไร

คุณอรณพปรารถนาอะไร

อรณพ ขอให้ได้เข้าใจพระธรรมเพิ่มขึ้น

ส. ค่ะ ก็คือสิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ แม้แต่การฟังพระธรรมก็ยังเข้าใจยาก และถ้าไม่มีการฟังให้เข้าใจ จะนำมาสู่ความเข้าใจธรรมะที่กำลังปรากฏได้อย่างไร ฟังธรรมะเพื่ออะไร เพื่อเข้าใจ หรือเพื่ออะไร แล้วปัญญาที่เข้าใจอย่างนี้ ก็จะทำให้ตลอดชีวิตของบุคคลนั้น ก็เป็นไปในทางที่จะได้เข้าใจธรรมะขึ้น โดยไม่ติดข้องในอย่างอื่น ซึ่งเป็นที่ติดข้องของบางคนที่ต้องการความสุขอย่างนั้นบ้างอย่างนี้บ้าง แต่ก็ต้องรู้ตามความเป็นจริงว่า ไม่เที่ยงและเป็นแต่เพียงธาตุ

เมื่อเหตุดี ผลดีก็ต้องเกิดขึ้น แต่ผลดีที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็ได้ผลดีชั่วคราว เพราะอกุศลกรรมที่ได้กระทำไว้ก็มีมากที่จะให้ผล

กุศลที่บริสุทธิ์ขึ้น

ส. เพียงแต่ปัญญาที่สามารถรู้ว่า วิปlassเกิดกับอกุศล ไม่เกิดกับกุศล ถูกต้องไหม มิฉะนั้นแล้วอะไรจะไปละวิปlassได้ แล้วปัญญาอยู่ดี ๆ จะเกิดโดยไม่มีกุศลในวันหนึ่ง ๆ เลย หวังว่าจะเข้าใจธรรมะที่ได้ฟังโดยรวดเร็ว เป็นไปได้ไหม ก็ไม่ต้องอาศัยกุศลที่เป็นบารมีเลย ถ้าสามารถจะเป็นไปได้

แต่เพราะความยากลึกซึ้งอย่างยิ่งของธรรมะ ซึ่งแม้เป็นจริงอย่างนี้ จะได้ฟังก็ชาติก็ตามแต่ ก็เหมือนอย่างนี้แหละ ไม่ได้เปลี่ยนไปจากความจริงที่ได้ฟังจากพระธรรมที่ทรงแสดง ก็เห็นได้ว่า ฟังเท่าไรก็ยังไม่สามารถรู้จริงถึงในความเป็นธาตุ หรือในความเป็นธรรมะ ซึ่งมีปัจจัยเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยกุศล ขณะที่กำลังฟังเข้าใจ ทราบว่าเป็นปัญญาแน่นอน แต่ปัญญานั้นไม่มีกำลังที่จะกระทำกิจของปัญญา ที่จะละความไม่รู้ในสิ่งที่ปรากฏ

แต่ถ้าไม่มีปัญญา จะมีการตรึงถึงกุศลอื่น ๆ ที่จะกระทำใหม่ ไม่ว่าจะเป็นความเพียรในการทำที่เป็นประโยชน์ ในทางที่เป็นกุศล ในทางที่เป็นคุณความดี หรือมีความอดทนต่อคำพูดที่ไม่น่าฟัง ต่อความหนาว ความร้อน ทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่สิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจ ก็ยังต้องอดทนที่จะเป็นกุศล ไม่ใช่อกุศล

เพราะฉะนั้น ถ้าเราฟังอย่างนี้ ก็ชีวิตปกติธรรมดา เข้าใจได้แค่ไหน ก็เข้าใจแค่นั้น จนกว่าปัญญาจะเพิ่มมากขึ้น แต่ถ้าคิดอย่างตรงไปตรงมา ถ้ากุศลเป็นวิปัสสนา ก็ไม่มีอะไรจะดับวิปัสสนาเลย เพราะปัญญาก็เป็นกุศลด้วย

อรรรรณ กุศลที่บริสุทธิ์ ต้องเป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา มีรายละเอียดอย่างไร

ส. มีความเข้าใจจากการฟังบ้างหรือเปล่าคะ

อรรรรณ มีค่ะ

ส. แล้วปัญญาปรากฏทั้งวันหรือเปล่า

อรรรรณ ไม่ค่ะ

ส. แต่ปัญญาที่มี ไม่ได้หายไปเลย สังขารชั้นปรับปรุงแต่ง เพราะฉะนั้น เราจะไม่รู้เลยว่า ไม่ว่าจะเป็นสติ ไม่ว่าจะเป็นสมาธิ หรือไม่ว่าจะเป็นตัตรมฆัตตตา หรือเจตสิกใด ๆ ทั้งสิ้นที่เป็นสังขารชั้น กำลังทำหน้าที่ เดียวนี้เอง ไม่มีใครทำอะไรเลย นอกจากสภาพธรรมะซึ่งเป็นจิตและเจตสิกซึ่งทำหน้าที่นั้น ๆ

เพราะฉะนั้นปัญญาขณะนี้ มี แล้วก็ไม่มี แล้วก็ไม่มี แล้วก็ไม่มี เพราะสภาพธรรมะเกิดดับ จะไม่ให้กุศลที่สะสมมาเกิดบ้างหรือ ในเมื่อมีเยอะ

อรรรรณ จริง ๆ อกุศลเกิดเยอะค่ะ

ส. เพราะฉะนั้นอกุศลก็เกิด และปัญญาสามารถทำหน้าที่ของปัญญาเต็มที่หรือยัง ก็ยัง แต่เริ่มปรุงแต่งไป แม้แต่การคิด เวลาคิดเป็นกุศล เพราะเคยฟังมาก่อนว่า ขณะใดก็ตามที่กุศลจิตไม่เกิด อกุศลจิตเกิด

นี่เป็นปัญญาที่ทำให้เกิดวิริยะ ขันติ ทั้งหมดเลยที่จะทำกุศลแม้เล็กน้อยในขณะนั้น ก็เนื่องมาจากปัญญา แต่ตัวปัญญาจริง ๆ ไม่ได้ปรากฏว่า กำลังทำหน้าที่ของปัญญา สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้ได้

แต่เพราะเหตุว่ามีปัญญา สภาพธรรมะอื่นก็เริ่มคล้อยตาม น้อมตามปัญญา ที่จะรู้ว่า ความดีทางฝ่ายกุศล เป็นสิ่งที่ควรเจริญ ไม่ใช่เจริญเฉพาะปัญญาอย่างเดียว หรือว่ากุศลที่ประกอบด้วยปัญญาเท่านั้น เพราะเหตุว่าอกุศลมีมาก ตราบใดที่อกุศลยังไม่ลดน้อยลงไปเลย ก็มีปัจจัยที่จะเกิด

เพราะฉะนั้น สังขารชั้นนี้ก็ทำหน้าที่ไปเรื่อย ๆ แล้วแต่จะตริกันไปในทางเป็นกุศลประเภทไหน หรืออกุศลประเภทไหน ก็แล้วแต่เหตุปัจจัย เพราะเป็นธาตุ เป็นธรรมะ ซึ่งปัญญาสามารถรู้ว่าเป็นอนัตตา ไม่ใช่เรา

นี่คือ สิ่งที่สำคัญ ไม่ว่าจะฟังมากสักเท่าไร หรือทำความดีสักเท่าไร แต่ถ้าไม่ได้เข้าใจธรรมะตามความเป็นจริง กุศลนั้นไม่บริสุทธิ์ เพราะเหตุว่ายังเป็นเรา แต่ปัญญาก็เกิดน้อยมาก บางครั้งก็เกิด บางครั้งก็ไม่เกิดซึ่งต้องอาศัยการอบรม

เพราะฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามภาวณา คือ การอบรม ถ้าเป็นผู้ที่ประมาท ก็จะไม่เห็นโทษของอกุศลเลย นิด ๆ หน่อย ๆ ก็ได้ ไม่เป็นไร แต่ปัญญานั้นเอง จะทำให้ค่อย ๆ เห็นโทษของอกุศลเพิ่มขึ้น และจะทำให้แม้แต่จะคิด ก็คิดในทางกุศลเพิ่มขึ้น มิฉะนั้นแล้วทุกคนก็ลืม ปัจฉิมโอวาท พระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพาน สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นดับไปเป็นธรรมดา ห้ามไม่ได้

เพราะฉะนั้น จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ในกุศลแม้เพียงเล็กน้อย ปัญญาแม้เพียงเล็กน้อย จากการได้ฟังวันนี้ แล้วจะได้เข้าใจสักเท่าไร ก็ยังเป็นประโยชน์ที่จะสะสมต่อไป ที่จะทำให้สามารถรู้ความจริงของสภาพธรรมะที่ปรากฏ ซึ่งกำลังปรากฏอยู่

และถ้าเรารู้ว่า ที่ทำกุศลทั้งหลาย ไม่ใช่ด้วยความเห็นแก่ตัว แต่เพราะมีความเข้าใจ ก็จะต่างกับขณะที่ไม่มีความเข้าใจ เป็นเราปลาบปลื้มในกุศลบ้าง กุศลนั้นเป็นของเราบ้าง ก็ลองเทียบดูว่า กุศลใดบริสุทธิ์ กว่ากัน ด้วยอะไร

เดินไปตามหนทางอันประเสริฐ

ส. ทุกวัน ก็คือ เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีจริงในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่ควรรู้อย่างยิ่ง เพราะรู้ได้ แต่ไม่ใช่ด้วยตนเอง แต่ด้วยการฟังพระธรรม ด้วยการพิจารณา ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นว่า ปัญญาสามารถที่จะเข้าใจถูก เห็นถูกในสิ่งที่กำลังมีในขณะนี้ได้ แต่ต้องเป็นไปตามลำดับขั้น คือ ต้องมีการฟังเรื่องสิ่งที่มีจริงในขณะนี้ให้เข้าใจว่าคืออะไร และสิ่งที่มีเมื่อเกิดขึ้นปรากฏชั่วคราว แล้วก็ดับไป เพียงไม่กี่คำ ฟังแล้วก็ลืม ฟังแล้วก็ลืม

พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงพระธรรม ๔๕ พรรษาแก่เพื่อ แทนที่จะคิดถึงเรื่องอื่น หรือเห็นว่าเรื่องอื่นสำคัญที่สุดในชีวิต ไม่ใช่ปัญญา ที่สามารถเข้าใจสิ่งกำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น อะไรสำคัญกว่ากัน และอะไรสำคัญที่สุดในชีวิต เพราะว่าทุกคน อาจจะคิดถึงเรื่องมากมายเรื่องในแต่ละชีวิต แต่ก็ผ่านไป โดยไม่กลับมาอีกเลย แล้วอย่าลืมนะว่า ชีวิตทุกชีวิตย่อมเป็นไปตามภาวณา ภาวณาที่นี้หมายความว่าความถึงการอบรม จะเห็นได้ว่า อบรมจากอะไร จากสิ่งที่เห็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจ

เพราะฉะนั้น เมื่อได้ยินได้ฟังเรื่องของความจริงที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ ชีวิตที่จะเป็นไปข้างหน้าก็ย่อมเป็นไปตามภาวณา คือ การเข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ตามที ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น มิฉะนั้นชีวิตจะเป็นอย่างไร ก็เป็นไปตามการไม่รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ จึงมีความยึดมั่นเพิ่มขึ้น ๆ จนยากที่จะไถ่ถอน หรือดับให้หมดสิ้นไปได้

แต่ตราบดีที่มีพระธรรมคำสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังคงอยู่ให้ได้ยิน ได้ฟัง ได้พิจารณา อย่างรอบคอบเพิ่มขึ้น ก็จะเป็นหนทาง ที่เมื่อมีวาจาผัสจะกล่าวถึงคำที่มีจริง เป็นเหตุให้ผู้ฟังเกิดปัญญา ญาณสัจจะ และกำลังดำเนินมรรคสัจจะ หนทางที่จะทำให้รู้แจ้งสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น การฟังในขณะนี้แล้วเข้าใจ จะไม่พาไปที่อื่น ที่เป็นความทุกข์ ความลำบาก หรืออบายภูมิ หรือความไม่รู้ แต่ทำให้เข้าใจสิ่งที่มีจริงเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย ๆ จนกระทั่งเดินไปตามทางของปัญญาที่ได้เข้าใจแล้ว ตรงตามที่พระผู้มีพระภาคทรงบำเพ็ญพระบารมีและทรงอนุเคราะห์

แม้จะทรงดับขันธปรินิพพานไป ๒,๕๐๐ กว่าปี แต่พระธรรมที่ทรงแสดงเรื่องความจริงของเห็น ของได้ยิน ของได้กลิ่น ของลิ้มรส ของรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ของคิดนึก ในขณะนี้ ก็ยังมีอยู่ ให้ผู้ที่ได้เห็นประโยชน์และมีศรัทธา ในอดีตกาลมาจนถึงบัดนี้ ได้มีโอกาสไตร่ตรอง และเข้าใจถูก

เพราะฉะนั้น ต้องไม่ขาดการอบรมปัญญา เพื่อจะรู้ความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏ เพราะทุกคนพิสูจน์ด้วยตัวเอง รู้ยาก เห็นยาก เพราะเป็นสิ่งซึ่งลึกซึ้ง แม้แต่จะพูดเรื่องเห็นขณะนี้ ใจคิดถึงเรื่องอื่น ยังไม่ถึงกาลที่กำลังเข้าใจจริง ๆ คือ พูดเรื่องเห็น ก็ไม่คิดถึงเรื่องอื่น แต่กำลังเริ่มเข้าใจเห็น ที่กำลังเห็น ในขณะนี้

นี่คือ กว่าจะฟังจนกระทั่งน้อมเข้ามาในตน โอปนยิโก พระธรรมคุณ ไม่ใช่ไปที่คนอื่น แต่พระธรรมทั้งหมดที่ได้ยินได้ฟังก็เป็นเรื่องของสภาพธรรมะที่มี และทุกคนไม่รู้ความจริงและยึดถือว่าเป็นตัวตนจนกว่าจะได้เข้าใจขึ้น โลก ก็คือ ขณะหนึ่ง ที่กำลังปรากฏแต่ละทาง ในขณะที่แจ้งกำลังปรากฏ ไม่มีอย่างอื่นเลย

นี่คือ สิ่งที่จะเก็บไว้ในหทัย คือ ในใจ ให้มั่นคงว่า ไม่มีอะไรเลย ที่คิดว่ามี ก็เพราะเหตุว่า จิตเกิดดับ สืบต่อ เร็วสุดที่จะประมาณได้ ขณะนี้แจ้งก็มี เกิดแล้ว เห็นก็มี เกิดแล้ว ได้ยินก็มี เกิดแล้ว สิ่งต่าง ๆ ที่มีเหล่านี้สามารถรู้ความจริงได้ว่า แท้ที่จริงก็เป็นลักษณะของสิ่งที่มีจริงแต่ละหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้นก่อนที่จะรู้แจ้งนิพพาน การดับกิเลสที่จะเป็นไปได้จริง ๆ เมื่อปัญญาได้อบรมเจริญแล้ว ก็คือ ค่อย ๆ อบรมความเห็นถูก ความเข้าใจถูก และก็จะรู้ว่า แม้ฟังมาก็เป็นความรู้ขั้นปริยัติ ฟังเพื่อสะสมความเห็นถูกว่า เป็นธรรมะ ไม่ใช่เรา

แต่แม้กระนั้น ถ้าไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏจริง ๆ เป็นเครื่องยืนยัน ก็ไม่สามารถค่อย ๆ เห็นถูกในสภาพธรรมะนั้นตามที่ได้ฟัง เช่น ขณะนี้ แจ้งปรากฏ ปัญญาแค่ไหน ฟังมาแค่ไหน ค่อย ๆ เข้าใจหรือแปลว่า แจ้ง เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ เป็นสิ่งที่มีจริง เป็นส่วนหนึ่งในสังสารวัฏ เพราะแจ้งมี กำลังปรากฏ จะเอาแจ้งออกไปจากขณะนี้ที่ปรากฏแล้วว่ามี ไม่ได้

สังสารวัฏ ก็คือ ทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งปรากฏทีละหนึ่งสืบต่อกัน แต่ถ้าไม่ได้ฟังพระธรรม ก็ไม่สามารถเข้าใจได้เลย ก็เข้าใจว่า แต่ละหนึ่งนั้นเป็นเราทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นเห็น เป็นได้ยิน เป็นคิดนึก เป็นสุข เป็นทุกข์ต่าง ๆ

เป็นผู้ที่ตรง ฟังธรรมะเข้าใจธรรมะที่กำลังปรากฏว่า เป็นธรรมะแค่ไหน แต่จะไม่พ้นจากความจริงเลย เป็นสัจจวาจา เป็นสัจธรรมที่จริงตลอด ไม่ว่าในครั้งสมัยก่อนอนาคตที่ยังไม่เกิด หรือ ขณะนี้ ก็ต้องเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น เป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งที่มีโอกาสที่จะได้เห็นถูก เข้าใจถูก จากการที่ไม่เคยเข้าใจอย่างนี้เลยในกาลที่ยังไม่ได้ฟังพระธรรม แต่เมื่อฟังแล้ว มีสิ่งที่ป็นธรรมะจริง ๆ ที่ปรากฏ ให้เข้าใจขึ้น

รู้ยิ่งคืออะไร

เพชฌัญญู รู้อย่างไรจึงจะชื่อว่า รู้ยิ่ง ในตา เป็นต้น

สุ. เข้าใจก่อน ที่อ่านแล้วเหมือนเข้าใจ เข้าใจหมดหรือเปล่า หรือเพียงแค่ผ่าน ๆ แล้วความเข้าใจยังน้อยมาก เช่น ธรรมะที่ควรรู้อย่างขณะนี้ จักขุปสาทมีแน่ ๆ ในขณะที่กำลังเห็น รู้ยิ่งได้อย่างไร เห็นไหม ก็ต้องฟังจนกระทั่งเข้าใจว่า มีก่อน มีแล้ว ปรากฏหรือเปล่า ถ้าไม่ปรากฏจะรู้อย่างไร ในเมื่อขณะนี้ มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ทั้ง ๆ ที่จิตเกิดขึ้นเห็น ก็ยังไม่ได้รู้ลักษณะของจิตที่เห็น และตา จักขุปสาทก็มี แต่ก็ไม่ได้ปรากฏ

เพราะฉะนั้น แม้แต่เพียงสิ่งที่ปรากฏค่อย ๆ รู้หรือยัง ยังไม่ต้องไปถึงการรู้อย่าง เพราะเหตุว่าจะรู้อย่าง ก็ต่อเมื่อค่อย ๆ รู้ขึ้น แต่จะรู้อย่างทันทีโดยไม่เข้าใจลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เป็นไปไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น เพียงเดี๋ยวนี้เอง สิ่งที่กำลังปรากฏขณะนี้ เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ นี่ยังไม่ใช่ว่ารู้ยิ่ง แต่เข้าใจถูกต้องหรือเปล่า ถูกไหม หรือไม่ถูก

นี่คือ ความมั่นคง ถูกแน่นอน เพราะเหตุว่าเพียงปรากฏให้เห็น เท่านั้นเอง รู้ยิ่งหรือยัง ยัง เพราะฉะนั้นจนกว่าการฟังเข้าใจขึ้น จนเริ่มเข้าใจได้ว่า คลายการยึดถือ เพราะเข้าใจจริง ๆ เพิ่มขึ้นว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้

เพราะฉะนั้นก็เป็นผู้ที่ตรงว่า วันนี้ได้ยินอย่างนี้ ไม่ทราบกี่ครั้งแล้ว แต่ก็ยังเป็นคนนั้น คนนี้อยู่ หรือว่า บางขณะไม่ต้องตั้งอกตั้งใจอยากจะรู้ หรืออะไรเลย แต่เพราะอาศัยการฟังแล้ว ฟังอีก เข้าใจ ก็เริ่มเข้าใจ แม้ไม่ต้องพูดเป็นคำ แต่ก็เข้าใจว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ ถ้าจะคิดนึก ก็ไม่ห้าม ไซ้ไหม

ห้ามธรรมะอะไรไม่ได้เลย เพราะว่าเกิดแล้วตามเหตุตามปัจจัย วันนี้คิดบ้าง ไหมเวลาที่ไม่ได้ฟัง และกำลังเห็นว่าเป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ ก็ยังไม่มี แม้แต่แนวทางที่จะทำให้รู้ยิ่งในสิ่งที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น จะรู้ยิ่งจริง ๆ ก็ต่อเมื่อเข้าใจเพิ่มขึ้น แล้วจะรู้ได้ว่า นานไหม หรือว่ายั่งยืนมาก แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ควรรู้อย่างนั้นเอง เพราะเริ่มรู้แล้วในขั้นการฟัง เริ่มรู้แล้วว่า เป็นสิ่งที่ควรรู้อย่างนี้ แต่ก็ยังไม่รู้

เพราะฉะนั้นเวลาถามว่า รู้หรือยัง ก็ตอบว่ายัง แต่ก็ต้องรู้ว่า ยังเพราะอะไร เพราะเพียงเริ่มที่จะรู้ว่า เป็นสิ่งที่ควรรู้อย่างนี้ ยังไม่ถึงกาล ขณะนั้น เริ่มรู้ว่าเป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ ถ้าเป็นอย่างนั้นทีละเล็กทีละน้อย ก็จะรู้หนทางว่า การที่จะคลายความที่เคยเข้าใจยึดถือสภาพธรรมะที่ปรากฏว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง ก็เริ่มจะรู้ว่า เที่ยงไม่ได้แน่นอนเพราะว่า เป็นแต่เพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็น

เพราะฉะนั้น ธรรมะทั้งหมดที่ได้ฟัง ไม่ใช่เราจะไปจับให้ปัญญามาเกิดตรงนี้ มาก ๆ วันนั้น วันนี้ แต่สังขารขันธ์ ธรรมะทั้งหมด ค่อย ๆ ปรงแต่ง แม้แต่ความคิดจาก ขณะหนึ่งไปอีกขณะหนึ่ง หรือความเข้าใจจากขณะหนึ่งไปอีกขณะหนึ่ง โดยไม่มีใครสามารถรู้ หรือสังเกต หรือประจักษ์อย่างแจ่มแจ้ง ทันทีได้

แต่ก็เริ่มรู้ว่า ค่อย ๆ เข้าใจเท่านั้นเอง แล้วไม่ห่วงใย ไม่มีโลภะเข้ามาแทรกคั่น ที่อยากจะรู้ให้เร็วกว่านี้ มากกว่านี้ จนกระทั่งทำอย่างไรจึงจะรู้อย่างนี้ ซึ่งนั่นก็เป็นสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้เลย เพราะเหตุว่า ทั้งหมดเป็นเรื่องละเอียด

เพราะฉะนั้น วันนี้จะความไม่รู้บ้างไหม เพราะฟังเข้าใจ แต่ถ้ายังคงไม่รู้ เหมือนเดิม ก็รู้ด้วยตัวเองอีก ก็ยังเท่าเดิม แต่การฟังก็สามารถทำให้เข้าใจในสิ่งที่ได้ ฟังเพิ่มขึ้นอีกในสิ่งที่ควรรู้อย่าง

เผชิญ เพราะฉะนั้น คำว่า รู้อย่าง ก็เป็นความรู้ที่ไม่ธรรมดา

ส. แน่นนอนค่ะ

เผชิญ แต่ว่าจะถึงขั้นนั้นก็ต้องเริ่มด้วยการฟัง

ส. ถูกต้องค่ะ

เผชิญ แล้วก็ค่อย ๆ เป็นลำดับขึ้น

ส. ค่อย ๆ ละความไม่รู้ แล้วจะรู้ว่า ไม่รู้แค่ไหน มากมายแค่ไหน ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพียงฟังก็พระสูตรแล้วก็ไม่ทราบ แล้วก็ลืม แต่สิ่งที่ได้ฟังแล้วเข้าใจ ก็ยังคงสะสมอยู่ในจิต ทำให้เวลาฟังอีกก็เข้าใจขึ้นอีก ๆ

จะเข้าใจไตรลักษณ์ได้อย่างไร

วิชัย การเริ่มต้นที่จะเข้าใจไตรลักษณ์ จะเข้าใจอย่างไรครับ

ส. เห็นกับได้ยินพร้อมกันไหมคะ

วิชัย ไม่พร้อมกัน

ส. ถ้าเห็น ไม่เกิดขึ้น ไม่ดับไป จะมีอะไรไหมคะ

วิชัย การเห็น ก็ไม่มี

ส. การเห็น ไม่มี เพราะฉะนั้นทุกอย่างมี เมื่อเกิดขึ้น เกิดแล้ว ก็ต้องดับไป เพราะว่ามีลักษณะอื่นสืบทอด โดยไม่รู้เลยว่า เห็นเกิดแล้วดับ แล้วสิ่งที่เกิดต่อก็ดับด้วย แล้วก็สิ่งอื่นซึ่งเกิดต่อ แล้วก็ดับด้วย

เพราะฉะนั้น การเกิดดับของสภาพธรรมะยากที่จะรู้ได้ แต่พอเข้าใจได้ไหมว่า จิตแต่ละขณะหลากหลายต่างกัน และมีผู้สงสัยว่า รูปดับด้วยหรือ จิตเกิดดับก็ไม่รู้ แล้วรูปเกิดดับจะรู้ไหม ก็ไม่รู้ ก็เหมือนกัน คือ ไม่รู้อะไรทั้งนั้น

ไม่ใช่จิตเกิดดับ รู้ แต่รูปเกิดดับ ไม่รู้ เมื่อจิตซึ่งละเอียดกว่ารูปอีก เกิดดับเร็วมาก ก็ยังไม่วินิจฉัย รู้รูปก็เกิดดับ แล้วจะรู้หรือ แม้แต่จิตเกิดดับ ถ้าไม่ฟัง จะไม่รู้เลย ไม่มีใครรู้ว่า จิตเกิดดับ คิดว่าเกิด แล้วก็ดับเมื่อตาย แต่ความจริงขณะนี้ เห็นเกิด แล้วดับ ได้ยินก็เกิด แล้วดับ คิดนึกก็เกิด แล้วดับ สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นก็ต้องมีความดับไปเป็นธรรมดา รูปเกิดหรือเปล่า

วิชัย รูปมีปัจจัยก็เกิด

สุ. แล้วจะไม่ดับหรือ

วิชัย สิ่งใดเกิดก็ต้องดับ

สุ. ในเมื่อจิตเกิดดับ ก็ไม่รู้ และรูปเกิดดับ จะรู้หรือ

เพราะฉะนั้น ไตรลักษณ์ไม่ใช่คำลอย ๆ แต่เป็นสิ่งที่ปรากฏในขณะนี้ เมื่อไม่รู้ จึงคิดว่า ไม่เกิดและไม่ดับด้วย แม้เกิดก็ไม่รู้ แม้ดับก็ไม่รู้ แต่ผู้ที่ทรงตรัสรู้ ทรงแสดงความละเอียดของทุกสิ่งที่มีเพราะเกิดแล้วก็ดับไปว่า แต่ละหนึ่งเกิดขึ้นเพราะอะไร เป็นปัจจัย

และปัจจัยก็มีมากมาย ไม่ได้มีเฉพาะปัจจัยเดียว เช่น ในขณะที่กำลังเห็นขณะนี้ พุดถึงเห็นบ่อย ๆ เพราะกำลังเห็นจริง ๆ จะไม่ให้พุดถึงเห็นได้ไหมในเมื่อกำลังเห็น

เพราะฉะนั้น เห็นในขณะนี้ เพียงไม่มีจักขุประสาทรูป และไม่มีจิตเห็น สิ่งที่มีจริง ๆ ก็ปรากฏไม่ได้ และสิ่งที่มีจริง ๆ ขณะนี้ ก็ต้องเกิดด้วย มิฉะนั้นจะมีได้อย่างไร

นี่ก็เป็นความลึกซึ้งของธรรมะ ซึ่งถ้าฟังจนกระทั่งเข้าใจขึ้น ก็จะได้เห็นพระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณ ตลอด ๔๕ พรรษาเป็นเรื่องราวของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรื่องของสิ่งที่มีจริงทุกอย่างโดยละเอียดยิ่งเพื่อเกื้อกูลให้ผู้ที่ยังไม่เห็นการเกิดดับ ยังไม่รู้ความเป็นไตรลักษณ์ของสภาพธรรมะซึ่งกำลังเกิดดับในขณะนี้ค่อย ๆ เข้าใจเพิ่มขึ้น เพราะเหตุว่าสภาพธรรมะที่สะสมมานานที่สุดที่ประมาณไม่ได้เลย ก็คือ ความไม่รู้

เพราะฉะนั้น กว่าจะเป็นความรู้ที่สามารถค่อย ๆ ทำให้ความไม่รู้นั้นหมดสิ้นไปได้ ก็ต้องอาศัยความเข้าใจจริง ๆ ในสิ่งที่มีจริงซึ่งเป็นวาจาสะัจจะ จึงจะเป็นญาณสะัจจะที่นำไปสู่มรรคสะัจจะ

ขณะนี้จิตเกิดแล้วดับ วิตกเจตสิกมีไหม

วิชัย เกิดพร้อมจิตครับ

สุ. เกิดพร้อมจิต เว้นกามาวจรจิต ๑๐ และจิตในภูมิอื่นไม่ต้องกล่าวถึง เพียงแต่เราอยู่ในโลกที่มีรูป มีเสียง มีกลิ่น มีรส มีสิ่งที่กระทบสัมผัสกาย มีการคิดนึก ล้วนแต่เป็นเรื่องของสิ่งที่ปรากฏให้เห็นทั้งนั้น โดยที่ไม่รู้ความจริงว่า ทำไมเราคิดไม่เหมือนกัน เป็นเราหรือเป็นธรรมะที่เกิดขึ้น ต่างก็ทำกิจการงานในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมะที่เป็นเท้าของโลก คือไป ก็ต้องไปตามการสะสม ถ้ามีปัญญา วิตกก็เกิดกับปัญญา ปัญญาก็นำวิตก การตรีนึกถึงสิ่งที่เป็นสาระที่เป็นประโยชน์ ก็ตรงกันข้ามกับขณะที่คิดด้วยโลภะ ด้วยโทสะ ด้วยโมหะ ด้วยความไม่เป็นสาระและไม่เป็นประโยชน์ ซึ่งเลือกไม่ได้เลย เมื่อสะสมความไม่รู้มามาก

แม้แต่ความคิดก็คิดไปในทางโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง แต่ถ้าสะสมปัญญา ก็จะสังเกตเห็นได้ว่า เมื่อเข้าใจธรรมะ การตรีนึกในทางกุศล เช่น พังธรรมะ ไม่ต้องไปทำให้หมดโทสะ เป็นไปไม่ได้ เพียงแต่คิดว่าจะได้พังธรรมะ ซึ่งแต่ก่อนนี้พังอย่างอื่น หรือทำอย่างอื่นมากกว่า แต่เมื่อเข้าใจ เป็นปัญญา เห็นประโยชน์ก็ทำให้การตรีนึก คือ วิตกเจตสิกไม่คิดเรื่องอื่น แต่คิดในทางที่เป็นกุศล ในทางที่จะเข้าใจธรรมะยิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้น ใครก็ตามตื่นมาพังธรรมะ ก็คือ สะสมปัญญาที่เห็นประโยชน์ แล้ว วิตกเจตสิกก็ไม่ได้คิดเรื่องอื่น เรื่องพังธรรมะ เพราะฉะนั้น ก็พาไปสู่ทางของปัญญา ตรงกันข้ามกับทางที่เคยไป คือ เรื่องของโลภะ โทสะ

เพราะฉะนั้นจะเห็นสภาพธรรมะตามความเป็นจริงว่า กว่าที่จะรู้ความจริงเดี๋ยวนี้ว่า เป็นธรรมะแต่ละหนึ่งจริง ๆ ก็ต้องอาศัยการฟัง และสังขารขันธ์ เช่น ปัญญา มนสิการ วิตก เหล่านี้ก็เป็นสภาพธรรมะที่กำลังทำหน้าที่ กำลังเกิดขึ้น ทำกิจของสภาพธรรมะนั้น ๆ แต่ไม่ได้ปรากฏ เพราะเหตุว่ายังไม่มีปัญญาที่มีกำลังพอจะเข้าใจถูก ใน

ลักษณะของสภาพธรรมะซึ่งแต่ละหนึ่งเกิด ปราภฏ แล้วก็ดับไปอย่างรวดเร็ว แต่ว่าปรุงแต่งอยู่ตลอดเวลา

คำว่า “ไตรลักษณ์” หรือ ไตรลักษณ์ ติลักษณ์ สภาพธรรมะใดที่เกิด สภาพธรรมะนั้นดับ ไม่เที่ยง การเกิดดับเป็นทุกข์ ไม่ได้หมายความว่าถึงความรู้สึก เป็นทุกข์ คือไม่เป็นที่ยินดี สิ่งใดที่เป็นสุขเป็นที่ยินดี แต่สิ่งที่เกิดดับ เพียงปรากฏเร็วมาก สั้นมาก น้อยมาก แล้วก็หายไป ไม่กลับมาอีกเลย

สุขหรือ ที่จะต้องเป็นอย่างนี้ไปตลอด คือ ต้องเห็น ต้องได้ยิน ต้องคิดนึก อย่างเร็วมาก สั้นมาก ไปเรื่อย ๆ และไม่มีอะไรเหลือเลย

เพราะฉะนั้น ต่อเมื่อใดที่ได้เห็นความไม่เที่ยง การเกิดดับจริง ๆ ไม่ใช่เพียงแค่คิด ก็ให้เห็นระดับของปัญญาแล้วว่าต่างกัน ขั้นฟัง เริ่มเข้าใจ แต่ยังไม่ใช้การรู้จริง ๆ ที่เป็นการประจักษ์แจ้ง แต่เมื่อสิ่งนั้นเป็นจริงอย่างนั้น ปัญญาที่ได้อบรมแล้วเท่านั้นจึงสามารถที่จะรู้ความจริงนั้นได้ตามปกติ เพราะไม่มีใครสามารถไปบังคับาสสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เกิดขึ้นได้

และถ้าสิ่งที่มีจริงในขณะนี้ตามปกติรู้ไม่ได้ จะเป็นปัญญาได้อย่างไร ไม่ต้องมีการตรัสรู้ของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ต้องมีการบำเพ็ญบารมีคุณความดี เพื่อที่จะให้กุศลที่เคยเกิดลดน้อยลงพอที่จะมีกำลังที่จะให้ปัญญาสามารถที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏได้

แม้แต่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ต้องเป็นในขณะนี้ ที่ฟังเข้าใจ และไม่ได้หวังว่าจะไม่โกรธ แต่เข้าใจสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏในขณะนั้นจริง ๆ ว่า เกิด แล้วก็ดับ และไม่มีใครสามารถบังคับบัญชาได้

น้อมไปในสาระ

สุ. ถ้ามีคนบอกคุณชุนห์ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏขณะนี้ไม่ใช่ธรรมะ เชื้อไหม
ชุนห์ ไม่เชื่อครับ

ส. เพราะน้อมจากการฟังทีละน้อย จนกระทั่งเป็นความเข้าใจเพิ่มขึ้น ฟังครั้งแรกอาจจะไม่เชื่อเลย ธรรมะอยู่ที่ไหน ธรรมะคืออะไร สิ่งที่มีจริงนี่นะหรือ เป็นธรรมะ คือ สัมปณ ปะปนคำ ธรรมะเป็นภาษาบาลี สิ่งที่มีจริงเป็นภาษาไทย

เพราะฉะนั้นถ้าเข้าใจว่า เดียวนี้มีเห็น จริง ๆ หรือเปล่า จะตอบว่าอย่างไร

ชุนห์ มีจริง

ส. มีจริง ภาษาบาลีใช้ว่า เป็นธรรมะ สิ่งที่มีจริง

เพราะฉะนั้นก็สามารถเข้าใจสิ่งที่มี เมื่อไร น้อมไปหรือเปล่า จากไม่รู้ ไปสู่ความรู้ขึ้น โดยคุณชุนห์ไม่ต้องทำอะไร ไม่มีตัวตน แต่มีจิต เจตสิก มีรูป

รูปไม่ใช่สภาพรู้ ไปบอกรูปสักเท่าไรว่า เป็นรูปนะ ไม่รู้อะไรนะ ไปนั่งบอกอย่างนี้ รูปจะรู้ไหม ไม่มีสภาพที่จะน้อมไปสู่ความเข้าใจขึ้น แต่สำหรับจิต เจตสิก เป็นธาตุรู้ โดยจิตเป็นใหญ่ เป็นประธานในการรู้แจ้ง เพียงรู้ สิ่งที่ยปรากฏมีลักษณะต่างกัน หลากหลายอย่างไร จิตรู้แจ้งในสิ่งที่กำลังปรากฏ

แต่เจตสิกทั้งหลาย ไม่ใช่คุณชุนห์ ไม่ใช่ใครเลย ทำหน้าที่ของเจตสิกนั้น ๆ ถ้าเป็นฝ่ายอกุศล ไม่รู้ ก็ไม่รู้ และก็มีสติของ มีความโกรธ มีความขุ่นเคือง เพราะไม่รู้ความจริงว่า เป็นแต่เพียงธรรมะ แต่ขณะใดที่เป็นฝ่ายดี มีทั้งความเมตตา มีสติ มีปัญญา ขณะนั้นก็น้อมไป ไม่ใช่เรา

เพราะฉะนั้น คำว่า “น้อมไป” หมายความว่า จากไม่รู้ สู่ความรู้ ใครทำ ไม่มีใครทำเลย แต่สังขารขันธ์กำลังน้อมไป

คุณชุนห์ทราบไหมว่า สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้น แล้วดับไป เป็นสภาวะ หรือไม่เป็นสภาวะ

ชุนห์ ไม่เป็นสภาวะ

ส. ไม่เป็นสภาวะ พุดได้ แต่วันนี้ทั้งหมดเลยที่ผ่านตา หู จมูก ลิ้น กาย เรื่องนั้น เรื่องนี้ เป็นสภาวะหรือเปล่า

ชุนห์ เป็นสภาวะอย่างยิ่งครับ

ส. เห็นไหม ยังไม่น้อมไป จนถึงการที่จะเข้าใจถูกว่า ไม่ใช่สภาวะเลย โดยคุณชุนห์ไม่ต้องน้อม ไม่ต้องทำอะไรเลย แต่เจตสิกที่เป็นสังขารขันธ์นั่นเอง ทำหน้าที่เป็นไปตามภาวนา คือ การอบรม

ถ้าไม่อบรมทีละเล็ก ทีละน้อย จะเป็นอย่างนั้นได้ไหม ที่จะเห็นว่า โลกจะเป็นอย่างไร อะไรจะเกิดขึ้น ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร เพราะเป็นธรรมชาติเป็นอนัตตา น้อมไปหรือยัง ไม่ใช่เราพยายามไปน้อม แล้วก็แข็งอยู่อย่างนั้น จะน้อมให้ได้ แต่ว่าไม่มีอะไรเลย นอกจากความเข้าใจ และเจตสิกฝ่ายโสภณ ซึ่งค่อย ๆ เข้าใจขึ้นนั้นแหละ คือ ค่อย ๆ น้อมไป

เพราะฉะนั้นขณะที่กำลังมีความเข้าใจ น้อมไปสู่นิพพานหรือเปล่า แต่ไม่ปรากฏเลย ไม่มีกำลังที่จะเห็นว่า กำลังน้อมไปสู่การที่จะเห็นว่า ไม่เกิดนั้นแหละ คือ ดับทั้งหมด ไม่ต้องรับฟังเรื่องนั้น เรื่องนี้ ไม่ต้องเดือดร้อน ไม่ต้องมีปัญหา ไม่ต้องอะไรเลย

แม้จะเกิดบนสรวงสวรรค์ เกิดเป็นรูปพรหมบุคคล เป็นอรูปพรหมบุคคล ก็ยังต้องกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ เพราะเหตุว่ายังไม่ได้ดับอกุศลทั้งหลาย ซึ่งเกิดเพราะความไม่รู้ ตราบใดที่ยังไม่รู้ อยู่ ก็ต้องเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น หนทางเดียวที่จะค่อย ๆ น้อมไปสู่การดับทุกข์ ก็คือ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ซึ่งต้องเป็นปัญญา

เพราะฉะนั้น ถ้าใช้คำว่า “น้อม” ก็ต้องรู้ว่า ทั้งหมดเป็นธรรมชาติ มิฉะนั้น การศึกษาก็ไม่สอดคล้องกันเลย ใช่ไหม ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ แต่พอถึง “น้อมไป” นี้ อะไรละ ก็ต้องเข้าใจด้วยว่า ก็คือ ธรรมะนั้นแหละ

โลกภายนอก-โลกภายใน

ส. เพราะฉะนั้นการฟังมาก ๆ ก็จะทำให้เวลาที่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏ ก็รู้ความจริงได้ เช่น ขณะนี้สิ่งที่ปรากฏเป็นอะไรบ้าง สิ่งที่กำลังปรากฏเดี๋ยวนี้เป็นอะไรบ้าง คนเยะเยะ โลกภายนอกที่กระทบตา หรือหู หรือจมูก หรือลิ้น หรือกาย แล้วคิดเรื่องนั้น ๆ แต่โลกภายใน คือ จิตและเจตสิกเป็นกุศล หรือเป็นอกุศลขณะที่กำลังคิดเรื่องนั้น เห็นไหมคะ ไม่รู้แม้แต่ว่าเป็นกุศล หรือ อกุศลจิต แต่ฟังเรื่องธรรมะ

เพราะฉะนั้น ถ้าเพียงเข้าใจถูกต้องว่า ทุกวันอยู่กับโลกภายนอก แต่ถ้าไม่มีโลกภายในปรุงแต่ง โลกภายนอกมีไหม ก็ไม่มี เพราะฉะนั้น ที่ใช้คำว่า “อายตนะภายนอก” สิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตามเกิดแล้วดับ สิ่งทีกระทบตาก็เป็นโลกหนึ่งซึ่งเกิดแล้วดับ เสียงก็เป็นโลกหนึ่งซึ่งเกิดแล้วดับ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นแล้วดับเป็นโลกทั้งหมด แต่ว่าภายนอกหรือภายใน

เพราะฉะนั้น แม้แต่การที่จะฟังก็ต้องฟังให้เข้าใจตามความเป็นจริงว่า ตลอดชีวิตมาที่ไม่ได้ฟังพระธรรม โลกภายนอกปรากฏ แต่โลกภายในไม่ได้ปรากฏเลย ถ้าไม่มีจิต โลกภายนอกจะมีไหม ไม่มี แต่โลกภายนอกมี เพราะมีโลกภายใน คือ จิตซึ่งเกิดดับเป็นกุศล อกุศล ก็ไม่รู้ วันหนึ่ง ๆ เป็นวิบาก ก็ไม่รู้ เป็นอะไร ก็ไม่รู้หมด

จะรู้ก็ต่อเมื่อเข้าใจปริยัติ ฟังเรื่องความจริงของสิ่งที่มีจริง จนกระทั่งโน้มไปสู่การที่จะเข้าใจถูกในทุกสิ่งที่ปรากฏ ไม่ใช่สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น ไม่ปรากฏ หรือสิ่งที่หมดไปแล้ว แต่สิ่งที่กำลังมีขณะนี้ ถึงจะเริ่มเข้าใจว่า ประโยชน์ของการฟังทั้งหมด ไม่ใช่เพื่ออย่างอื่น แต่เพื่อความเห็นถูก มีความเข้าใจถูกในความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะอะไรทั้งสิ้น จะเป็นสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือ เสียงที่ปรากฏทางหู หรือคิดนึกใด ๆ ก็ตามทั้งหมด ก็เป็นสิ่งที่มีความจริง คิดเมื่อไร ก็รู้

เรื่องราวทั้งหมด ไม่ใช่จิต ไม่ใช่โลกภายใน แต่เป็นอารมณ์ของโลกภายใน

เพราะฉะนั้น ก็จะสามารถได้ว่า อยู่กับโลกภายนอกมานานแสนนาน ถ้าไม่ใช่ปัญญา จะไม่เข้าใจเลยว่า ทั้งหมดเพราะมีโลกภายในซึ่งเป็นกุศลบ้าง เป็นอกุศลบ้าง เริ่มเห็นโลกจริง ๆ

ถ้าไม่มีจิต ไม่มีเจตสิก โลกภายนอกจะมาจากไหน ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่มีอะไรปรากฏเลย ฝนจะตก ไฟจะไหม้ ระเบิดที่โน่นที่นี้ ก็ไม่มี แต่มีแล้ว รู้ไหมว่า โลกภายในขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ก็ไม่รู้เลย ก็สะสมขยะ กับความไม่รู้ไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น จะเห็นพระกรุณาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงแสดงความจริง เพื่อให้คนอื่นสามารถเข้าใจได้ โดยต้องทรงบำเพ็ญพระบารมีมากกว่าใคร 4 อสงไขยแสนกัปเพื่อถึงความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หมดกิเลส ไม่ใช่เพียง

พระองค์เดียว แม้จะทองด้นชั้นอธิปหานไปแล้วนาน แต่พระธรรมก็ยังเป็นที่พึ่ง เป็น
สรณะให้คนที่มีโอกาสได้ยิน ได้ฟัง สามารถที่จะเข้าใจถูก จึงสามารถที่จะรู้จักพระ
ปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ได้ มิฉะนั้นเราจะไม่มีการเข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ที่ปรากฏทั้งภายนอก และภายในได้

เกลียวของความไม่รู้

ส. อย่างหวังว่า วันนี้ฟังธรรมะแล้วจะเป็นกุศลไปทั้งวัน หรือแค่สักไม่กี่นาทีก็
หวังไม่ได้ เพราะไม่ได้รู้ตามความเป็นจริงว่า แค่เห็น อกุศลก็เกิดแล้ว เพราะไม่รู้ความ
จริง

จึงเป็นผู้ที่ไม่ประมาท เห็นประโยชน์ของการเข้าใจธรรมะ และทางเดียวที่จะ
เข้าใจจริง ๆ คือ ตราบใดที่ยังมีชีวิตอยู่ และมีโอกาสได้ฟังสิ่งที่ประเสริฐที่สุด คือ การได้
เข้าใจพระธรรม มิฉะนั้นแล้ว จะไปได้ยินพระธรรมเมื่อไรอีก ก็ไม่สามารถจะรู้ได้

จากวันนี้ ไปเกิดเป็นหนอนก็ได้ เป็นสุนัขก็ได้ เป็นแมวกก็ได้ แล้วมีใครไปพรา
สอนใหม่ว่ามีเห็น มีได้ยิน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีโอกาสเลยที่
สามารถจะฟัง แล้วเข้าใจได้

เพราะฉะนั้น ความไม่ประมาทก็คือว่า เป็นโอกาสที่จะได้เข้าใจธรรมะ ควรที่จะ
ได้ฟัง พิจารณาไตร่ตรอง เป็นการสะสมความเห็นถูก ซึ่งไม่ใช่เราจงใจต้องการที่จะฟัง
เพื่อเราจะได้เข้าใจ จะมีบ่อยมากเลยที่มาฟังธรรมะเพื่อเราจะได้เป็นคนดี ฟังธรรมะ
เพื่อเราจะได้เข้าใจ เป็นเราไปหมดเลย แต่ไม่ได้ฟังธรรมะเพื่อรู้ว่า เป็นธรรมะ ไม่มีใคร
เลย เป็นธรรมะจริง ๆ

เมื่อไรเริ่มเข้าใจธรรมะเพิ่มขึ้น เมื่อนั้นก็จะรู้ว่า ไม่มีใครสามารถที่จะบังคับ
บัญชาได้ เพราะเหตุว่า อกุศลมีปัจจัยที่จะเกิดมากกว่ากุศล

ฟังธรรมะเมื่อเช้านี้ ก็คงจะมีหลายท่านที่ฟังรายการวิทยุ เข้าใจใหม่ เหมือน
เดี๋ยวนี้ กำลังฟัง แล้วเข้าใจ แต่พอฟังจบ ความเข้าใจนั้นอยู่ที่ไหน ทางตาเห็นแล้ว

อกุศลเกิดแล้ว ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เป็นเรื่องราวของอกุศลทั้งนั้น

เพราะฉะนั้น ก็แสดงให้เห็นตามความเป็นจริงว่า เพราะอวิชชามีมาก แม้จะสะสมความเข้าใจ ความเห็นถูกบ้าง แต่แล้วอวิชชาก็เกิด ปิดบังอีกแล้ว

อวิชชาเกิดเมื่อไร ไม่รู้เมื่อนั้น ความรู้ที่สะสมมาน้อย อวิชชาสามารถปิดบังจนกระทั่งขณะนั้นเป็นอกุศลมาก จนกว่าเมื่อไรมีปัจจัยที่กุศลจิตจะเกิด เมื่อนั้นกุศลจิตก็เกิดขึ้นมาอีกเพียงเล็กน้อย แล้วอวิชชาก็เกิดขึ้นบัง

ด้วยเหตุนี้ฟังแล้วเหมือนเข้าใจ ขณะที่กำลังฟังก็เข้าใจ แต่ความเข้าใจนั้นไม่พอที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เพราะเหตุว่า ถ้าไม่มีลักษณะของสภาพธรรมะให้เข้าใจถูกต้องว่าเป็นธรรมะ ก็เป็นแต่เพียงความคิด และความจำเรื่องราวว่า ทุกอย่างเป็นธรรมะ

แต่ตามความเป็นจริง คือ เดียวนี้ ธรรมะปรากฏ และจากการฟังกว่าจะถึงการเข้าใจจริง ๆ ว่า ไม่ว่าอะไรที่ปรากฏขณะนี้ ก็เป็นลักษณะของธรรมะแน่นอน แต่ละหนึ่งซึ่งเกิดมาตามเหตุตามปัจจัยแล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้นต้องเข้าใจประโยชน์จริง ๆ ว่า การฟังเพื่อให้เห็นความเห็นถูก เข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมะที่มีจริงที่กำลังปรากฏในขณะนี้ เพราะฉะนั้นก็ค่อย ๆ สะสมความเข้าใจ และก็จะได้รู้ว่า อวิชชาที่มีมาก ๆ คลายไปบ้างไหม เพราะเป็นสิ่งที่หนาแน่นมาก และยังถูกฉาบทาไว้ด้วยโลภะ ความติดข้อง และอกุศลอื่น

เหมือนกับสิ่งซึ่งกว่าจะคลายเกลียวของความมั่นคง จะเป็นกลอนประตู จะเป็นฝา หรืออะไรก็ตามแต่ ออกได้ ต้องอาศัยกำลังของปัญญา และค่อย ๆ ออกไปที่ละเล็ก ที่ละน้อยจนกว่าสามารถที่จะค่อย ๆ ละความไม่รู้ซึ่งผู้นั้นก็จะรู้ว่าต้องอาศัยการฟังและเข้าใจเท่านั้นเอง

เพราะฉะนั้นอย่าลืม ความต่าง คือ ความละเอียด ศึกษาธรรมะเพราะเข้าใจถูก ว่า ขณะนี้มีธรรมะที่กำลังปรากฏ แล้วไม่เข้าใจ เพราะฉะนั้นการศึกษาต้องเริ่มจากการฟัง จนกระทั่งเข้าใจขึ้น นี่คือ ศึกษาธรรมะ ไม่ใช่ศึกษาวิชาธรรมะ หรือไม่ใช่ศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา หรือไม่ใช่ศึกษาวิชาพระอภิธรรม

ถ้าเป็นวิชา ก็จะเหมือนวิชาทั้งหลาย เต็มไปด้วยชื่อ เต็มไปด้วยเรื่อง เต็มไปด้วยจำนวน แต่ไม่ได้เข้าใจสภาพธรรมะที่มีในขณะนี้ว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษา ยิ่งควรรู้ยิ่งเป็นศีลสิกขา เป็นจิตตสิกขา เป็นปัญญาสิกขา เพราะเหตุว่ามีสภาพธรรมะซึ่งไม่รู้ให้เข้าใจว่า ความจริงของสภาพธรรมะนั้น คือ อย่างไร

นี่คือ ศึกษาจริง ๆ ในลักษณะของสิ่งที่มีจริง ๆ ไม่ใช่เพียงศึกษาวิชาธรรมะ แต่ถ้าในขณะนั้นรู้ความคิด ไม่ใช่เห็น ก็จะศึกษาและเริ่มเข้าใจลักษณะที่เห็นว่า ต่างกับขณะที่กำลังคิด เพราะว่ามีสภาพธรรมะจริง ๆ แต่ละอย่างที่กำลังปรากฏให้ศึกษา ให้เข้าใจ โดยไม่ต้องกังวลว่า จะเรียกว่าอะไร ในภาษาไหน เพราะว่าลักษณะนั้นก็ปรากฏตามความเป็นจริง

บางคนก็คิดว่า กำลังกระทบสัมผัสอะไร อยากจะเรียกชื่อมากเลย แม้แต่คำว่า เหนียว เหนอะหนะ หรือลื่น ก็อยากจะรู้คำ อยากจะรู้ชื่อ แต่ไม่ได้รู้ว่าลักษณะนั้น เป็นสิ่งที่กำลังปรากฏให้รู้ได้ เมื่อสิ่งนั้นปรากฏ ก็หมายความว่าต้องมีธาตุรู้ ที่กำลังรู้ลักษณะนั้น ไม่ว่าจะแจ้งปรากฏ ก็มีลักษณะที่กำลังรู้แจ้ง แจ้งจึงปรากฏได้

เพราะฉะนั้นก็เริ่มเข้าใจชีวิต ตามความเป็นจริงแต่ละขณะ ซึ่งจะขาดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้นศึกษาธรรมะ คือ เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะ โดยไม่กังวลถึงชื่อว่า จะเรียกว่าอะไร หรือจะเรียกโง่รู้พอๆ ก็ไม่ต้องไปกังวล หมายความว่า สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ปรากฏเมื่อมีการกระทบกาย และมีธาตุรู้ที่กำลังรู้สิ่งนั้น สิ่งนั้นจึงปรากฏ ไม่ใช่เรา แต่เป็นสิ่งที่มีความจริงแต่ละอย่าง จึงเป็นการศึกษาธรรมะ

อภัยสยใหม่ในทางธรรม

ส. ถ้าเป็นความเข้าใจ คือ ขณะนั้นสติสัมปชัญญะสามารถเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะ ไม่ว่าสภาพธรรมะใด ๆ ทั้งสิ้น เลือกไม่ได้ เลือกเมื่อไรก็คือ ความเป็นตัวตน และความไม่รู้ และโลภะ ก็มีความต้องการ ไม่เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ

แต่ต้องการจะเข้าใจอย่างอื่น เวลาอื่นด้วย ถ้าตายขณะนั้น จะเข้าใจไหม เพราะคิดว่าไม่สามารถจะเข้าใจได้

เผชิญ เอาเวลาพวกนั้นมาฟังธรรมะ จะเป็นประโยชน์กว่า

ส. คิดไปเถอะ แต่ขณะนั้นไม่ได้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะ ที่กำลังปรากฏ จะทำอย่างนั้น จะทำอย่างนี้ แล้วเมื่อไรสามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรมะ ที่กำลังปรากฏ จริง ๆ หลากหลายมาก ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาเลยว่า โลภะ ความเพติดเพลิน จะถึงระดับไหน โทสะ ความขุ่นเคืองใจ จะถึงระดับไหน ไม่มีใครสามารถรู้ขณะต่อไปได้เลย

แต่ทุกขณะที่จะเกิด ต้องมีปัจจัยที่จะเป็นอย่างนั้น และความเข้าใจถูก อาจหาญว่าสิ่งที่จะละอนุสัย ไม่ใช่ ละโลภะ ละโทสะ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นด้วยความเป็นตัวตน แต่ปัญญาจะละอนุสัยกิเลส

ขณะนั้นสามารถที่จะเข้าใจถูก ในลักษณะของสภาพธรรมะ โดยไม่หวั่นไหวเลย ไม่ว่าจะอะไรจะเกิด ก็เกิดแล้ว แล้วก็รู้ด้วยว่า เกิดแล้วตามเหตุตามปัจจัย อย่างนี้ถูกไหม หรือไปพยายามไม่ให้เกิด โดยความมีเรา คิดว่าเราเห็นโทษอย่างนั้น เห็นโทษอย่างนี้ แต่ปัญญาอยู่ที่ไหน ขณะนั้นสภาพธรรมะก็เกิดดับไป โดยไม่สามารถที่จะรู้ความจริงของสภาพธรรมะในขณะนั้นได้

จะเลือกเอาอย่างไร ไม่พ้นจากความเป็นทาสของโลภะ จะไม่รู้สึกละเลยถึงความต่างกัน ของขณะใดที่พ้นจากโลภะ โลภะไม่ครอบงำ ตรงกันข้ามกับถูกโลภะครอบงำ ให้ทำอย่างนั้นให้ทำอย่างนี้ โดยไม่รู้เลยว่าขณะนั้นไม่ใช่ความเข้าใจถูกในลักษณะของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏ

แล้ววันไหนจะเข้าใจ เห็นเดี๋ยวนี้ ไม่ว่าจะ เป็นกุศลหรืออกุศลที่เกิด ขณะนี้ก็สามารถเข้าใจได้ตามปกติ

เพราะฉะนั้น ไม่ลืมเป็นผู้มีปกติ อบรมเจริญปัญญา รู้ความจริงของสิ่งที่เกิดแล้วในขณะนี้ จึงปรากฏเพราะมีเหตุปัจจัยที่จะให้เกิดขึ้น เป็นอย่างนี้ ต้องอาจหาญว่าสิ่งที่สามารถเข้าถึงการดับอนุสัยกิเลส ไม่ใช่เพียงแต่โลภะเป็นอย่างนี้ เราก็จะทำ

อย่างนั้น แต่ถ้าใครจะทำ ไม่ใช่เพราะอยาก หรือต้องการ แต่ขณะนั้นสามารถเข้าใจได้ว่า ขณะนั้นมีปัจจัยให้ทำอย่างนั้น

จากคนที่เคยอ่านหนังสือเรื่องบันเทิงต่าง ๆ อาจจะเป็นเรื่องตลก การ์ตูน ก็แล้วแต่ตามอุปนิสัย ก็ค่อย ๆ หายไป เป็นการอ่านพระไตรปิฎกและอรรถกถา โดยไม่ใช่ว่าจะงใจ แต่สะสมอริยาศัยใหม่ เป็นเหตุปัจจัยให้ มีหนังสือ ๒ เล่ม ก็หยิบพระไตรปิฎกหรืออรรถกถา แทนที่จะหยิบหนังสือที่เป็นเรื่องของความเพลิดเพลินเหมือนแต่ก่อน

ทุกคนรับรองได้ว่าดูโทรทัศน์ ดูอะไร บางคนดูข่าว บางคนดูละคร บางคนดูเกมส์ต่าง ๆ ตามอริยาศัย ไม่ใช่จะบังคับเอาไว้ แล้วอนุสัยกิเลสที่มี ก็ยังคงมี ไม่มีทางจะลดน้อยลงเลย เพราะความไม่อาจหาญที่จะเข้าใจสิ่งที่เกิดแล้วตามเหตุตามปัจจัย แม้คิด ก็เป็นธรรมะ ก็ยังไม่รู้เลย แต่โลภะก็ทำให้คิด แล้วนำไปสู่ทางที่ไม่ใช่การเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะที่เกิดขึ้นแล้ว ก็จะข้ามการเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะที่เกิดขึ้นแล้วไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานจึงมีข้อความว่า เป็นผู้มีปกติ ปกติจริง ๆ เกิดแล้วนี้ จะไม่เป็นปกติได้อย่างไร ก็เข้าใจสิ่งที่เกิดแล้วว่า เพราะมีปัจจัยจริง ๆ สิ่งนั้นจึงได้เกิดขึ้น เข้าใจธรรมะที่เกิดขึ้นแล้ว

คิด มีไหม เห็น มีไหม ชอบ มีไหม แม้แต่ความคิดขณะนั้นที่หลากหลาย ก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยที่ทำให้คิดอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า กว่าจะเป็นผู้มีปกติ เข้าใจสิ่งที่ปรากฏเพื่อละความติดข้อง ก็ต้องในขณะนี้ สิ่งที่ยังไม่เกิดก็ยังไม่ได้เกิดขึ้น สิ่งที่ผ่านมาแล้วก็จะไม่กลับมาอีก

เพราะฉะนั้น จะเข้าใจถึงความหมายที่ว่า ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วและไม่กังวลถึงสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น

กีน ๗ ขณะ

ส. ไม่ว่าจะเป็นธรรมะในพระสูตรไหน ข้อความอะไรก็ตาม ก็เพื่อเข้าใจธรรมะ และธรรมะก็คือ ชีวิตประจำวัน และไม่ได้อยู่ในตัวหนังสือ ถ้าอย่างนั้นถามอีกนิดหนึ่ง ต่อไป เห็นบะหมี่ เพียงแค่เห็น กีนหรือยัง

อรรณณ ถ้าเห็นก็ยังไม่ได้ทาน

ส. กินแล้ว สิ่งปรากฏทางตา ยังไม่ดับ ไม่รู้ตัวด้วยซ้ำไปว่ากินแล้ว เพียงแค่เห็น และรูปที่ปรากฏทางตายังไม่ได้ดับ เหตุที่ทรงแสดงธรรมะโดยละเอียด วิธีจิตแต่ละ ๑ ขณะ เพื่ออะไร เพื่อให้รู้ตามความเป็นจริง ซึ่งคนอื่นไม่รู้สภาพธรรมะที่เกิดขึ้นรู้ ที่เป็นกุศลก็มี ที่เป็นอกุศลก็มี ที่เป็นผล คือ วิบากของกุศลก็เป็นกุศลวิบาก ผลของอกุศลก็เป็นอกุศลวิบาก ก็มี

และจิตที่ไม่ใช่ทั้งเหตุ และไม่ใช่ทั้งผล คือไม่ใช่กุศล ไม่ใช่อกุศล และไม่ใช่วิบากก็มี เพื่ออะไร เพื่อให้ผู้ที่ไม่สามารถรู้ความจริงได้ ได้เริ่มเข้าใจความจริงว่า ความจริงเป็นอย่างนี้ คือ เป็นธรรมะ

ไม่ใช่ให้เราไปรู้ขณะจิต แต่ให้เริ่มเห็นถูกว่า สิ่งที่มีทั้งหมด ที่เข้าใจว่าเป็นเรา แต่ถ้าไม่มีสิ่งที่มีจริงเกิดขึ้น มีลักษณะเฉพาะแต่ละอย่าง อะไรจะมี เราก็ไม่มี ไต่กะก็มี มี อะไรก็ไม่มี

เพราะฉะนั้น สิ่งที่มีจริงแต่ละอย่าง มีปัจจัยเกิด แล้วก็ดับ แต่เพราะไม่รู้ความจริง ก็ต้องทรงแสดงโดยละเอียด ตั้งแต่ปฏิสนธิ ขณะแรกของจิต ตลอดมาจนกระทั่งถึงกำลังเห็น จักขุวิญญาณ เห็นแล้วก็ดับ เป็นผลของกรรม ไม่ใช่กุศลและอกุศล

แต่รูปยังไม่ดับ เมื่อรูปยังไม่ดับ สิ่งที่สะสมมาที่เป็นโลภะ หรืออกุศลก็สามารถที่จะเกิดขึ้น ที่ภาษาเดิม ๆ ที่ใช้กัน จะแปลว่า เสพ หรือเสวย ก็คือ กินอารมณ์ ด้วยความพอใจหรือไม่พอใจ ไม่ใช่เพียงแค่เห็น เห็นดับไปแล้ว จิตเกิดสืบต่อ

เพราะฉะนั้น กินเมื่อไร ก็ ๗ ขณะจิต ที่ใช้คำว่า “เสพ” “อาเสวนะ” ภาษาไทยก็ใช้คำว่า “เสวย” แต่ความจริงก็คือ เต็มที่เลย เพราะว่าเห็น เพียงแค่เกิดขึ้นเห็น แล้วดับ

ไม่สามารถยินดียินร้ายในสิ่งที่ปรากฏได้ เพราะมีหน้าที่เพียงเกิดขึ้นเห็นอย่างเดียว แล้วก็ดับ เจตสิกที่เกิดร่วมด้วยก็เพียงแค่ ๗

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมะ จะอย่างไรก็ตามแต่ เพื่อเข้าใจว่า ขณะนี้เป็น ธรรมะ ไม่ใช่ขณะอื่น ไม่ใช่เอาคนโน้นมา เอาคนนี้มาวิจัยว่า วันนั้นพฤติกรรมเป็น อย่างนี้ วันนี้พฤติกรรมเขาเปลี่ยนแปลง นั่นคือไม่เข้าใจสภาพธรรมะที่เกิดกับตน คือ กำลังเห็น และกำลังคิด

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมะ ต้องไม่ลืมว่า เพื่อรู้ และเข้าใจธรรมะที่กำลังมี เดียวนี้ ตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่เคยเป็นเรา เป็นเขา ก็คือ เป็นธรรมะทั้งหมด

อรรธรรณ เห็นดอกไม้ที่บูชาพระธาตุ ก็เสพ แล้วยังไม่รู้ว่าเป็นอะไร

สุ. ค่ะ ยังไม่ทันรู้ว่าเป็นดอกไม้ จะห้ามอกุศลที่สะสมมาใหม่ ที่ใช้ คำว่า “อุปนิสสยะ” มีกำลัง เกิดได้เลย แค่วะทปตา เห็นแล้ว หลังจากนั้นจิตเกิดดับ จนถึงรูปยังไม่ดับไป ก็เกิดอกุศลแล้ว เร็วมาก กว่าที่จะรู้ว่าเป็นดอกไม้ เพราะฉะนั้น วาระหนึ่ง ๆ รวดเร็วแค่ไหน ประมาทไม่ได้เลย คำสอนของผู้ที่ทรงบำเพ็ญพระบารมี เพื่อที่จะให้คนอื่นได้เข้าใจสิ่งที่มีจริงตามความเป็นจริงของสิ่งนั้นว่า ไม่เป็นอย่างอื่น

อรรธรรณ ในทางตรงข้าม ถ้าในขณะนี้ตั้งใจฟังคำที่ทำให้เข้าใจพระธรรม ก็เสพด้วยกุศล

สุ. เวลาที่เราใช้คำว่า กุศล อกุศล เกิดดับสืบต่อ ๗ ขณะ ไม่ใช่ผล ของกรรมที่ทำให้เกิดขึ้นต้องเห็น พอเห็นดับไปแล้ว กรรมก็ยังทำให้จิตที่เกิดสืบต่อรับ สิ่งที่เกิดเห็น รู้ต่อ ก็เพียงขณะเดียว ทำอะไรเกินกว่านั้นไม่ได้

แต่พอถึงความยินดียินร้ายในสิ่งที่ปรากฏ พอใจหรือไม่พอใจ กุศล หรือ อกุศล สืบต่อกัน ๗ ขณะ ไม่ต้องทำอย่างอื่นอีกแล้ว เห็นแล้ว รับแล้ว รู้แล้ว จิตอื่นทำหน้าที่ ของจิตนั้น ๆ แล้ว ถึงเวลา ก็กินอารมณ์ สบาย ๆ หรือเปล่า แต่ว่าอกุศล หรือกุศล

ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว

ส. ฟังเรื่องเห็น ฟังแล้ว แล้วก็กำลังเห็นด้วย แต่เห็นขณะนี้ ก็เกิดแล้วดับแล้ว ไม่ใช่เห็นเมื่อไหร่ เมื่อวานนี้ เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า เพราะสภาพธรรมะเกิดดับเร็วมาก ไม่ต้องหวังว่า จะรู้ธรรมะไหน

แต่เริ่มฟัง แล้วเข้าใจความจริงว่า สิ่งที่มีจริงไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ใครก็ไม่สามารถที่จะทำให้เกิดขึ้นได้ และเมื่อเกิดแล้วก็ไม่มีใครสามารถยับยั้งไม่ให้ดับไป ก็เป็นชีวิตธรรมดา ทุกภพ ทุกชาติ ทุกวัน ทุกขณะ

เพราะฉะนั้น แม้แต่คำที่ได้ยินได้ฟัง ความลึกซึ้งมีมาก เช่น ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ธรรมดาใช้ใหม่ ไม่ต้องไปคิดถึงเรื่องอดีตเก่าแก่หลายปีมาแล้ว ไม่กังวลหรือคิดถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็ยังไม่เกิด และเวลาเกิดจะเป็นอย่างที่เราคิดหรือ เป็นไปไม่ได้เลย สิ่งใดจะเกิดขึ้น สิ่งนั้นต้องมีเหตุปัจจัยที่ควรแก่การที่สิ่งนั้นจะเกิดขึ้น เป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น

ถ้ามีความเข้าใจอย่างนี้จริง ๆ แม้แต่เรื่องชีวิตประจำวัน จะเดือดร้อนไหม สิ่งที่ผ่านมาแล้ว หหมดแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็ไม่ใช่สิ่งที่กำลังปรากฏ นี่เพียงแต่ชีวิตประจำวัน แต่ลึกซึ้งยิ่งกว่านั้นก็คือ ขณะใดก็ตามที่ฟัง จนกระทั่งมีความเข้าใจเรื่องสภาพธรรมะ แล้วสามารถที่จะเกิดการเริ่มเข้าใจลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ จะรู้ได้เลยว่า ขณะนั้นที่กำลังเริ่มเข้าใจลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ ไม่มีสิ่งอื่นที่ล่วงแล้วและไม่มีสิ่งที่ยังไม่มาถึง

เพราะฉะนั้น คำนั้น ก็จะเป็นคำที่ป้องกัน ไม่ให้ตกไป ด้วยกำลังของโลภะ ที่อยากจะทำให้สิ่งนั้นเป็นอย่างอื่น อยากจะให้มีความเข้าใจสิ่งนั้นทันที เดียวนี้ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุว่า สิ่งที่กำลังปรากฏ ปรากฏตามความเป็นจริงว่า ไม่รู้ คืออย่างนี้

และเวลาที่มีความเข้าใจเพิ่มขึ้น สิ่งที่กำลังปรากฏก็ปรากฏตามความเป็นจริงว่า รู้ขึ้นค่อย ๆ รู้ขึ้น เป็นอย่างนี้ จนกระทั่งถึงขณะที่สภาพธรรมะปรากฏตามความเป็นจริง

สามารถที่จะรู้ว่า ตรงตามที่ได้ฟังทุกอย่าง ไม่ต่างกันเลย นี่คือ ปริยัติ ปฏิบัติ และ ปฏิเวธ

เพราะฉะนั้น ปริยัติ คือ ความรอบรู้ในพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง ซึ่งต้องสอดคล้องกันทั้งหมด เช่น ขณะนี้สิ่งที่มีจริง ๆ จะให้ไม่มี ไม่ได้ เพราะเกิดแล้ว ภาษาบาลีใช้คำว่า “ธรรมะ” แต่ภาษาไทยที่เข้าใจได้ คือ สิ่งที่มีจริงเดี๋ยวนี้จะไม่ให้เป็น อย่างนี้ ก็ไม่ได้ เพราะเกิดแล้ว นี่คือ ความหมายของธรรมะ สิ่งที่มีจริง ไม่ใช่ของใคร ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ไม่มีใครสามารถที่จะบังคับบัญชาได้เลย

ทุกคำ ถ้ามีความเข้าใจละเอียดและลึกซึ้งขึ้น จะเห็นได้ว่า ทำไมกล่าวถึง ไม่ คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว เพราะขณะนี้เมื่อธรรมะที่สติเริ่มเข้าใจ เห็นใหม่ เพิ่มความหมาย ขึ้น (สติในที่นี้ หมายถึงสติที่เกิดพร้อมกับปัญญา)

ขณะนี้สิ่งที่กำลังปรากฏเป็นของธรรมดา แต่ความไม่รู้ ก็ยังไม่รู้เป็นธรรมดา แต่เมื่อเข้าใจเพิ่มขึ้นจากการฟัง เริ่มเข้าใจว่า สิ่งที่มีจริงขณะนี้ เป็นจริงอย่างที่กำลังเป็น แม้ยังไม่ถึงกาลที่จะรู้ลักษณะที่ละเอียดขึ้น แต่ก็รู้ว่าเป็นจริง ๆ มีจริง ๆ สิ่งนี้เป็นอย่างนี้ เปลี่ยนไม่ได้ และถ้ามีความเข้าใจเพิ่มขึ้น ก็จะเข้าใจความหมายว่า ในขณะที่เริ่มรู้ เฉพาะลักษณะนั้น ในขณะนั้นสิ่งอื่นซึ่งยังไม่เกิด ก็ยังไม่มาถึง มีแต่เฉพาะสิ่งนั้น

เพราะฉะนั้น ความเข้าใจจะเพิ่มขึ้น จนกระทั่งสามารถที่จะละคลายความติดข้อง เพียงคำที่ว่า “ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง” หมายความว่า ขณะนั้นเริ่มรู้ลักษณะที่กำลังปรากฏ ตรงกันใหม่ ขณะนี้ก็เหมือนกัน สิ่งทีล่วงไปแล้ว ก็หมดแล้ว สิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็ยังไม่มาถึง แต่ไม่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ

เท่านั้นเอง คือ ความต่างกัน เพราะฉะนั้น การฟัง ก็คือ ไม่พ้นจากสิ่งที่มีจริงที่ปรากฏ และก็มีมีความเข้าใจขึ้นในความเป็นสิ่งที่มีจริง ซึ่งไม่ใช่ของใคร

แสวงหาหรืออบรม

ส. ตราบใดที่ไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะ ตรานั้นแสวงหา
พรหมจรรย์ที่เป็นความเห็นผิด อย่างคำถามที่อยากจะไม่มีโทษ แสวงหาพรหมจรรย์
คือ ไม่มีโทษ

แต่ถ้าไม่เข้าใจธรรมะ ขณะนั้นก็เข้าใจว่า มีวิธีที่ทำให้ไม่มีโทษ ก็แสวงหาโดย
การถาม แต่ตามความเป็นจริง ขณะใดที่ไม่เข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏตามลำดับ ขณะนั้น
ก็ไม่ใช่พรหมจรรย์ที่เป็นหนทางที่ถูกต้อง

ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ควรอบรมเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่ใช่
ทำอย่างไรจะไม่มีโทษ ทำอย่างไรจะไม่มีโลภะ ทำอย่างไรจะไม่มีกิเลส นั่นคือ
“ทำอย่างไร”

คนนั้นก็พยายามแสวงหา เพราะอยากจะได้สิ่งที่ประเสริฐจริง ๆ คือ ความไม่
มีโลภะ โทสะ โมหะ แต่ตราบใดที่ไม่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะ ขณะนั้นก็ไม่ใช่
การอบรมเจริญปัญญา

ด้วยเหตุนี้การแสวงหา กับ การอบรมต่างกัน ถ้าอบรม คือ จะรู้ได้เลยว่า ขณะนี้
เป็นธรรมะ เช่น เห็นเป็นเห็น คิดเป็นคิด เสี่ยงเป็นเสี่ยง ได้ยินเป็นได้ยิน แต่ถ้ายังไม่ได้
เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะแต่ละหนึ่งตามความเป็นจริง จึงไม่ใช่การอบรม
อริยมรรคมีองค์ ๘ แต่เป็นการแสวงหาพรหมจรรย์ที่เป็นความเห็นผิด

อรรถนพ ความหมายว่า ถ้าแสวงหาจะต้องเป็นไปด้วยความติดข้อง

ส. แสวงหา ไม่ใช่ความเข้าใจใด ๆ เลยทั้งสิ้น เพียงแต่หาวิธีที่ทำ
อย่างไรถึงจะไม่มีโทษ แต่ถ้ามีความเข้าใจที่ถูกต้องว่า เป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุว่า แม้
สภาพธรรมะขณะนี้ก็ยังไม่ได้รู้ตามความเป็นจริง แล้วจะไปละความไม่รู้ และการ
ยึดถือสภาพธรรมะได้อย่างไร ไม่ใช่พอรู้ว่า เป็นธรรมะ แล้วก็จะไม่มีความโกรธ
หรือไม่มีอกุศลใด ๆ เลยทั้งสิ้น

เพียงรู้ ขึ้นไหน ขึ้นฟัง อบรมความเห็นถูกต้อง ขณะนี้เป็นความรู้ เพียงฟัง ยัง
ไม่ได้รู้ลักษณะของสภาพธรรมะแต่ละหนึ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้

เพราะฉะนั้น อบรมก็คือ เข้าใจขึ้น ๆ ว่า เป็นเรื่องละด้วยความรู้ ถ้าไม่รู้ ก็ละความไม่รู้ไม่ได้ และจริง ๆ แล้วไม่ใช่เพื่อที่จะไม่มีอะไรด้วยความเป็นตัวตน ซึ่งเป็นไปไม่ได้ เหตุไม่สมควรแก่ผล ต้องเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ

ด้วยเหตุนี้ ขันติ เป็นตบะ คือ การอดทนที่จะเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ อดทนที่จะละความไม่รู้ที่กำลังไม่รู้สิ่งที่กำลังปรากฏ จึงจะสามารถที่จะเผือกสุกหรือความไม่รู้ได้ และรู้ด้วยว่า ไม่ใช่เพียงได้ฟัง แค่นี้ แล้วเราก็หมดกิเลส เป็นไปไม่ได้ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็คือ แสวงหา เข้าใจว่าเพียงขั้นฟังก็สามารถดับกิเลสได้

แต่ถ้ารู้จริง ๆ ว่า อบรมความเห็นถูก ความเข้าใจถูกในสภาพธรรมะที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ ก็จะเข้าใจความหมายของ “ตบะ” ว่า ต้องอดทนที่จะเผือกความไม่รู้ ซึ่งกำลังไม่รู้ลักษณะของสภาพธรรมะที่ปรากฏ

อรณพ ความเข้าใจที่ค่อย ๆ ประูแต่ง เป็นสังขารขันธ์ จึงเป็นความอดทนที่จะไม่เป็นโลภะ อย่างนี้ใช่ไหมครับ แล้วค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ค่อย ๆ อบรมไป

ส. อยากรู้เหลือเกินว่า ขณะนี้ไม่ใช่เรา เป็นธรรมะที่เกิดดับ เพียงแค่อยากอย่างนี้ จะรู้ได้ไหม ถ้ารู้ไม่ได้ ก็รู้ว่า นี่ไม่ใช่หนทางแน่

เพราะฉะนั้นหนทางก็คือ ไม่ใช่ข้อยาก แต่ต้องฟังเรื่องสิ่งที่มีจริง จนกระทั่งมีความเข้าใจในความเป็นอนัตตามากขึ้น ค่อย ๆ น้อมไปสู่การรู้ความจริงของสภาพธรรมะ เพราะรู้ว่า ขณะนี้ไม่ต้องคิดถึงเรื่องอื่น เพราะว่าเรื่องอื่นหมดแล้ว ทั้งสิ่งที่ดับไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง แต่สิ่งที่กำลังปรากฏนี้แหละ ฟัง เดียวนี้มีเห็น เดียวนี้มีได้ยิน เดียวนี้มีแข็ง เดียวนี้มีคิด เดียวนี้มีโกรธหรือขุ่นใจ หรือเดี๋ยวนี้กำลังสบายใจ ก็เป็นแต่ละหนึ่งขณะ ซึ่งเปลี่ยนโดยที่ไม่รู้ตัวเลย คือ ดับไป แล้วก็ไม่กลับมาอีก

เพราะฉะนั้นอดทนที่จะเริ่มเข้าใจว่า สภาพธรรมะมี เพราะกำลังปรากฏ และเกิดแล้ว ดับแล้ว จึงไม่ใช่เรา จนกว่าจะคลายการยึดถือสภาพธรรมะว่า เป็นเรา เหมือนอย่างทีพุดถึงบ่อย ๆ คือ เห็น

เพราะกำลังเห็น และที่พระผู้มีพระภาคตรัส ก็ตรัสเรื่อง ภาษาบาลี ใช้คำว่า จักขุ วิญญานกับรูปารมณฺ์ ภาษาไทย ก็คือ เห็นกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น พุดตลอดเลย

เพราะเหตุว่าโลกนี้ก็มีแค่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส คิดนึก แต่ไม่รู้ความจริงเลย

เช่น แม้ในขณะนี้เห็นใคร ไม่ต้องถามเลย อยู่ในใจตลอด ไซ้ไหม ไม่ต้องถาม เห็นคุณอรุณพ เห็นดอกไม้ เห็นโต๊ะ เห็นศาลา ทุกอย่างเห็น อยู่ในใจตลอด แต่อยู่ในใจบ้างไหมว่า สิ่งที่ปรากฏทางตา ไม่ใช่ใครเลยทั้งสิ้น และวันนี้ก็ยังไม่ได้เข้าใจอย่างนี้ และเมื่อไรจะประจักษ์การเกิดดับของสิ่งที่กำลังปรากฏทางตา ซึ่งเป็นสิ่งที่มีจริง ๆ

เพียงแต่ว่าการเกิดดับซ้ำมากมาย จนกระทั่งปรากฏเป็นรูปร่างสัญญาณ เราไม่มีทางที่จะประมาณได้เลย จิตเกิดดับ และรูปที่ปรากฏให้จิตรู้ก็เกิดดับนับไม่ถ้วน จนกระทั่งปรากฏเป็นรูปร่าง นิमित สัญฐานต่าง ๆ แต่จากการฟัง เริ่มแยก และก็มี ความเข้าใจขึ้นว่า กว่าที่จะไม่มีคน ก็คือ มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ กว่าที่จะไม่มีคน ก็คือ เพียงแข็งที่ปรากฏเมื่อกระทบสัมผัส กว่าที่จะไม่มีคน ก็คือ ความคิดที่เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้น แต่ละอย่างเมื่อตรวจสอบจริง ๆ ก็คือสภาพธรรมะแต่ละหนึ่ง ซึ่งเกิดขึ้น แล้วก็ดับไป แล้วจะเป็นอะไร

นี่ก็จะค่อย ๆ น้อมไป ด้วยการเข้าใจความจริงทีละเล็กทีละน้อย โดยไม่จงใจว่า จะละความโกรธ และอย่างอื่นละ โทสะไม่ยากมี และอยากมีอย่างอื่นหรือเปล่า หรืออย่างอื่นไม่เป็นไร

จะเก็บโกรธไว้ทำไม

ส. แค่คำว่า “อดทน” เท่านั้น ใครจะหายโกรธ หรือไม่โกรธได้ แต่พระธรรมที่ทรงแสดงโดยประการทั้งปวง ให้รู้จักความโกรธว่า มีจริง ๆ เกิดขึ้นเพราะอะไร แล้วปัญญาที่สามารถที่จะเริ่มเข้าใจโทษของความโกรธ ซึ่งก็จะค่อย ๆ คลาย หรือว่าน้อยลง แต่ยังไม่ได้ดับหมดเป็นสมุจเฉท เพราะว่าปัญญาารู้เพียงเท่านั้นไม่พอ ทั้งหมดขึ้นกับปัญญา

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่มีโอกาสได้ยินได้ฟังพระธรรม ก็เป็นผู้ที่มีลาภอันประเสริฐที่จะได้เข้าใจว่า เหนือสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น ทุกชาติ ก็คือ ปัญญา ความเห็นที่ถูกต้อง แม้ว่าเราจะเอาพระไตรปิฎกมาอ่าน แต่ไม่มีความเข้าใจ ก็ยังต้องโกรธ ไข่ม

แต่ถ้าพิจารณาไตร่ตรอง ความโกรธมีแน่นอน ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใคร ทุกคนพิสูจน์ได้ แต่ดีไหมที่จะโกรธ ถ้าดี ก็โกรธต่อไป ก็ไม่มีใครว่าอะไร แต่เพราะเหตุว่า โกรธแล้วไม่สบาย คนอื่นไม่เดือดร้อน อย่างลืม โดยมากก็อยากให้คนอื่นเป็นทุกข์ เพราะความโกรธของเรา ทำให้เราแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ เพราะหวังว่า ทุกข์นั้นจะเกิดกับเขา เพราะเราโกรธ

เราโกรธใคร เราหวังดีกับคนนั้นหรือเปล่า ลองคิด บางคนถึงกับอยากให้อะไร ๆ เกิดขึ้นกับเขา ร้ายอย่างนั้นของความโกรธ และความโกรธนั้นอยู่ที่ไหน และอยู่กับใคร มีมากหรือน้อย ถ้ามีมากขึ้นเป็นอย่างไร แคโกรธนิดเดียวก็จะแยะแล้ว โกรธทั้งวัน จะเป็นอย่างไร และไม่ใช่วันเดียว ตื่นขึ้นมา ยังโกรธอีก ยังไม่ทำอะไร โกรธมาแล้ว สะสมไว้มาก ๆ อย่างนี้ไม่เห็นโทษเลย

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดง เห็นพระมหากุณา แม้โทษเพียงเล็กน้อย ก็ขอยกย่องให้ใครมีเลย ด้วยปัญญาที่สามารถเห็นสิ่งที่เป็นโทษว่า เป็นโทษ ใครจะหวังดีอย่างนี้ ถึงที่สุดคือ แม้ความทุกข์เพียงเล็กน้อย หรืออกุศลเพียงเล็กน้อย ก็แสดงให้เห็น จนกระทั่งสามารถที่จะค่อย ๆ คลายและดับได้เป็นสมุจเฉท

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่อยู่ที่คำ “อดทน” แต่อยู่ที่ความเข้าใจโทษจริง ๆ ว่า คนอื่นสบาย จะหวังร้ายกับใคร ก็คนหวังร้ายนั้นแหละกำลังเป็นทุกข์ แต่คนที่ถูกหวังร้ายสบายมาก กำลังเป็นผลของกุศลวิบากก็ได้ อะไรก็ได้ แล้วเรื่องอะไรที่ต้องไปเดือดร้อนเรื่องอะไร เพราะ ไม่รู้

เพราะฉะนั้น หนทางเดียว คือ มีปัญญาที่จะรู้ว่า ธรรมะไม่ใช่เรา

ธรรมะมี ๒ ฝ่าย ธรรมะที่เป็นกุศล ดีงาม ก็มี ธรรมะที่ไม่ดีงาม เป็นอกุศล ก็มี ถ้ามีปัญญา เลือกได้ไหม แต่ถ้าไม่มีปัญญา ก็ยังไม่เห็นโทษ บางคนคิดว่า อกุศลต้องมี แต่ตามความเป็นจริงก็คือว่า อกุศลทั้งหลายที่มี เพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย มาก

จนประมาณไม่ได้ ถ้าไม่เข้าใจธรรมะที่จะทำให้คลายลงไป ไม่มีทางออกไปเลย เหมือนอาหารที่รับประทานเข้าไปแล้ว ไม่มีทางออกเลย ทุกข์แค่นั้น

เพราะฉะนั้น ก็แสดงให้เห็นว่า ตราบใดที่ไม่เข้าใจธรรมะ ตราบนั้นก็ไม่เห็นโทษ และไม่เห็นความเป็นมิตรผู้ประเสริฐ กัลยาณมิตรของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ไม่ให้โทษกับใครเลย โกรธใครคะ คุณเผชิญ

เผชิญ โกรธคนที่เขาพูดไม่ดี

ส. ก็เขาพูดไม่ดี เรื่องอะไรของเรา ก็เขาพูดไม่ดี เราไม่ได้พูดไม่ดี เห็นไหม เทียบเก็บความไม่ดีของคนอื่น มาไว้ในใจ ชอบด้วย ไม่เอาออกเสียที่ อภัยทานก็แล้ว อะไร ๆ ก็แล้ว

ต้องเป็นปัญญาที่สามารถเห็นความต่างจริง ๆ ทุกอย่าง ลองสังเกตดูว่า โกรธกับไม่โกรธ อภัยกับไม่อภัย

จบเลย พออภัย

แต่พอไม่อภัย ไม่มีวันจบ ไม่มีทางเลย ตลอดชาติก็ได้

นี่แสดงให้เห็นว่า ให้โทษเพราะความไม่รู้ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ว่า อดทน อดทน อดทน แต่ไม่เข้าใจ ก็ไม่ได้ แต่ถ้าเข้าใจตามความเป็นจริง แล้วอย่าลืมว่า ไม่ใช่ฟังเฉย ๆ

ฟัง เพื่อที่จะสะสมกุศล และถ้าเข้าใจธรรมะขณะใด ขณะนั้นก็โกรธ ใครที่ไม่ดี ลองคิดดูว่า เพราะเขาไม่รู้ ไซ้ไหม ถ้ารู้ เขายังอยากไม่ดีอยู่หรือเปล่า ถ้ารู้ คือเห็นโทษ ก็ต้องไม่อยาก

เพราะฉะนั้น คนนั้นไม่รู้ และโทษที่จะเกิดกับเขามากมายสักแค่ไหน ต้องเกิดแน่นอนเมื่อเหตุมี แล้วเราก็ไปสงสารคนจน เราก็ไปสงสารคนตาบอด เราก็ไปสงสารคนประสบภัยน้ำท่วม ไฟไหม้ มาจากไหน

เพราะฉะนั้น ทางที่ดีที่สุดก็คือ เป็นมิตร และมีทางไหนที่จะทำให้เขามีความเห็นถูก ขณะนั้นเราไม่เดือดร้อนเลย

กิเลสที่ละได้ยาก

อรรถนพ ในบรรดากิเลสทั้งหลาย อะไรสละยากมากครับ

สุ. ความเห็นผิด ความไม่รู้ที่ยึดถือสภาพธรรมะเพราะไม่รู้จริง ๆ ว่าจะบอกว่า ขณะนี้มีสิ่งที่เพียงปรากฏให้เห็นได้ ก็ผ่านไป ชั่ว ๆ ทุกวัน เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ เริ่มคิดหรือยัง แล้วก็ค่อย ๆ เข้าใจทีละเล็กทีละน้อยใหม่ว่า ชั่วคราว แค่นั้น เพียงปรากฏตามความเป็นจริง ผู้ที่ประจักษ์ความจริงนี้แสนสิ้น

เพราะฉะนั้น ใช้คำว่า เพียงปรากฏ แล้วก็หมดไป

หมดไป คือ ดับไป ไม่กลับมาอีกเลย เพราะฉะนั้น อยู่ในโลกของความติดข้องในสิ่งที่ไม่เหลือ และไม่มี แต่ยังเก็บไว้ ยังจำไว้ ยังติดข้องอยู่

เพราะฉะนั้นกว่าจะละคลายความติดข้องได้ ก็ต้องเป็นปัญญาที่เริ่มรู้ความจริงทีละเล็กทีละน้อย แล้วก็ไม่ใช่แสวงหาพรหมจรรย์ แต่ต้องเป็นการอบรมเจริญอริยมรรค ซึ่งหมายความว่าถึงความเห็นถูก คือ ปัญญา ที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏ เพราะอะไร

เพราะปัญญาประจักษ์ความจริงของสิ่งที่ปรากฏขณะนี้ ขณะนี้ มีเห็น ยังไม่มีอย่างอื่นเลย ในขณะที่เห็น กำลังเห็น และมีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ เท่านั้นเอง ๒ อย่าง

เพราะฉะนั้น การจะละความเป็นเราได้ ถ้ารู้ว่า ขณะนี้ มีแต่เห็นกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ขณะหนึ่ง อีกขณะหนึ่ง ก็มีแต่ได้ยินกับเสียง ไม่มีเห็น ไม่มีคิดนึก ไม่มีแข็ง ไม่มีอ่อนเลย ถ้าสามารถที่จะรู้ได้ว่า แต่ละขณะก็เป็นสิ่งที่ปรากฏชั่วคราว ไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงแล้วเพราะเกิดแล้วดับ และสิ่งที่ยังไม่มาถึง

เพราะว่าเริ่มเข้าใจความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏจริง ๆ ในขณะนั้น จึงจะเห็นได้ว่า ไม่มีเรา ไม่มีตัวตน ไม่มีเขา ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดในสิ่งที่ปรากฏ

ทางตา ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏ เพียงเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้

เข้าใจแต่ละอย่างก่อน ส่วนจะรู้ว่า เป็นสัตว์ บุคคล เป็นสิ่งนั้น สิ่งนี้ ต้องรู้แน่ แต่ไม่ใช่ขณะที่กำลังเห็น

นี่คือ การอบรมอริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่ใช่แสวงหาเพราะต้องการที่จะไม่มี แต่ไม่มีปัญญา ไม่มีความเห็นถูกเกิดขึ้น

อรรถนพ ความเห็นผิดที่เป็นอกุศลธรรมที่หยาบ สละได้ยากอย่างไร ในเมื่อมีกิเลสที่ละเอียดยิ่งกว่านั้น

ส. เพราะเหตุว่าถ้าไม่สละการยึดถือแล้ว อย่างอื่นสละไม่ได้เลย พูดถึงมานะ ความสำคัญตน ซึ่งจะได้ด้วยอหัตมรรค แสดงให้เห็นถึงความละเอียดยิ่งของความสำคัญตน มองไม่เห็นเลย โลภะก็ละเอียด ที่ไม่รู้ก็มี และความสำคัญตนที่ละเอียดก็มีด้วย

เราเห็นแต่ความสำคัญตนอย่างหยาบ ๆ เวลาที่มีการแสดงกาย วาจา บางครั้งก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นความสำคัญตน แต่ความละเอียดของความสำคัญตนก็ต้องมีด้วย

เพราะฉะนั้น ความสำคัญตนเป็นเรา หรือไม่ใช่เรา

อรรถนพ เป็นธรรมะ แต่ตอนมานะเกิด ก็ยึดว่าเป็นเราด้วยมานะ

ส. เพราะฉะนั้น ต้องละความเห็นผิดว่า มานะเป็นเราก่อน ใช่ไหมจะไปละมานะก่อนไม่ได้ เพราะยังคงเป็นเราอยู่

เพราะฉะนั้น ถ้ามานะเกิดก็เป็นธรรมะที่ควรรู้ยิ่ง โลภะเกิดก็เป็นธรรมะที่ควรรู้ยิ่งว่าเป็นธรรมะ จนกว่าจะหมดความสงสัยและหมดการยึดถือว่าเป็นเราก่อนการสละอกุศลอื่น ๆ

ธิดารัตน์ กิเลสที่ละเอียดาก เมื่อกี้ท่านอาจารย์ยกตัวอย่างความเห็นผิด และยังไม่มีความไม่รู้

ส. เพราะไม่รู้ จึงเห็นผิด ใช่ไหมคะ

ธิดารัตน์ ระหว่างความเห็นผิด กับความไม่รู้ อะไรน่ากลัวกว่ากัน

ส. ความเห็นผิดยังละได้หมด เมื่อรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะรู้จริง ๆ ว่าเป็นธรรมะ และก็เกิดดับด้วย ไม่ใช่ตัวตน บางคนก็สงสัยด้วยว่า แล้วทำไมถึงยังมีโลภะ โทสะ มีปัจจัยที่จะให้เกิด ก็เกิด ให้รู้ว่าเป็นธรรมะ ไม่ใช่หมดเหตุปัจจัยที่จะให้ไม่มีโลภะ

เพราะฉะนั้น ด้วยการอบรมความรู้ ความเข้าใจถูกในสภาพธรรมะที่ปรากฏ ไม่หวั่นไหว ไม่ว่าจะเป็นโลกะระดับไหน โทสะระดับไหน อกุศลระดับไหน อาจหาญ ว่าจะจริงเพราะเป็นปัญญาที่สามารถเข้าใจได้ว่า ขณะนั้นเป็นธรรมะ

แพ้หรือยัง ถ้าไม่เป็นอย่างนั้น รอไหวไหม ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น ปัญญาก็สามารถ ที่จะรู้ในขณะนั้นที่สภาพธรรมะนั้นปรากฏ จึงใช้คำว่า “ตามรู้” บ่อย ๆ ไม่ได้แยกกันเลย สภาพธรรมะปรากฏ ตามรู้ คือ รู้อันนั้นแหละ อันที่กำลังปรากฏ ไม่ใช่ตัวเรากำลังจะมี สติ ระลึกรู้ลักษณะนั้น ไม่ใช่เลย นั่นก็ยังเป็นความเป็นเราที่แฝงอยู่

แต่ขณะใดก็ตามที่มีการฟัง มีความเข้าใจขึ้น เมื่อสภาพธรรมะใดปรากฏ กำลังรู้เฉพาะลักษณะนั้นด้วยความเข้าใจ เห็นใหม่ว่า ต่างกับเวลาที่สภาพธรรมะก็ ปรากฏตามปกติ แต่ไม่มีความเข้าใจใด ๆ

แต่ขณะที่ฟังเข้าใจขึ้น ๆ ลักษณะของสภาพธรรมะก็ปรากฏตามปกติ แต่มี ปัจจัยที่จะให้มีความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะหนึ่งในขณะนั้น ก็แสดงว่าขณะนั้น ใช้คำว่า “สติสัมปชัญญะ” ใช้คำว่า “สติปัญญาน” เพราะเหตุว่า มีความรู้ถูก มี ความเห็นถูกในความเป็นธรรมะของสภาพธรรมะนั้น

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นมานะ ก็มีความรู้ถูกว่า เป็นธรรมะ

ก็ต้องละการยึดถือสภาพธรรมะว่า เป็นตัวตนและความไม่รู้ก่อน

เห็นความไม่รู้บ้างไหม

ส. ใครละคะ ที่มีตะปุดตึงใจ

คำปัน ผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่

ส. ชัดเจนที่สุด ก็คือ ยังมีความเป็นเรา แน่นอนที่สุด หันไม่พ้นเลย ไม่ว่าจะเป็น พุดถึงอะไร แต่ไม่เห็น ไม่เห็นว่า เป็นความไม่รู้ ไม่เห็นว่าเป็นธรรมะ ได้ฟัง ก็ได้ฟังไป พุดได้พระสูตรต่าง ๆ แต่เป็นเราทั้งหมดหรือเปล่า

ด้วยเหตุนี้ปัญญา ก็คือว่า สามารถจะเห็นอกุศล มีหรือเปล่า ขณะที่กำลังไม่รู้ ใช้อกุศลหรือเปล่า ไม่ต้องไปหาอกุศลที่อื่นเลย

เพราะฉะนั้น อกุศล คือ ความไม่รู้ จะมากมายสักแค่ไหน ไม่ว่าโลภะเกิด ก็มีความไม่รู้อยู่ด้วย ไม่ว่าโทสะเกิด ก็มีความไม่รู้อยู่ด้วย เมื่อมีความเคลือบแคลงสงสัย ก็มีความไม่รู้อยู่ด้วย

เพราะฉะนั้นพื้นฐาน คือ ความไม่รู้

เมื่อมีความไม่รู้ แล้วเห็นความไม่รู้ ขณะนั้นเป็นประโยชน์ที่จะรู้ว่า ขณะนั้นเป็นธรรมะ มิฉะนั้นก็ต้องเป็นเราไม่รู้ หรือเรารู้ หรือเราเข้าใจ

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะฟังธรรมะเมื่อไรก็ตาม ให้ทราบประโยชน์ที่แท้จริงว่า ในขณะที่ฟังเพื่อเห็นความเป็นธรรมะโดยขั้นฟัง ขั้นไตร่ตรอง ขั้นเข้าใจ

เพื่ออะไร

เพื่อไม่ว่าอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ไม่มีพระสูตรอยู่ตรงนั้น ไม่มีเสียงที่เคยได้ฟัง หรือได้ฟังมาแล้วอยู่ตรงนั้น แต่จากการที่คุ้นเคยกับการที่ได้ฟังบ่อย ๆ จนกระทั่งเป็นปัจจัยที่ทำให้สามารถเข้าใจลักษณะของธรรมะหนึ่งสภาพธรรมะใด โดยไม่ได้คาดหวัง ไม่ได้คาดหวังคะเน ขณะนั้นสามารถที่จะเริ่มเข้าใจในลักษณะที่เป็นธรรมะ

เพราะฉะนั้น ธรรมะแต่ละคำเป็นสิ่งที่ละเอียดมาก และไม่ใช่เป็นเรื่องที่เราจะหมดความสงสัย หรือเราจะไม่มีโลภะ ไม่มีโทสะ แต่มีความเข้าใจขึ้นในลักษณะของสภาพธรรมะโดยไม่เข้าใจเพียงเรื่องที่กำลังอ่าน แต่จากการเข้าใจว่า ทั้งหมดเป็นธรรมะ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตาม

เพราะฉะนั้น เป็นปัจจัยที่จะทำให้ชีวิตปกติประจำวัน ที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ได้สะสมความเห็นถูกมาพอที่จะคิดได้ หรือขณะนั้นกำลังรู้ลักษณะที่เป็นธรรมะก็ได้ตามควรแก่เหตุ นั่นคือ ประโยชน์สูงสุดจากการรู้ว่า เป็นธรรมะ

ถอนตะปุดรังใจ

สุ. ตะปุด แข็งไหม และความเคลือบแคลงสงสัย ถ้ามี แข็ง มันคง จะหมดสงสัยได้ไหม หรือทำให้สงสัยอยู่นั่นแล้ว ไม่หมดสงสัยเสียที พิสฺสุจฺนีได้ เท่าที่ฟังธรรมะมา หมดความสงสัยไหม หรือว่าก็ยังมีความสงสัย เพียงแต่ว่ามากหรือน้อย

และความสงสัยจะถึงกับเป็นตะปุดจริงใจ ให้ไม่พิจารณาอะไร เพียงแต่สงสัย ได้ฟัง ก็สงสัย ได้ฟัง ก็สงสัย หรือว่าความสงสัย มี แต่เป็นตะปุดเล็ก ๆ ในขณะที่เกิดขึ้น ทำให้ขณะนั้นไม่เข้าใจธรรมะ

แต่เมื่อมีโอกาสที่ได้ฟังธรรมะเพิ่มขึ้น ก็สามารถคลายความสงสัยได้ เหมือนกับ แม้ตะปุดจะตอกตรึงไว้ แต่ก็สามารถถอนหรือคลายได้ แต่ต้องเป็นความเห็นถูก คือ ปัญญาเท่านั้นที่สามารถละลายได้

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ขณะใดธรรมะที่หยาบกระด้างเปรียบเหมือนตะปุดที่แข็ง เกิดขึ้นแล้ว ก็ตรึงใจทำให้ขณะนั้นไม่สามารถที่จะไปสู่ความเห็นถูก ความเข้าใจถูก หรือออกจากความเคลือบแคลงได้ แต่ว่าก็ยังมีธรรมะที่สามารถที่จะคลายความสงสัย คือ ปัญญา

ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่ได้สะสมความสงสัย และก็ไม่ยอมที่จะศึกษาธรรมะเลย ขอเพียงเก็บความสงสัยเรื่องนั้นเรื่องนี้โดยไม่ฟังเหตุผล ไม่พิจารณาว่า แท้จริงแล้วเป็นธรรมะที่ยากจะรู้และหลากหลาย และจะรู้ได้ก็ด้วยปัญญาที่ได้อบรมเพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้น หนทางเดียวที่ยังสงสัยเพราะยังไม่ได้อบรมเจริญปัญญาเพิ่มขึ้น แต่ถ้าอบรมเจริญปัญญาเพิ่มขึ้น ความสงสัยจะน้อยลงไหม

นิรันดร์   น้อยลง

ส.   ตะปุดตรึงใจก็ค่อย ๆ ถอนออกได้

เพราะฉะนั้นที่จะละความสงสัยในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ก็ด้วยการศึกษา คือ รู้ว่า การที่ได้ฟังบ่อย ๆ สามารถที่จะทำให้เข้าใจธรรมะที่ได้ยินได้ฟัง เพราะว่าสิ่งที่ได้ยินได้ฟังก็เป็นเรื่องของธรรมะ เมื่อมีความเข้าใจแล้ว ก็จะทำให้รู้หนทางที่จะทำให้หมดความสงสัย หรือหมดตะปุดตรึงใจได้ มิฉะนั้นจากปุถุชนก็จะไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคลไม่ได้

แต่เพราะเหตุว่าธรรมะเหล่านี้ แม้ว่าขณะที่เกิดเป็นตะปุดตรึงใจ แต่ถ้ามีปัญญาเมื่อไร ก็ค่อย ๆ ถอนสิ่งที่เปื้อนตะปุดตรึงใจได้

เพราะฉะนั้น ทุกคนก็รู้ตัวดี คนอื่นบอกไม่ได้เลยว่า มีความสงสัยแบบไหน มากแค่ไหน หรือค่อย ๆ คลายไปแค่ไหน เพราะมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น หรือว่ายังกายาก

แต่จะสงสัย ฟังทุกเสาร์ ทุกอาทิตย์ สงสัยทุกเสาร์ ทุกอาทิตย์ แม้เรื่องที่ไม่มีความสงสัย ก็ยังสงสัย เพราะฉะนั้น ตะปุดตรึงใจแล้ว โดยไม่รู้ตัวเลย

เพราะฉะนั้น แต่ละคนก็เป็นผู้ที่ฟังธรรมะเพื่อเข้าใจ

คุณนิรันดร์เจ้าโทสะหรือเปล่า ขณะที่โทสะเกิด หยาบกระด้างหรืออ่อนโยน ตรึงใจไว้นานเท่าไร

นิรันดร์ บางที่ชั่วโม่ง สองชั่วโม่ง

ส. เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ปัญญาใช่ไหม ถ้าขณะที่กำลังตรึงใจ ไม่มีทางที่จะรู้สึกหรือว่าพ้นไปจากการตรึงใจได้ แต่เมื่อไรฟังธรรมะเข้าใจ หรือ ๒ - ๓ วันต่อมาก็ยังสามารถที่จะเห็นความต่างระหว่างคำของผู้เป็นเจ้านาย ผู้บังคับบัญชา หรือว่าคำของมิตรสหาย ซึ่งลองสลับกันสิ ลองเอามิตรสหายมาพูดคำของเจ้านาย และเอาคำของเจ้านายไปให้มิตรสหายพูด เท่ากันหรือเปล่า คือ คำต้องเป็นคำจริง ต้องจริง แต่เพราะเหตุว่า มีความไม่รู้ และมีโทสะ ก็ตรึงใจไว้ ทำให้ไม่เห็นประโยชน์ของการเข้าใจสิ่งที่ได้ฟัง

เพราะฉะนั้น ทั้งหมดก็อยู่ที่ปัญญา การฟังธรรมะไม่ใช่ไปดูคนอื่น บางคนอย่างนั้น บางคนอย่างนี้ ก็เรื่องของเขา ใครทำได้ เขาไม่เข้าใจ เขาไม่สนใจ ใครจะไปทำอะไรได้

แต่สำหรับแต่ละคนที่ได้ฟังพระธรรม ฟังเพื่ออะไร ไม่ใช่ฟังเพียงเข้าใจ แล้วไม่ประพฤติปฏิบัติตาม เพราะบางคนเข้าใจ แต่ก็ยังเก็บโทสะ ความโกรธ ความผูกโกรธ แล้วความเข้าใจแค่ไหน ถ้าเป็นอย่างนั้น เทียบได้เลย ตราบใดที่ยังไม่ได้ถอนออก แปลว่า ยังไม่มีกำลังของปัญญา พอที่จะคลาย หรือพอที่จะค่อย ๆ เห็นโทษของโทสะ

เพราะฉะนั้น คุณนิรันดร์ก็ทราบว่า สะสมอกุศลมา ความไม่รู้ก็มาก เพราะฉะนั้นฟังธรรมะเพื่อที่จะเข้าใจขึ้น เพราะถ้าไม่เข้าใจ ก็ไม่สามารถที่จะพ้นจากตะปุดตรึงใจได้เลย

เหมือนไม่เดือดร้อน

สุ. ด้วยเหตุนี้ระดับของจิตจึงมีต่างกันมาก จากอกุศลเป็นกุศล ต่างกันแล้ว ใช่มั้ย จากโลภะเป็นอโลภะ จากโทสะเป็นอโทสะ จากโมหะเป็นอโมหะ คิดดู เป็นไปได้ ไม่ใช่เป็นไปได้ แต่ถ้ายังอยู่ในโลภะ โทสะ โมหะ ไม่สามารถที่จะรู้ความสงบจากโลภะ โทสะ โมหะ ว่าต่างกันมากมาย พันมาได้เสียที ลองคิดดู

แต่ถ้ากำลังยังเป็นทาสของความติดข้องบ้าง ของโทสะบ้าง ของความไม่รู้บ้าง ดูเหมือนไม่เดือดร้อน ไม่เห็นเป็นอะไร ก็อยู่ไปวัน ๆ ก็ไม่เดือดร้อนเลย

อย่าลืมว่า เป็นผู้ที่ติดในกาม ขณะที่คิดอย่างนั้น ติดไหม ในรูป ไม่เดือดร้อนเลย ไม่มีอะไรจะเดือดร้อน ในเสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อยู่มาจนปานนี้แล้ว ไม่เห็นเดือดร้อนเลย บางคนก็อาจจะคิดอย่างนั้น แต่ชิน ไม่รู้เลยว่า ไม่มีกามได้ไหม อยู่โดยที่ไม่ติดข้องในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ได้ไหม

แต่ถ้าไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม จะไม่รู้เลยในความต่างระหว่างความติดข้อง กับพ้นจากความติดข้อง แค่นั่นก่อน ก็อิสระแล้ว สบายแล้ว แต่กำลังติดข้อง จะไม่รู้ในภาวะที่พ้นจากความติดข้องเลย

โทสะ ความขุ่นเคืองใจกับอโทสะ อโทสะ คือ พ้นจากโทสะโดยประการต่าง ๆ เช่น ไม่เดือดร้อน ไม่กังวล ดีกว่าความกังวล ความเดือดร้อนไหม โดยคำพูด แค่นั่นก็ดีกว่า และตัวจริง ๆ ของธรรมะ จะยิ่งกว่านั้นไหม เพียงแค่ปัญญานิดเดียว เพียงแค่ถาม แล้วตอบได้ กับการที่สามารถจะเห็นโทษของโทสะจริง ๆ

ความผูกโกรธ ความไม่อภัย ความพยาบาท ความไม่ชอบ ความเดือดร้อน ความขุ่นเคืองเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ ก็คือว่าไม่ได้สบายใจเลย และถ้าพ้นจากสภาวะนั้น ก็ต่างกันแล้ว

เพราะฉะนั้น จากอกุศลเป็นกุศล ก็ยังยากที่จะเห็นว่า กุศลต้องสงบกว่าและดีกว่า สบายกว่า ไม่เดือดร้อนกว่า จนถึงจากไม่มีปัญญา ไม่เคยรู้ความจริงเลย อยู่ไปวัน ๆ ก็ไม่เดือดร้อน ก็อยู่ไปอีกเรื่อย ๆ โดยไม่เดือดร้อนจนตาย กับการที่รู้ว่าถ้าเข้าใจ

ย่อมดีกว่า จะอยู่ไปโดยไม่เข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ก็เป็นอย่างนี้ โดยไม่รู้ว่าจะต้องเกิดอีก ต้องเห็นอีก ต้องไม่รู้อีก ต้องไม่เข้าใจอีก ต้องเป็นอย่างนี้อีกต่อไป

เพราะฉะนั้น ทั้งหมดต้องค่อย ๆ พ้นไปตามลำดับขั้นของปัญญา เพราะฉะนั้น ในขณะนี้มีโอกาสที่จะได้พ้นจากความไม่รู้สิ่งที่มีจริงที่กำลังปรากฏ แต่เป็นการพ้นที่ยาก เพราะเหตุว่าคุ้นเคยกับการอยู่ได้ความไม่รู้และความติดข้องมานานมาก จนคิดไม่ออกเลยว่า ถ้าไม่มีเรา จะสบายขึ้นอีกแค่ไหน จะพ้นจากความกังวล ความห่วงใย ความเดือดร้อน เพราะเหตุว่าเพียงเกิดขึ้น แล้วก็หมดไป แล้วก็ทำอะไรไม่ได้ จะไปแก้ไขอะไรก็ไม่ได้ เพราะเหตุว่าเกิดแล้ว มีเหตุปัจจัยที่จะเป็นอย่างนั้นแล้ว ทุกข์แล้วก็ไม่รู้ แล้วก็ดับไป

เพราะฉะนั้น ปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้รู้ความจริง และพ้นจากทุกข์โทษภัยทั้งหมดได้

นำสลดที่ไม่รู้

สุ. ศึกษาเข้าใจจริง ๆ ว่า สิ่งนี้ถ้าไม่มีปัจจัยที่เหมาะสมที่จะให้เกิดเป็น อย่างนี้ ก็เกิดเป็นอย่างนี้ไม่ได้ เพียงชั่วขณะสั้น ๆ ที่เกิดก็ต้องอาศัยปัจจัยหลายปัจจัย อุปถัมภ์เกื้อกูลให้เกิดขึ้น แล้วก็หายไป ไม่กลับมาอีกเลย สลดไหม แค่นี้เอง ไม่ว่าจะ เป็นขณะไหนในชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ก็คือ แค่นี้เอง

มีสิ่งที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ถ้าไม่มีปัจจัยก็เกิดเป็นอย่างนี้ไม่ได้ แล้วก็ดับหายไปเลย ไม่กลับมาให้รู้ ให้ศึกษา ให้เข้าใจ ต้องในขณะที่สิ่งนั้นยังมี จึงสามารถที่จะเข้าใจได้ว่า แท้ที่จริงลักษณะนี้เพียงปรากฏเพราะมีปัจจัยทำให้เกิดขึ้น แล้วก็หมดไป จะต่างกับการที่เราจะต้องมีชื่อต่าง ๆ มากมาย แต่ไม่เข้าใจว่า ขณะนี้ เป็นอย่างนี้

เพราะไม่มีเรา เห็นเป็นเห็น ดับแล้ว หมดแล้ว เราอยู่ที่ไหน เมื่อความจริงเป็น อย่างนี้ ฟังเพื่อเข้าใจความจริง เพื่อละ แต่ไม่ใช่เพื่อจำชื่อ หรือจำหัวข้อ ๔ บ้าง ๕ บ้าง ๒ บ้าง ๑๐ บ้าง ๗ บ้าง

แต่การฟังมีประโยชน์ที่จะรู้ว่าปัญญาของเราไม่สามารถจะรู้อย่างนั้นได้เลย ถ้าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ทรงแสดงอนุเคราะห์ให้เห็นความละเอียดอย่างยิ่งว่า

แม้สิ่งที่มีจริงเพียงหนึ่ง จะทรงแสดงความจริงของสิ่งนั้นได้หลากหลายโดยประการทั้งปวงโดยความเป็นจริงของสิ่งนั้น

เช่น เห็นเดี๋ยวนี้ แค่นี้ ที่เกิดขึ้นเห็น จะขาดจักขุปสาทที่ยังไม่ดับไม่ได้ แค่นี้มาแล้ว การที่จะรู้ว่า ไม่มีใครไปบันดาลให้เห็นเกิดขึ้นมาได้

นี่ก็คือ รวมทั้งสภาพธรรมะอื่นทั้งหมด แต่ที่กล่าวถึงก็คือ ขณะนี้กำลังเห็น ก็จะทำให้เข้าใจเห็น ที่เห็นอย่างนี้ ก็ต้องมีจักขุปสาท แล้วก็มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นด้วย มิฉะนั้นจะเห็นไม่ได้เลย

และในขณะที่เห็น ความละเอียดก็คือว่า ต้องมีสภาพธรรมะอื่น เป็นปัจจัยให้เห็น เพราะเห็นจะเลือกเกิดตามความพอใจได้ไหม แต่ต้องมีสภาพธรรมะที่กระทบสิ่งนั้น และการกระทบไม่ได้หมายความว่า รูปกับรูปกระทบกัน แต่เป็นธาตุรู้ที่กระทบสิ่งนั้น เพียงกระทบ และมีจิตที่เห็น สิ่งนั้นที่กำลังกระทบพร้อมกับสภาพธรรมะอื่น ๆ อีกซึ่งไม่ได้ปรากฏ เช่น ความรู้สึก ความจำ ก็ต้องมี เพราะฉะนั้น ขณะนั้น เพียงเท่านั้น แล้วก็ดับ หมดไปแล้ว

แต่ปัจจัยที่ทำให้จิตเห็นมีมากกว่านั้นอีก ถ้าไม่มีการทำที่เป็นกรรมในอดีตที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง จะทำให้จิตหรือธาตุรู้ที่นั่นเกิดขึ้น เห็นสิ่งที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง ที่กระทบจักขุปสาทได้ไหม เพราะจักขุปสาทสามารถกระทบสิ่งที่กระทบได้ซึ่งเป็นสภาพที่น่าพอใจก็มี ไม่น่าพอใจก็มี

ถ้าถึงวาระที่สิ่งที่ไม่น่าพอใจกระทบจักขุปสาท ต้องเป็นสิ่งที่ได้กระทำแล้วในอดีต เป็นความจงใจที่เป็นอกุศล เป็นสิ่งที่ไม่ดี ก็ทำให้เกิดจิตเห็น เห็นสิ่งที่ไม่ดี เป็นผล

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีอดีตกรรมเป็นปัจจัยและไม่มีปัจจัยอื่น ๆ อีก แม้จิตเห็นขณะนี้ก็เกิดไม่ได้ น่าสนใจใหม่ว่า เหนือนี้ก็ไม่รู้ตามความเป็นจริง และยังหลงยึดถือว่าเป็นเรา เป็นเขาด้วย ใช่ไหม เขาก็เห็น ไม่ใช่เห็นแต่เรา

เพราะฉะนั้น ถ้ารู้จริง ๆ เสมอกันหมดเลย เป็นธาตุหรือเป็นธรรมะ ไม่ว่าเราไปเรียกว่าเขา หรือเรา หรือใครก็ตามแต่ จิตเห็น เป็นจิตเห็น ฐเห็น นกเห็น คนเห็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเห็น ท่านพระเทวทัตเห็น เห็นเป็นเห็น ก็คือเป็นธรรมะ

แล้วรู้อย่างนี้กับไม่รู้เลย หิริโศตตปปะมีไหม ถ้าไม่มีหิริโศตตปปะ ไม่เห็นจำเป็นจะต้องรู้เลย เห็น ก็เห็น ก็แล้วไป

นี่ก็คือ ไม่มีความละเอียดในความไม่รู้ และพอไม่รู้แล้ว เป็นอย่างไร ติดข้องเดือดร้อนมากมายมาจากเห็น และไม่ใช่ว่าเฉพาะเห็น มาจากได้ยินอีก ได้กลิ่นอีก ลิ้มรสอีก รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสอีก เดี่ยวเจ็บตรงนั้น เดี่ยวปวดตรงนี้ แล้วยังคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ

ทั้งหมดนี้ ทุกข์หรือสุข ควรจะมีต่อไปอีกหรือเปล่า ไม่มี ไม่ได้หรอก เพราะมีแล้ว ก็ยังมี แล้วยังมีอยู่เรื่อย ๆ จนกว่าปัญญาจะสามารถดับเหตุของการเกิด

ลามที่เหนือลาม

สุ. ขณะใดที่มีความเข้าใจอย่างซาบซึ้งจริง ๆ ขณะนั้นก็คือรู้ว่า ธรรมะมีรสที่เลิศกว่ารสอื่น เพราะว่ารสอื่นชั่วคราว แค่กระทบลิ้น แต่รสของพระธรรม ก็ทำให้เกิดปีติมากขึ้น

คุณธีรพันธ์คะ วันนี้ได้ลามหรือยัง

ธีรพันธ์ ได้แล้วครับ

สุ. ได้แล้ว ลามอะไรคะ

ธีรพันธ์ ลาม คือ ศรัทธา ที่มีความเข้าใจเพิ่มขึ้นทีละเล็กทีละน้อย

สุ. ถ้าเข้าใจคำนี้จริง ๆ ก็จะได้รู้ว่า เป็นลามที่เหนือลามใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะว่าทุกคนมุ่งหวังแต่ลามทางตา เห็นสิ่งที่น่าพอใจ ทางหูได้เสียง ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นก็ต้องรสอร่อย ทางกายก็กระทบสัมผัส สิ่งที่ไม่ทำให้เกิดทุกข์ ความเดือดร้อน นั่นก็เป็นลาม แล้วยศได้บ้างหรือไม่

ธีรพันธ์ ก็ได้บ้าง

สุ. ชาวโลกปรารถนายศอื่น แต่ยศจริง ๆ ต้องเป็นความดี ถ้าไม่ดีแล้วเป็นยศได้ไหม ความไม่ดีเป็นเกียรติยศได้ไหม แล้วยศอะไร คิดว่า นั่นคือยศ นี่คือนิยศ ตำแหน่งต่าง ๆ หรืออะไรต่าง ๆ เข้าใจว่านั่นเป็นยศ แต่ยศอย่างนั้นหรือที่จะทำให้

เป็นที่นับถือ เป็นที่กราบไหว้ ถ้าความประพฤติไม่ดี ที่ชาวโลกคิดว่า เป็นยศต่าง ๆ เป็นหรือไม่

เพราะฉะนั้น จริง ๆ แล้ว อย่างทุกคนที่มามูลนิธิ เห็นอะไร เห็นคนที่พอใจ ที่เป็นเพื่อน เป็นมิตรสหาย เห็นหรือเปล่า เห็น เป็นลามกหรือเปล่า เห็นอะไร ๆ ที่น่าพอใจ ไม่ว่าจะเป็นมิตรสหาย เป็นสิ่งสวย ๆ งาม ๆ เป็นลามกหรือเปล่า เป็น หรือไม่เป็น

คำป้น เพราะว่าความหมายของลามก ก็คือ การได้มาซึ่งสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ

สุ. มาเพื่อเหตุนี้หรือ อยากได้ลามก ก็มาแล้วโลภะ ได้แล้วยังมีกิเลสอีกมากมายเลยลามก แต่การได้เข้าใจพระธรรมเป็นลามกอันประเสริฐ ได้แก่ไหน

เพราะฉะนั้น ให้รู้ได้เลยว่า ลามกอื่นไม่ใช่ลามกประเสริฐ แต่เมื่อใดก็ตามที่ได้เข้าใจพระธรรม เมื่อนั้นแหละคือ ลามกอันประเสริฐ เพราะฉะนั้น มีลามกประเสริฐแค่ไหน มาเพื่อลามกประเสริฐ ที่จะได้มีศรัทธาที่มั่นคง ในการรู้ว่าชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร ไม่ใช่กิน นอน ติดช่อง ซึ่งเป็นชีวิตประจำวัน แต่เพื่อได้รู้ความจริง ได้ถึงความหลุดพ้น ความไม่รู้และกิเลสทั้งหลาย

เพราะฉะนั้น ต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องจริง ๆ ว่า มาแล้วกิเลสเยอะ เพราะต้องการลามกอย่างนี้ หรือมาเพื่อที่จะได้ลามกที่ประเสริฐกว่าลามกอื่น แต่จะได้มากน้อยแค่ไหน ก็ขึ้นอยู่กับ การเห็นคุณค่าและประโยชน์ที่ได้สะสมมา ซึ่งถ้าขณะนี้เห็นประโยชน์ที่ได้เข้าใจธรรมะ อันนี้จะติดตามไป ที่จะทำให้ไม่มีสิ่งอื่นที่ต้องการ แต่เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดในชีวิต คือ การเห็นถูก ความเข้าใจถูกในธรรมะ

เพราะฉะนั้น ก็จะได้เห็นว่า การฟังธรรมะ เมื่อไรที่เข้าใจ เมื่อนั้นจึงจะเห็นว่านี่คือ ลามกอันประเสริฐ แต่ถ้ายังไม่เข้าใจ จะคิดว่าเป็นลามกอันประเสริฐได้ไหม ฟังแต่ไม่รู้เรื่อง ฟังแล้วติดในคำต่าง ๆ

แต่ฟังเมื่อไร เห็นประโยชน์เมื่อไร จึงจะรู้ความหมายของคำว่า “ลามกอันประเสริฐ ยิ่งกว่าลามกอื่น”

เบิกบานด้วยธรรมรส

ส. ฟังพระธรรมแล้ว รสอยู่ที่ไหน เหมือนกับรับประทานอาหาร รสอร่อย กับขณะที่รับประทานอาหารรสไม่อร่อย มีความต่างกันตรงไหน ได้รับประทานอาหาร รสอร่อยเมื่อไร เบิกบานไหม เบิกบานที่ได้รสอร่อย ฉันทิ ฟังธรรมะเบิกบานที่ได้มี โอกาสเข้าใจธรรมะ ต่างกับขณะที่ไม่ได้ฟังและไม่เข้าใจ

เทียบกันได้ไหม รสอร่อย ก็เบิกบานชั่วขณะที่รสนั้นปรากฏ ดีใจ แซ่มนั่น แต่พอ ฟังธรรมะ แล้วเข้าใจ รสของธรรมะ คือ ทำให้เบิกบานจริง ๆ แล้วรักษาให้พ้นจาก ความทุกข์ทั้งปวง

เพราะฉะนั้น ธรรมะที่พระผู้มีพระภาคทรงประทานให้สัตว์โลกเป็นธรรมทาน เป็นการให้ชีวิต คนตายทำความดีไม่ได้ ระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ ถ้ารู้ว่า ความดีคืออะไร มีปัจจัยที่จะทำได้

เพราะฉะนั้น ชีวิตจริง ๆ ไม่ใช่ชีวิตที่เกิดมาแล้วร้าย แล้วก็ทำความชั่วซึ่งไม่เป็น ประโยชน์เลย แต่ถ้าในขณะนั้นสามารถรู้ว่า อะไรถูก อะไรผิด อะไรดี อะไรชั่ว รู้ความ จริง เข้าใจความถูกต้อง ต้องเป็นประโยชน์ในทุกสถาน เท่ากับให้ชีวิตที่เป็นประโยชน์ ลองคิดว่า คนในโลกนี้มีเท่าไร แล้วชีวิตของแต่ละคนเป็นประโยชน์แค่ไหน เท่าไร กับ ชีวิตที่ไร้ประโยชน์ เทียบกันได้ไหม

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงความจริงก็ให้ชีวิตที่เป็นประโยชน์ เท่ากับให้ ชีวิตไม่ไร้ค่า ไม่ใช่เกิดมาแล้วก็ไม่มีประโยชน์ และก็มีประโยชน์ที่เป็นรสอร่อยด้วย คือ ทำให้เบิกบานยิ่งกว่าความเบิกบานใด ๆ ทั้งสิ้น

และยังเป็นยาที่รักษาโรคใจ โรคใจมีมาก โรคโลภะ วันก่อนก็มีคนบอกว่า เพิ่ง เห็นความหนักของโลภะว่า หนักแค่ไหน ทุกทีก็ติดข้องมาก ๆ แต่พอเริ่มฟังธรรมะ เข้าใจสภาพธรรมในขณะนั้น จึงรู้ว่าความติดข้องหนักแสนหนัก หนักยิ่งกว่าอย่างอื่น ติดข้องไปหมดทุกอย่าง

เพราะฉะนั้น อะไรจะเป็นยา ไม่ว่าในสถานการณ์ใด ๆ ทั้งสิ้น ที่จะช่วยให้คลาย จากความหนัก หรือคลายจากโทษต่าง ๆ ของความไม่รู้

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ นอกจากจะให้ชีวิต ให้รสอร่อย เบิกบาน และยังเป็นยารักษาโรคใจทุกกาละ ทุกสถานที่ด้วย

ประการสำคัญก็เหมือนการปล่อยสัตว์ออกจากกรง จิ้งหรือเปล่า กำลังอยู่ในกรง ใหญ่มาก กรงของสังสารวัฏ จากนั้น ไปนั้น จากนั้น ไปนี้ ไม่พ้นกรงของสังสารวัฏเลย และทุกคนที่สงสารสัตว์ ชอบปล่อยสัตว์ รู้ว่าสัตว์อยู่ในกรงทุกซอกทุกไหน แต่ไม่รู้ตัวว่า กำลังอยู่ในกรง

เพราะฉะนั้น ประโยชน์สูงสุดของพระธรรม คือ ปล่อยสัตว์โลกออกจากกรงของความทุกข์ ของความไม่รู้ ของความเห็นผิด ของกิเลสทั้งหมด

เพราะฉะนั้น การฟังพระธรรม เบิกบานเมื่อไร นั่นคือเป็นรสที่อร่อย ของพระธรรม ไม่ใช่ให้ชีวิตแห้งแล้ง แต่ให้ชีวิตที่เบิกบานด้วยความเห็นถูกความเข้าใจถูก และในขณะเดียวกัน คนที่ป่วยไข้ทั้งหลายที่ไม่ได้ฟังพระธรรม ก็ได้มียาที่รักษาโรค โรควิषยา น่าเกลียดไหม อยู่ดี ๆ แท้ ๆ ก็ไปเที่ยววิषยาอะไรก็ไม่รู้ ทนไม่ได้ที่จะเห็นสิ่งที่ดีงาม แต่เป็นของคนอื่น ไม่ใช่ของเรา

นี่ก็คือ ไม่ได้เห็นโทษของอกุศลเลย แต่พระธรรมจะชี้ให้เห็นตามความเป็นจริงว่า อกุศลเป็นอกุศล แยกย่อยหลากหลายและละเอียดมากด้วย ยากที่จะรู้ได้ แต่ปัญญาสามารถรู้ทุกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงได้ ขณะนั้นเบิกบานใหม่ที่ได้รู้ความจริง และได้พ้นจากการไม่รู้ความจริง

เพราะฉะนั้น จากการได้เข้าใจพระธรรม แต่ละคำจริง ๆ เพราะว่า ไม่เิน พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงประทานให้สัตว์โลก ทำให้เกิดความเห็นถูก ความเข้าใจถูก เปรียบเหมือนกับการให้ชีวิต ให้รสอร่อย ให้ยารักษาโรค และปล่อยสัตว์ออกจากกรง

ใครยังอยากอยู่ในกรงต่อไป ก็เป็นเรื่องของการคิดว่า เป็นสุข แต่ถ้าเพียงพ้นจากกรงของความไม่รู้ชนิดเดียวว่า ไม่รู้ว่าขณะนี้ เป็นธรรมะ ก็ได้รู้ว่า นี่แหละธรรมะ ไม่ใช่ของใคร และไม่ใช่ว่า หลงยึดถือว่าเป็นเรา และของเรา มานานแสนนาน

ต่อไปนี้ก็รู้ว่า เป็นสิ่งที่เกิดตามเหตุตามปัจจัย แล้วก็หมดไปไม่กลับมาอีก แต่ละภพแต่ละชาติ

เพราะฉะนั้น ก็ปล่อยสัตว์ออกจากกรงของอวิชชา ของความไม่รู้จนกระทั่งเป็นอิสระ

พระธรรมเปลี่ยนชีวิต

ส. ชีวิตที่แล้วมาของแต่ละคนเป็นอย่างไร ก่อนฟังพระธรรม สนุกสนาน หรือทุกข์โศกมากมาย เรื่องต่าง ๆ แต่ละหนึ่ง ไม่มีซ้ำกันเลย เพราะแม้แต่คนหนึ่ง จิตหนึ่งดับไปเป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดขึ้น ไม่ใช่จิตเก่า แต่สืบเนื่องมาจากจิตเก่า

เพราะฉะนั้น วันนี้ ก็มาจากตั้งแต่เกิด และตั้งแต่เกิด ก็ถอยไปถึงชาติต่าง ๆ จนกระทั่งถึงความเป็นบุคคลนี้ และจนถึงวันนี้

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ก่อนฟังธรรมจะเข้าใจความจริงของสิ่งที่มีตั้งแต่เกิด หรือไม่ แต่เมื่อฟังธรรมแล้ว อะไรทำให้มีความเข้าใจถูกในสิ่งที่ไม่เคยเข้าใจมาก่อนเลย แม้แต่โลก โลกก่อนเป็นอย่างไร เต็มไปด้วยเรื่องราว บุคคล ความติดข้อง ความทุกข์ ความโศก หรือความปรารถนา ความตั้งใจที่จะช่วยเหลือใคร หรือทำอะไรก็แล้วแต่ แต่เป็นโลกของความไม่รู้เลย

กับเมื่อได้ฟังพระธรรมแล้วเป็นอีกชีวิตหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากไม่รู้เป็นเข้าใจความจริงว่า แท้ที่จริงแล้ว ทุกอย่างที่มี ไม่มีใครทำให้เกิดขึ้นได้ หรือจะให้เป็นการตั้งใจทำให้เกิดขึ้น หรือให้ความปรารถนาสำเร็จไป ด้วยความไม่รู้ ด้วยความเป็นตัวตน ก็คือ ขณะนั้นไม่ได้รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ

ก็มีท่านผู้หนึ่งคิดว่า ท่านจะไปเที่ยว แต่แล้วก็ไม่ได้ไป กลับมาฟังธรรมะ เห็นความเป็นอนัตตา ไม่มีอะไรที่จะบังคับบัญชาได้เลย คิด คิดได้ แต่อะไรจะเกิดขึ้น ต้องเป็นสภาพธรรมะที่มีปัจจัยทำให้สิ่งนั้นเกิดขึ้นเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น

ณ. วันนี้ เดียวนี้ ของแต่ละคนก็เป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น ก็เริ่มเข้าใจโลกของความมืดซึ่งเต็มไปด้วยสัตว์ บุคคล โลก สิ่งของต่าง ๆ มากมาย มาเหลือหนึ่งขณะจิต ใครปฏิเสธได้ว่า ถ้าไม่มีจิตแม้เพียงหนึ่งขณะนี้ อะไร ๆ ก็ไม่มี จะไม่มีอะไรเลยทั้งสิ้น ถ้าเพียงจิตหนึ่งขณะไม่เกิดขึ้น

แต่เพราะเหตุว่า จิตหนึ่งขณะเกิดขึ้น สิ่งหนึ่งสิ่งใดจึงปรากฏ และจิตเพียงหนึ่งขณะที่เกิดขึ้น ใครทำ หรือว่าเป็นธาตุชนิดหนึ่ง เหมือนกับธาตุที่เกิดแข็ง ก็เป็นแข็ง จะเป็นอื่นไม่ได้ ธาตุร้อน เกิดขึ้นร้อน ก็จะเปลี่ยนเป็นหวาน เป็นขม ไม่ได้

เพราะฉะนั้น แต่ละหนึ่งก็เป็นลักษณะของสิ่งที่มีจริง ซึ่งใครจะบอกว่า ไม่มี ได้ไหม ในเมื่อมีแล้วและไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครด้วย จะบอกว่า เห็นไม่มี ได้ไหม ก็กำลังเห็น เห็นมีแล้ว แต่ไม่มีใครทำให้เห็นเกิดขึ้นได้เลย แต่เห็นก็เกิดแล้ว ทุกคนกำลังคิด ใครทำให้คิดเกิดขึ้น ทำไม่ได้เลย คิดเกิดแล้ว

เพราะฉะนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างที่มี เกิดแล้วทั้งนั้น โดยที่ไม่มีใครทำ เพราะฉะนั้น เริ่มเข้าใจความจริง โลกทั้งหมดจะปรากฏไม่ได้เลย ถ้าไม่มีธาตุรู้ คือ จิต นามธาตุซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธาน กำลังเห็น กำลังได้ยิน กำลังรู้ว่า เป็นคนนั้น กำลังไม่ชอบคนนี้ กำลังเป็นทุกข์ต่าง ๆ ก็คือ แต่ละหนึ่งของสภาพธรรมะซึ่งมีปัจจัยเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปสืบต่อ จนกระทั่งยึดถือว่า เป็นเรามาแสนแสนนาน จนกว่าจะได้ฟังพระธรรม ชีวิตเปลี่ยนไปอย่างไร จากเดิมที่ไม่รู้ ไม่เข้าใจอะไรเลย ก็มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องตามควร

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงเป็นธรรมทานที่ให้ชีวิตเปลี่ยนจากความไม่รู้ เป็นความเข้าใจสิ่งที่มีตามความเป็นจริง ตามกำลังของปัญญาที่มีโอกาสได้ฟังธรรมะแล้วได้ไตร่ตรองธรรมะ จะไปขอให้ปัญญามาก ๆ เมื่อไรจะเข้าใจอย่างนี้ เมื่อไรจะรู้ความจริงของการเกิดดับ นั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้เลย เป็นแต่เพียงความคิดความหวังซึ่งไม่มีเหตุสมควรที่จะเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า ใครไม่เปลี่ยนบ้างหลังจากได้ฟังธรรมะ มากน้อยแค่ไหนแล้วแต่กำลังของปัญญา และจะเห็นด้วยว่าไม่ต้องหวังที่จะหมดกิเลส หมดได้อย่างไร แค่ว่าเป็นสิ่งที่กำลังปรากฏ เกิดแล้วก็ดับไป ยังไม่รู้เลย แล้วจะหวังดับกิเลสได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น การฟังแต่ละครั้งก็เพื่อสะสมความเห็นถูก ความเข้าใจถูก แล้วคนนั้นก็รู้ได้ว่า เพราะความเห็นถูก ความเข้าใจถูก จึงละคลายความติดข้องที่เคยไม่รู้และเคยติดข้องในทุกสิ่งทุกอย่าง

เพราะฉะนั้น ชีวิตของผู้ที่ได้เข้าใจธรรมะ กับ ชีวิตของผู้ยังไม่ได้เข้าใจธรรมะ ก็ต่างกันมากน้อยตามควร

กำลังวาดภาพภพหน้า

ส. โรคที่ไม่มียาอื่นรักษาได้เลย คือ โรคกิเลส กิเลส คือ เพราะไม่รู้ จึงทำให้มีความติดข้อง ทำให้ไม่พอใจเมื่อไม่ได้สิ่งที่น่าปรารถนาต้องการ และยังนำมาซึ่งกิเลสอื่น ๆ ในชีวิตประจำวันของแต่ละคนมากมายมหาศาล เบบางไปบ้างไหมเมื่อได้ฟังพระธรรม

เตรียมตัวเป็นใครในชาติหน้า แขนขาด ตาบอด หรืออย่างไร หรือว่าหวังว่าจะไม่เป็นเช่นนั้น ไม่ต้องเกิดในอบาย ไม่ต้องเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน รูปร่างประหลาด ๆ ต่าง ๆ ไม่ต้องตกนรก เกิดในนรกขุมต่าง ๆ มีความทุกข์ทรมานต่าง ๆ ไม่ต้องเป็นเปรต เป็นอสุรกาย หรือว่าจะเป็นอะไร ไม่มีใครสามารถรู้ได้เลย สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้นมีปัจจัยจึงเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัย ถ้าเป็นผลของกุศลกรรม พ้นจากการเกิดในอบายภูมิ เกิดเป็นมนุษย์ แต่ถ้าเป็นผลของกุศลกรรมอย่างอ่อน ก็ทำให้กุศลเบียดเบียนได้ ทำให้เราพบเห็นบุคคลในโลกนี้ เป็นคนพิการบ้าง เป็นคนหูหนวก ตาบอดบ้าง เป็นคนที่ปัญญาอ่อนบ้าง มาจากไหนถ้าไม่ใช่มาจากชาติก่อน ๆ

เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ก็เป็นเหมือนนายช่างที่กำลังวาดภาพต่อไป หรือชาติต่อไปว่า ใครจะมีฝีมือ จะทำให้ชาติต่อไปเป็นอย่างไร สวยงาม หรือมีทุกสิ่งทุกอย่าง มีทรัพย์สินเงินทองมากมาย แต่ไม่มีปัญญา หรือว่ามีปัญญา แต่ก็มีกุศลกรรมที่เบียดเบียนได้ เป็นคนค่อมก็ได้ เป็นอะไรก็ได้

เพราะฉะนั้น อะไร ๆ ก็จะเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ซึ่งได้เป็นมาแล้ว และจะเป็นต่อไป แต่ทั้งหมดมาจากการกระทำในชาตินี้ด้วย

เพราะฉะนั้น ชาตินี้ชัดเจน กุศลกรรมเกิดเมื่อไร ก็เป็นที่พึงอาศัยได้ว่าจะไม่ไปสู่อบายภูมิ แต่ถ้าอกุศลกรรมหรืออกุศลจิตมีมาก ๆ ใครก็ช่วยไม่ได้ แม้จะหวังอย่างไร ก็ต้องเป็นไปตามเหตุ

เพราะฉะนั้น จึงเห็นประโยชน์ว่า การที่เราได้มีโอกาสได้ฟังพระธรรม ได้เข้าใจพระธรรม ได้รู้ความจริง ก็เหมือนยาที่รักษาคนตาบอดที่ไม่เห็นอะไรเลย ตามความเป็นจริง ให้มองเห็นได้ หรือคนที่ป่วยไข้ อ่อนแรง ล้ามาก ทำกุศลใด ๆ ก็ไม่ได้เลย ก็มีเรี่ยวแรง มีกำลัง ที่จะสามารถทำกุศล และมีความเข้าใจตามกำลังของปัญญาที่มีได้

เพราะฉะนั้น สาวกโพธิสัตว์หรือพระมหาโพธิสัตว์ จะไม่หวังอย่างอื่น ไม่ได้หวังสมบัติของพระราชา หรือสมบัติของเศรษฐีมหาศาล หรือสมบัติของเทพชั้นต่าง ๆ แต่เพื่อปัญญา ความเห็นถูก ความเข้าใจถูก

ปัญญาประเสริฐกว่ากุศลทั้งปวง และถ้าเป็นผลของปัญญาจริง ๆ จะมีรูปร่างที่น่าเกลียดไหม ก็เป็นไปไม่ได้

เพราะฉะนั้น แม้แต่พระรูปกายของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็มีภาวะที่เลิศกว่ารูปกายของบุคคลอื่น ด้วยบุญบารมี คือ ความดีที่ได้ทรงสะสม ทรงบำเพ็ญมา เพราะฉะนั้น ทรงประกอบพร้อมทุกอย่าง คนอื่นก็ลดลงมาตามลำดับขั้น

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ที่ประเสริฐกว่าอย่างอื่นทั้งหมด ก็คือ ปัญญา ไม่ว่าในยามใด จะสุขหรือจะทุกข์ จะเพลิดเพลิน ปัญญาก็สามารถรู้ความจริงเมื่อได้อบรมแล้ว

แว่วเสียงธรรมะ

นต. จรัล ปานราช ร้องเพลง

แว่วเสียงแห่งธรรมะ ที่ท่านกล่าวมาเป็นอารมณ์ เกิดความรื่นรมย์ สะสมอยู่ในใจตน

สุ. ธรรมะแนวใหม่ เหมือนกับว่า ถ้าไม่ใช่ที่นี่ แต่อาจจะเป็นที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพราะเพลงนี้บอกว่า แว่วเสียงธรรมะ แสดงว่าอยู่กับที่ไหน แล้วในที่สุดก็จากเสียงเพลง ซึ่งทุกคนก่อนนั้น ก็อาจจะเพลิดเพลินทำอะไรกันก็ได้ เหมือนเมื่อกี้

เลย แต่ตอนนี้ทุกคนมาสู่ที่นี้แล้ว แต่ก่อนนั้นแต่ละคนอยู่ที่ไหน และถ้าไม่ใช่ตรงนี้จะ
ถ้าเป็นตรงอื่น อาจจะเป็นสวรรค์ชั้นไหนก็ได้ เพราะในอบายภูมิไม่มีโอกาสได้ยินแน่

เพราะฉะนั้น จากเสียงเพลงเดือนใจที่ได้ฟังธรรมะ เพราะฉะนั้น วันนี้ใครจะรู้
ความเป็นอนัตตา ก่อนมาที่นี้ ดิฉันก็ไม่ทราบว่า คุณโจจะร้องเพลงนี้ แล้วคุณอรณพก็
ปรารภ เป็นอนัตตาจริง ๆ คือ แต่ละคนก็จะไม่รู้ว่ จากวันก่อน ๆ ที่เราได้เคยฟังธรรมะ
ก็จะมีธรรมะแนวชมรมบ้านร่มมะ ซึ่งได้แต่งเพลงนี้ ซึ่งไพเราะมาก เพราะเหตุว่าแว่ว
เสียงธรรมะ อยู่ที่ไหนกัน ตอนนี้ง่ายต่อการได้ยินเสียงธรรมะ แต่ต่อไปไม่แน่ว่า จะมี
แม้แต่แว่วเสียงธรรมะหรือเปล่า

เพราะฉะนั้น ทุกอย่างก็เป็นสิ่งที่เตือนให้รู้ความจริง และได้รับประโยชน์จากทุก
อย่างที่ได้ฟัง แม้แต่การฟังแต่ละคำ เสียงแต่ละเสียง แม้ขณะนี้ก็เป็นอนัตตา ถ้าไม่มี
ปัจจัยเกิดไม่ได้เลย แต่เราก็ลืม และก็ฟังเพื่อให้เข้าใจความเป็นปัจจัยของสิ่งที่เกิดแล้ว
ต้องไม่ลืมว่าเกิดแล้ว เพราะฉะนั้นเราก็จะไปหาสิ่งที่ยังไม่เกิด แม้แต่กำลังคิดจะหา
สิ่งที่ยังไม่เกิด ขณะนั้นก็เกิดแล้ว คือ ความคิดที่จะหาสิ่งที่ยังไม่เกิด

เพราะฉะนั้น ก็เป็นธรรมะอีกแนวหนึ่ง ซึ่งเป็นอนัตตา

คุณจรัลร้องเพลงต่อ

กุศลเกิดมาพาชื่นกมล จิตที่สะสมธรรมะแยบยล น้อมนำส่งผลต่อไป

มีกัใจ

ส. วันนี้มีกัใจ

ผู้ฟัง ใจเดียวค่ะ

ส. ฟังดูเหมือนดีใช่ไหมคะ มีใจเดียว แต่ความจริง จริง ๆ มีกัใจ ที่ว่าใจเดียว
ใจไหน

ผู้ฟัง ถ้าอย่างนั้นก็มากมายค่ะ

ส. ถูกต้องค่ะ ลองกล่าวซิคะว่า มีอะไรบ้างที่มากมาย เดียวนี้มีใจไหมคะ

ผู้ฟัง มีใจได้ยิน

ส. มีใจที่ได้ยินหนึ่ง แล้วมีใจอะไรอีก

ผู้ฟัง เห็น

ส. ถูกต้อง มีใจที่เห็น แต่วันนี้คงไม่ใช่มีแค่ใจได้ยิน กับใจเห็น ใจอะไรอีก ใจดีหรือใจร้าย ที่พูดกัน คนนี้ใจดี ใจร้าย ต้องเป็นลักษณะของใจ แต่พูดโดยไม่รู้ใช่ไหม แต่ตอนนี้รู้แล้ว สภาพที่รู้เกิดขึ้น แล้วต้องรู้ ไม่รู้ไม่ได้เลย แล้วแต่สภาพนั้นจะรู้อะไร ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันที่เราพิสูจน์ได้ เห็นได้ รู้ได้ว่าเวลานี้มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น

เพราะฉะนั้น สภาพที่เห็น เป็นธาตุรู้ ใช้คำว่า “จิต” ก็ได้ ใช้คำว่า “ใจ” ก็ได้ เป็นเราหรือเปล่า

ผู้ฟัง ไม่ใช่ค่ะ

ส. เป็นสิ่งที่มีจริงอย่างหนึ่ง เป็นของใครหรือเปล่า

ผู้ฟัง ไม่ใช่ค่ะ

ส. บังคับบัญชาไม่ให้เกิดขึ้นได้ไหม

ผู้ฟัง ไม่ได้

ส. ไม่ให้หมดไปได้ไหม

ผู้ฟัง ไม่ได้

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เราแน่ ๆ ไม่ใช่ใครแน่ ๆ แต่เป็นธาตุ หรือสภาพนั้น เท่านั้น ที่เป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น นี่คือ ความหมายของคำว่า “ธรรมะ” ในภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษามคธี แต่ภาษาอื่น ๆ ก็แล้วแต่จะใช้ ภาษาไทยก็บอกว่า สิ่งที่มีจริง

เพราะฉะนั้น เราพูดถึงสิ่งที่มีจริงให้คนไทยสามารถเข้าใจ โดยไม่ต้องใช้ภาษาอื่นเลย เพราะมีสิ่งที่มีจริง แล้วไม่รู้ความจริงของสิ่งที่มีจริง จึงสนทนากันเพื่อให้เริ่มเข้าใจความจริง จะได้มีปัญญาเป็นที่พึ่ง คือ ความรู้ถูกต้อง ถ้าคนอื่นมาบอกเราว่า ให้ไปทำใจ เรารู้เลยว่า คนนั้นรู้หรือเปล่าว่า ใจ คืออะไร

เพราะฉะนั้น มีที่พึ่งหรือยัง เพราะสามารถที่จะรู้ว่า อะไรถูก อะไรผิด ไม่ใช่เขาให้เราทำใจ เราก็ทำใหญ่เลย แต่ไม่รู้ว่า ใจเป็นอะไร และจะทำได้อย่างไร เพราะไม่มีใครทำใจได้เลย ใจที่โกรธ จะทำไหม ไม่มีใครอยากโกรธ แต่โกรธเกิดแล้ว เพราะฉะนั้น

ใคร ๆ ก็ทำใจอะไร ๆ ก็ไม่ได้ทั้งนั้น เพราะเป็นสิ่งที่จริงที่เกิดขึ้นแล้วด้วยตามเหตุตามปัจจัย

มีใจอีกเยอะที่จะเกิด แต่ยังไม่เกิด เพราะยังไม่มีปัจจัยที่จะทำให้ใจนั้น ๆ เกิด แต่ใจที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมา แม้ในขณะนี้ บังคับไม่ให้เกิด ก็ไม่ได้ เพราะมีปัจจัยที่จะเกิดแล้ว วันนี้มีกัใจ

ผู้ฟัง หลายใจคะ

สุ. หลากหลายใจ ยังเหลือสักใจไหมคะ

ผู้ฟัง เหลือที่กำลังรับรู้ กำลังได้ยินอยู่

สุ. หหมดแล้วหรือยัง

ผู้ฟัง หหมดแล้ว

สุ. หหมดแล้ว ก็ไม่เหลืออีกแล้ว

นี่คือความเป็นจริง เป็นอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างอื่นเลย เพราะฉะนั้น มีสาระอะไรไหม เพียงเกิดมาเห็น ต้องเห็น ไม่เห็นไม่ได้ เกิดมาต้องได้ยิน ไม่ได้ยินก็ไม่ได้ เพราะถึงเวลาที่จะต้องได้ยิน ใครจะไปทำให้ได้ยินเกิด ไม่ได้เลย นอกจากมีปัจจัยที่สมควรที่จะก่ออุปการะทำให้ใจประเภทนั้น ๆ เกิดขึ้น

วันหนึ่ง ๆ ใช้คำว่า “จิต” หรือใช้คำว่า “ใจ” ภาษาไทยเราใช้คำไหน ใช้คำว่า “ใจ” แต่ภาษาบาลี อีกชาติหนึ่ง ๒,๕๐๐ กว่าปี ณ ดินแดนหนึ่ง หรือ ณ บัดนี้ก็ตามแต่ ไกลจากประเทศถิ่นนี้ มีคำว่า “ใจ” ใหม่ ไม่มี

เพราะฉะนั้น ที่แห่งหนึ่งใช้คำว่า “จิต” ใช้มานานแล้วด้วย ใช้มากกว่า ๒,๕๐๐ กว่าปี จิตตะ หมายถึงธาตุรู้ สภาพรู้ แล้วแต่ภาษาไหนจะใช้คำอะไร ก็หมายความว่าถึงสภาพนั้นแหละ

เพราะฉะนั้น สำหรับคนไทยก็ใช้คำว่า “ใจ” วันหนึ่ง ๆ ก็ไม่เห็นใครพูดถึงจิต นอกจากจะมาประกอบกับใจว่า จิตใจ แต่ธรรมดาเราก็พูดถึง “ใจ” แต่ความหมายก็อย่างเดียวกัน หมายถึงสิ่งที่มองไม่เห็น ไม่มีรูปร่าง สักนิดเดียวก็ไม่มี จะหวานสักหน่อย จะแข็งสักนิดหนึ่ง ไม่ได้เลย ไม่มีรูปร่างใด ๆ เจ็บปนเลยทั้งสิ้น ลองคิดถึงภาวะ

ของความจริง ของธาตุนั้น ไม่มีรูปใด ๆ เจือปนเลยทั้งสิ้น แต่มีใช้ไหม ธาตุนั้นจะมีดี หรือจะสว่าง

กำลังมีใจ สว่างหรือมืด ไม่มีรูปใด ๆ เจือปนเลยทั้งสิ้น เป็นธาตุที่เกิดขึ้นรู้ เท่านั้นเอง เกิดขึ้นเห็น เกิดขึ้นได้ยิน เกิดขึ้นได้กลิ่น เกิดขึ้นลิ้มรส เกิดขึ้นคิด เกิดขึ้น แล้วแต่รู้สิ่งที่แจ้ง หรือคิดเรื่องราวต่าง ๆ

สภาพที่กำลังมีเดี๋ยวนี้ กำลังคิด หรือกำลังเห็น มีดีหรือสว่าง

ผู้ฟัง มีดคะ

สุ. มีดี เก่งนะคะ เพราะว่าสิ่งที่สว่างไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลย

ปลอดภัยด้วยปัญญา

สุ. ทุกคนไม่ชอบทุกข์ คิดเรื่องละทุกข์ และผู้ที่ดับทุกข์ไม่เกิดเลย มีไหม แล้วก็คิดอย่างนั้นหรือเปล่า หรือจะละทุกข์ชั่วคราว เพราะเหตุว่าเดี๋ยวก็มีทุกข์อีก ละทุกข์นี้ต่อไปก็มีทุกข์อื่น ไม่มีวันจบ และแต่ละทุกข์จะมาถึงวันไหน ก็ไม่รู้ด้วย

ไม่เหมือนกับการดับทุกข์ ไม่มีทุกข์อีกเลย อย่างวันก่อนพูดถึงเรื่องอุบัติเหตุ แล้วมีการกระทบกับสิ่งที่เป็นทุกข์กาย แสบตา ถูกเผา ผีวไหม้ แล้วก็หาทางเยียวยารักษา แต่สิ่งที่จะเยียวยารักษาที่ประเสริฐสุด แม้ขณะนั้นกำลังเป็นอย่างนั้น ก็คือ ปัญญา ที่สามารถไม่มีทุกข์ แม้ในขณะนั้น

ลองคิดดู ไม่ว่าที่ไหน เหตุการณ์ใด ๆ จะโศกเศร้าเสียใจ หรือญาติพี่น้องเพื่อนฝูง จะวิบัติไป แต่ทั้งหมดก็เกิดแล้ว ด้วยความไม่รู้ เพราะฉะนั้น ที่จะหมดจากทุกข์ ก็คือ ขณะนั้นปลอดภัยด้วยปัญญา ปลอดภัยจริง ๆ ไม่มีภัยใด ๆ ที่สามารถทำให้จิตขุ่นหมอง หรือเป็นทุกข์ได้ แม้จะประสบกับเหตุการณ์ใด ๆ

เพราะฉะนั้น จึงควรที่จะรู้หนทาง ซึ่งไม่ใช่แก้ทุกข์ชั่วคราว และเดี๋ยวก็ทุกข์อีก ๆ ไปเรื่อย ๆ แต่เป็นการแก้ทุกข์ที่ปลอดภัยทุกขณะที่ปัญญาสามารถที่จะเกิดขึ้น แม้ในขณะนั้น

ในอดีตกาลก็มีพระภิกษุที่อยู่ในป่า แล้วก็ถูกเสือกัด คิดดู ภัยทั้งหลายที่จะมากระทบกาย ไม่ว่าที่ไหน ในลักษณะใดทั้งสิ้น ความเจ็บปวด ความทุกข์ทรมานสักแค่ไหน แต่ท่านก็รู้แจ้งอริยสัจธรรมได้แม้ในขณะนั้น

เพราะฉะนั้น คิดถึงสิ่งที่จะทำให้ปลอดภัยจากทุกข์จริง ๆ ปลอดภัยจากภัยทั้งหลายด้วยก็มีอย่างเดียว คือ ปัญญาที่สามารถรู้ความจริงของสิ่งที่มีจริงในขณะนั้น

เดี๋ยวนี้เป็นทุกข์หรือเปล่า หรือว่าเดี๋ยวนี้มีภัยหรือเปล่า คำตอบก็มาจากความเข้าใจหรือความไม่เข้าใจ และความเข้าใจเพียงเล็กน้อย หรือความเข้าใจที่มั่นคง

นั่งสบาย ๆ อย่างนี้ อากาศก็ไม่ร้อน มีภัยหรือเปล่า ยุ้งไม่กัด ไม่มีภัย

วิชัย ก็คงจะมี เช่น เมื่อย

สุ. หรือว่า แท้ที่จริงแล้ว ล้อมรอบด้วยภัยของความไม่รู้ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ภัยที่ใหญ่กว่าภัยอื่น ๆ ทั้งหมดก็คือ ความไม่รู้

กำลังมีความสุขมาก ๆ รับประทานอาหารอร่อย ทุกอย่างดี สวยงามราบรื่น ขณะนั้นเป็นภัยหรือเปล่า เมื่омองไม่เห็นภัยอย่างนี้ แต่คิดเพียงที่จะละทุกข์กาย หรือทุกข์ใจเท่านั้น ซึ่งไม่เห็นโทษของการที่ว่า ไม่ว่าจะทุกข์หรือสุข เมื่อไรก็ตามแต่ ก็เป็นภัย เพราะความไม่รู้

เปิดเผยความจริง

สุ. เปิดเผยเรื่องตา จักขุปสาทรูป เปิดเผยเรื่องหู โสตปสาทรูป เหมือนกันหรือเปล่า แต่ละหนึ่ง เปิดเผยให้รู้ความจริงว่า ไม่ใช่อย่างเดียวกัน แล้วทางตาก็สามารถที่จะกระทบกับเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในขณะนี้ ถึงอย่างนั้น ตาก็ไม่เห็น แต่มีธาตุที่สามารถเห็น เกิดขึ้นขณะนี้ เพียงเห็น แล้วก็ดับไป

นี่คือ เปิดเผยความจริงว่า เป็นอย่างนี้ ถ้าฟังธรรมด้วยความเป็นตัวตน เป็นเราที่ฟังธรรมะ เมื่อไรจะรู้อย่างนี้ มาแล้วใช่ไหม ฟังมาตั้งนาน ไม่เข้าใจ ช่วยพูดให้เข้าใจหน่อย ก็พูดแล้ว แต่ฟังอย่างไร ฟังด้วยความเป็นตัวเรา กับฟังที่จะรู้ว่า ขณะนี้มีรูป คือ สิ่งที่มีจริงอย่างหนึ่ง

คำว่า “รูป” หมายความว่า สิ่งที่มีจริงนั้นไม่สามารถจะรู้อะไรได้เลย พังให้เข้าใจความจริงอย่างนี้ แล้วรูปก็มีเยอะแยะมากมาย รูปนี้รูปเดียวที่กำลังพูดถึง ไม่ปะปนกับรูปอื่น ต่อไปก็จะรู้อีกว่า รูปนี้เกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย ใครก็ไม่สามารถที่จะทำให้มันดาลให้รูปนี้เกิดขึ้นได้เลย ถ้ากรรมไม่ทำให้รูปนี้เกิดเมื่อไร ก็ไม่มีทางที่ใครจะทำให้รูปนี้เกิดขึ้น และเห็นก็เกิดไม่ได้ด้วย จึงเป็นคนตาบอดไปเลย

นี่แสดงให้เห็นว่า ชีวิตตามความเป็นจริงซึ่งไม่เคยรู้ ก็เปิดเผยสิ่งที่มีจริงแต่ละหนึ่ง ให้เข้าใจในความเป็นธรรมะ ซึ่งไม่ใช่ของใคร และไม่ใช่ใคร เป็นแต่ธาตุหลากหลายมากแต่ละธาตุ ทุกอย่างที่มีจริงมีลักษณะเฉพาะของตน ๆ ใครก็เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ไม่ให้เกิดก็ไม่ได้ เกิดแล้วไม่ให้ดับไปก็ไม่ได้

นี่คือ “ธาตุ” หรือจะใช้ว่า “โลกะ” หรือโลกก็ได้ สภาพธรรมะที่เกิด แล้วก็ดับอยู่ตลอดเวลา และจะเกิดไปถึงตาย เห็นไหม เกิดดับอยู่ตลอดเวลา ไม่ใช่แต่เฉพาะตอนเกิด แล้วไปดับตอนตาย

นี่คือ การที่สามารถรู้ความจริงว่า ขณิกมรณะ ตายทุกขณะ เพราะอะไร ตายแล้วไม่กลับมาอีก ฉันทิ สิ่งที่เกิด แล้วดับ ไม่กลับมาอีก ก็ตายอย่างนั้นแหละ แต่ว่าชั่วขณะ ๆ ทุกขณะเลย เข้าใจขึ้นใหม่ ถ้าเข้าใจขึ้น อาศัยพระศาสดาแน่นอน จึงได้เข้าใจอย่างนี้

หลีกออกด้วยใจ

สุ. ความหลีกออกจากจิตที่เคยเข้าใจว่าเป็นเรา ในเมื่อมีความเข้าใจธรรมะขณะนั้นไม่ต้องไปหลีก ไม่ต้องเป็นตัวตนไปไหน ทำอะไรทั้งสิ้น แต่ปัญญาตัวเองกำลังค่อย ๆ หลีกออกจากความไม่รู้ และความติดข้อง อย่างอื่นไม่สามารถหลีกออกจากความไม่รู้ และความติดข้องได้เลย

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับที่พระวิหารเชตวันพระองค์เดียว หรือมีภิกษุอยู่ด้วย หลีกออกหรือเปล่า

กุลวิไล หลีกออกแห่งจิตค่ะ

ส. นี่แสดงให้เห็นว่า ต้องเข้าใจตามความเป็นจริงว่า สำหรับกาย คือจากเพศคุณุสัถ์ผู้เพศบรรพชิต แต่ก็ยังคิดโน้นคิดนี้ ก็ยังไม่ได้หลีกออกไปเลย ไม่ว่าคุณุสัถ์หรือบรรพชิต

แต่ถ้าหลีกออกด้วยใจ ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ไม่มีความติดข้อง ถ้ายังติดข้องอยู่ ก็ยังไม่ออก แต่ถ้าหลีกออกได้เมื่อไร พ้นจากความติดข้องเมื่อไร ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็เป็นการหลีกออกด้วยใจ

ไม่ต้องหลีกออกจากคนอื่น หลีกออกจากการยึดถือสภาพธรรมะว่าเป็นเรา ก็ยังไม่ได้หลีกไปเลย แล้วจะไปหลีกออกจากคนโน้นคนนี้ได้อย่างไร ถ้ามีเรา ก็มีเขา

แต่ถ้าหลีกออกจากความเห็นผิดที่ยึดถือว่าทั้งหมดเป็นเรา คือ สามารถจะรู้ว่าไม่ว่าใครที่กำลังอยู่ตรงนี้ ก็คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม แล้วก็มีธาตุรู้ มีสิ่งที่สามารถกระทบจักขุปสาท ทำให้เกิดรูปร่างสัญญาณ เวลาที่เห็น เวลาที่ได้ยิน เวลาที่พูด ก็คือ ความคิดของจิตที่มีอยู่ที่มหาภูตรูป และสิ่งที่ปรากฏเป็นรูปร่างสัญญาณต่าง ๆ ที่จำไว้ว่าเป็นคนโน้น คนนี้

แต่ความจริงก็คือ แต่ละหนึ่งธาตุซึ่งเกิดดับอยู่ตลอดเวลา แล้วแต่จะปรากฏทางไหน

กำลังวาดรูปของชาติหน้า

ส. เงามีจริงไหม เห็นเงาไหม ต้องถามว่าเงาอะไร หรือเงาของอะไร ถ้าไม่มีสิ่งนั้น จะมีเงาของสิ่งนั้นไหม

อรรณน ถ้าไม่มีสิ่งนั้น ก็ไม่มีเงา

ส. อยู่ดี ๆ จะมีแต่เงา แต่ไม่มีสิ่งที่มีจริง ๆ ได้ไหม

อรรณน ไม่ได้ค่ะ

ส. ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ขณะนี้เงาของปรมาัตถธรรมซึ่งเกิดดับ ถ้าไม่มีปรมาัตถธรรม จะไม่มีเงาที่แสดงรูปร่างสัญญาณเลย แต่ขณะนี้เห็นเพียงเงา ใครรู้ลักษณะของธรรมะที่เกิดดับจนปรากฏเป็นเงาบ้าง ก็ต้องเป็นผู้ที่ศึกษา เคารพโดย

ศึกษาให้เข้าใจจริง ๆ ในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังว่า ไม่ใช่ไม่มีอะไร มี สิ่งนั้นเกิด จึงมี แต่มีชั่วคราว แล้วก็หมดไป และไม่กลับมาอีก

เพราะฉะนั้น ความจริงก็คือ อย่างนี้แหละ ที่ใช้คำว่า “โลก” หรือ “โลกะ” หมายความว่าถึงสิ่งที่เกิด แล้วก็ดับไปทั้งนั้นเลย สิ่งที่เป็นโลกเป็นอย่างนี้ สิ่งที่พ้นจากโลกเหนือโลก คือ โลกุตตระ ไม่เกิด จะดับได้ไหม ถ้าไม่เกิด

นี่คือ เหตุผลตามความเป็นจริง ที่จะต้องพิจารณาจนกระทั่งเข้าใจขึ้น

รู้กับไม่รู้ อะไรดีกว่ากัน เกิดมาแล้วเป็นมนุษย์ด้วย จะรู้หรือจะไม่รู้ เพราะไม่รู้นี้ ยากมาก สัตว์เดรัจฉานก็ไม่รู้ เกิดมารู้ไม่ได้เลย แม้จะได้ยินเสียงอย่างนี้ ก็ไม่สามารถเข้าใจได้ เพราะว่าจิตที่ปฏิสนธิที่เกิดต่างกัน

นี่ก็แสดงถึงความหลากหลายแล้ว

เพราะฉะนั้น ประโยชน์ของการเกิดเป็นมนุษย์อยู่ที่สามารถเข้าใจความจริงของสิ่งที่มีจริงตลอดชีวิต แต่ถ้าเกิดมาแล้ว ก็ไม่เข้าใจอะไรเลยสักอย่างเดียว มีแต่อกุศล โลกะบ้าง โทสะบ้าง ชอบคนที่มีโลกะ โทสะมาก ๆ ใหม เป็นแน่ ๆ ไม่ใช่คนอื่นเลย คนที่กำลังไม่รู้ความจริงของสภาพธรรมะ

เพราะฉะนั้น ลองคิดดู จากไม่มีคนนี่เลย เพราะยังไม่ได้เกิดมาเป็นคนนี่ แล้วเกิดมาเป็นคนนี่ แต่ละวัน ๆ เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง แล้วก็หาไม่ คือ หาคนนี้อีกไม่ได้เลย แต่มีธรรมะ หรือมีความจริงจากแต่ละขณะ ซึ่งเกิดมาแล้ว ก็ไม่รู้ และสะสมความชอบบ้าง ความไม่ชอบบ้างมากมายมหาศาล

เพราะฉะนั้น แต่ละคนเมื่อจากโลกนี้ไปแล้ว ก็มีกรรมหนึ่งที่ทำให้เกิดขึ้น แล้วแต่ว่าจะเป็นใคร แล้วกรรมทั้งหลายที่สะสมมาก็ประมวลมาซึ่งความต่างและความหลากหลายของแต่ละคน ซึ่งเกิดมาแล้วต้องเป็นไป ไม่ว่าจะเป็นอะไรทั้งสิ้น

เป็นนรก เกิดมาแล้ว ก็ต้องเป็นไป เป็นคน เกิดมาแล้ว ก็ต้องเป็นไป เกิดแล้วต้องเป็นไป ตามเหตุตามปัจจัยที่ได้สะสมมา แต่ไม่รู้เลย แล้วก็จากไป หมดไป ไม่กลับมาอีก เป็นอย่างนี้ตลอดไป พอหรือยัง หรือก็ดี ต่อไปอีกก็ได้ เป็นไปเรื่อย ๆ นี่คือ ความหมายของสังสารวัฏ เพราะเหตุว่า แม้ขณะนี้เอง ที่ใช้คำว่า “สังสารวัฏ” การสืบ

ต่อวนเวียนไม่พ้นจากทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทุกอย่างที่มีจริงเป็นหนึ่งสิ่งในสังสารวัฏ ถ้าขาดสิ่งนั้นไปก็ไม่มีสังสารวัฏ

เพราะฉะนั้น ทุกคำที่พูด ไม่ใช่พูดลอย ๆ แต่พูดด้วยความเข้าใจความจริง เพราะฉะนั้น ทุกคนเหมือนนักเขียนภาพ ช่างวาด กำลังวาดภาพของชาติหน้า ใครวาดเก่งบ้างไหม วาดเสียสยวนาดู หรือนาน่ารังเกียจ ไม่ใช่คนอื่นทำให้เลย ธรรมะซึ่งเป็นกุศลและอกุศลซึ่งสะสมอยู่ ก็ทำให้แต่ละหนึ่งเป็นไปโดยหลากหลายซึ่งไม่ซ้ำกันเลย

กำลังวาดรูปอยู่หรือเปล่า รูปใคร รูปคนอื่น จากคนนี่ ซึ่งจะเป็นคนนี้อีกต่อไป ไม่ได้ วาดดี ๆ ก็แล้วกัน

ทนด้วยความไม่รู้

สุ. เพราะฉะนั้น ยิ่งฟัง จะยิ่งรู้ว่า ความไม่รู้นี้แคไหน ไม่ต้องไปหวัง ที่จะเป็นพระโสดาบัน เข้าใจธรรมะขึ้น ไม่ว่าจะมีโอกาสได้ยินได้ฟังอีกเมื่อไร การเข้าใจวันนี้ก็จะสามารถทำให้เข้าใจธรรมะตามความเป็นจริงขึ้น ถ้าคิดที่จะเป็นพระโสดาบัน พร้อมทั้งจะเกิดอีกเพียง ๗ ชาติหรือเปล่า ไม่เกินนั้นด้วย พร้อมไหม ไม่พร้อม ตามความเป็นจริง แต่ถ้าปัญญาถึงขนาดนั้น เปลี่ยนได้ไหม ไม่ได้

เพราะฉะนั้น เห็นความต่างกันของอวิชชากับวิชชา

๗ ชาติ สำหรับผู้ที่เป็นพระอนาคามีไม่ต้องการแล้ว สำหรับผู้ที่จาก ๗ ชาติเหลืออีกเพียง ๑ ชาติ แม้ ๑ ก็ยังไม่ต้องการเพราะปัญญา แต่ถ้าไม่มีปัญญาถึงระดับนั้น ๗ ชาติก็น้อยไปหรือเปล่า น้อยไปใช่ไหม ถ้าเป็นปุถุชนก็ยิ่งเท่าไรก็ได้ ไปเรื่อย ๆ แต่ไปเรื่อย ๆ ที่ไหน นรก หรือว่าเป็นเปรต ดีไหม

เลือกไม่ได้ ทนได้ ทนกันมาแล้วมากด้วยความไม่รู้ และจะทนต่อไป ทนอะไร ทนเห็น ต้องเห็น ทนได้ยิน ทนได้กลิ่น ทนลิ้มรส ทนคิดเรื่องต่าง ๆ แล้วก็ทำอะไรไม่ได้เลย เพราะจากโลกนี้ไปแล้ว จากทุกสิ่งทุกอย่างไป แล้วก็ไปเห็นใหม่ ได้ยินใหม่ ไม่ออกจากทรงของสังสารวัฏ

อรรถนพ ต้องทนเห็นอย่างไรครับ ก็ยังไม่รู้สึกเลย เห็นก็เห็น ก็ไม่เห็นต้องทนอะไร คิด ก็ชอบคิดไปในสิ่งที่อยากคิด

สุ. ไม่จบ เป็นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ชอบไหม

อรรถนพ เพราะฉะนั้น จะเหลือ ๗ ชาติได้อย่างไร

สุ. แปลว่าชอบทำงาน เห็น ก็เป็นงานเห็น ได้ยิน ก็เป็นงานได้ยิน ขยันมาก คือ ทำงานตลอด ตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกภพ ทุกชาติ งานได้ยิน งานได้กลิ่น งานคิดนึก ขยัน

อรรถนพ แล้วก็ยังไม่คิดที่จะเลิกงาน

สุ. ลองคิดเล็ก ๆ คิดดี ๆ เห็น เพียงแค่เห็นสิ่งที่ปรากฏ แล้วก็หมดทั้งสิ่งที่ปรากฏและเห็น ประโยชน์อะไรที่จะเห็น ได้ยินก็มีเสียง แค่เสียงปรากฏ ทั้งได้ยินและเสียงที่ได้ยิน ก็ดับไป ไม่เหลืออะไรเลย แล้วประโยชน์อะไร

ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกชาติ เพลินดีหรือ

ถ้าสิ่งนั้นเที่ยง ไม่ดับไป ก็ยังดูเป็นประโยชน์ แต่นี่เพียงเกิดได้ยิน เสียงปรากฏ แล้วทั้งได้ยินและเสียงก็ดับไป ไม่เหลือเลย แล้วได้ยินทำไม

เพราะฉะนั้น ที่อยากจะเป็นพระโสดาบันหมายความว่าเกิดอีกเพียง ๗ ชาติ อยากไหม

ภัยที่ไม่กลัว

สุ. มองไม่เห็นภัยซึ่งมีและกำลังมีไหม ภัยคือไม่รู้จบ ชอบไม่รู้จบ ไม่ชอบหรือขุนเคืองไม่รู้จบ และความชอบและไม่ชอบเป็นภัยใหญ่ยิ่งกว่าภัยอื่น เพราะว่าเกิดภายในโดยที่ภัยอื่นยังไม่มีเลย พอพูดถึงภัย ปาดงพงไพร หนาม กลัวหนอน กลัว ทาก กลัว พูดถึงภัยพวกนี้ กลัว แต่พูดถึงกิเลส ไม่กลัว เพราะเหตุว่าอยู่ข้างในและไม่เห็นเลย ถ้าไม่มีกิเลส ภัยต่าง ๆ ไม่มีเลย

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ลึกซึ้ง ก็คือ ให้เข้าใจความจริง ไม่ใช่ให้ทำอะไร เข้าใจให้ถูกต้องตามความเป็นจริง

นี่คือพุทธะ หรือปัญญา ผู้รู้ หรือผู้เข้าใจธรรมะ ก่อนอื่นต้องเห็นโทษภัยก่อน มิฉะนั้นจะไม่คิดที่จะละกิเลสเลย และถ้าใครบอกว่า เริ่มเห็นภัย ขอถามสักนิดหนึ่งว่า ทำไมถึงคิด หรือเข้าใจว่าเริ่มเห็นภัย และเห็นภัยของอะไร

เห็นไหม เห็นภัยของการเกิดหรือยัง ต้องไปจนกระทั่งถึงการเกิด เพราะถ้าไม่เกิด ก็ไม่เห็น

เพราะฉะนั้น จะเพียงแต่เห็นภัยของเห็น แต่ไม่เห็นภัยของการเกิด เป็นไปได้ไหม เพราะฉะนั้น กว่าจะเป็นอย่างนั้นได้ การฟังธรรมะ เพื่อวันหนึ่งจะได้รู้แจ้งสภาพธรรมะ มีความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงซึ่งยากที่จะรู้ได้

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่ตรง ขณะนี้ใครเห็นภัยของการเกิดบ้าง ผู้ที่จริงใจจะตอบว่าอย่างไร หรือกำลังฟังธรรมะเพลินในอรรถรสหรือในสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง แต่ยังไม่เห็นภัยของการเกิด เห็นภัยไม่ใช่เพียงบอกว่าเห็น แต่เพื่อที่จะไม่มีการเกิด ถ้าบอกว่าเห็นภัยของการเกิด ก็คือ เพื่อที่จะไม่มีการเกิด ใครเป็นอย่างนี้บ้าง เดียวนี้ที่กำลังฟัง กำลังศึกษา

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า แม้เพียงจะเห็นภัยของการเกิด ก็ยังยาก ฟังพระสูตร ก็มาก พระอภิธรรมก็มาก ก็ยังไม่เห็นภัยของการเกิด เพราะเหตุว่า ถ้าเป็นผู้เห็นภัยของการเกิด จึงจะเป็นผู้ที่หาหนทาง หรือแสวงหาการที่จะมีความเข้าใจ หนทางที่จะทำให้ไม่เกิด

เพราะฉะนั้น ปุณฺณจะหมดกิเลสได้ไหม จากผู้ที่หนาแน่นด้วยกิเลส แล้วกว่าจะถึงความหมดกิเลส ก็คิดดู

เพราะฉะนั้น การฟังแต่ละครั้ง คือ การน้อมไปสู่การที่จะรู้ความจริง คือ การที่จะไม่เกิด ใครที่ยังอยากเกิด ก็ฟังไปก่อน เพราะเหตุว่ายังอยากเกิดกันทั้งนั้น แต่เมื่อฟังแล้วเห็นภัยเมื่อไร ก็ค่อย ๆ น้อมไป ไม่มีเรา ตัวตน

พอพระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เพียรละกิเลส ก็จะเพียรเดี๋ยวนี้เลย เป็นผู้ที่ไม่เข้าใจกำลังของกิเลสซึ่งสะสมมามาก นานแสนนานว่า แค่นี้เพียรเดี๋ยวนี้ละหรือ สามารถจะละอกุศลได้

แต่เพียรที่นี้ เป็นความเพียรซึ่งเป็นความจริงใจที่จะรู้ว่า เพียรเข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง เพราะเหตุว่าเมื่อเข้าใจแล้ว ความเข้าใจนั้นจะโน้มไป ลองคิดถึงการโน้มไป ต้นไม้ใหญ่มาก รากลึกมากที่จะโน้มไปทางอื่น ไหวไหม

แต่พระธรรมที่ทรงแสดง แม้ว่ากิเลสจะสะสมมามาก เหนียวแน่น หนาแน่น แต่อาศัยความเข้าใจธรรมะ จะค่อย ๆ โน้มไป ไม่ใช่เราอยากจะไม่เกิดแล้วเดี๋ยวนี้ ผิดอะไรละ นอกจากโลภะ พอฟังปั๊บ โลภะก็อยากไม่เกิดเสียแล้ว

เพราะฉะนั้น ก็ไม่ใช่เรื่องของปัญญา ความเห็นที่ถูกต้อง แต่ความเห็นที่ถูกต้อง คือ ทุกครั้งที่ฟังธรรมะ รู้ว่าเป็นการอบรมความเห็นถูก ความเข้าใจถูก เพื่่อน้อมไปสู่การละคลายกิเลส ไม่ใช่ไปดับกิเลส หรือหมดกิเลสโดยไม่ได้ละคลาย โดยไม่เข้าใจอะไรเลย

คุ้มครองจิต

ส. ก็ต้องรู้ตามความเป็นจริง ความเป็นจริงก็คือ มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น รู้จริง ๆ หรือยัง ค่อย ๆ โน้มไปเข้าใจถูกต้องว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏชั่วคราว และขณะที่กำลังพอใจ ก็จริง เพราะฉะนั้น ก็เป็นสิ่งที่มีความจริง ซึ่งเกิดขึ้นชั่วคราว

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่การไปทำอะไรเลย นอกจากเข้าใจสิ่งที่เกิดแล้ว กำลังปรากฏ ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นจากการฟัง วันก่อนฟังแล้วเข้าใจแค่นั้น ก็รู้ได้จากวันนี้ เข้าใจอย่างที่ว่า เข้าใจวันก่อนหรือไม่ เพิ่มขึ้นทีละน้อย ๆ หรือไม่ว่า มันคงขึ้นว่า สิ่งที่ปรากฏทางตาจริง ๆ เห็นไหม จริง ๆ กับความไม่จริง ก็ต่างกันแล้ว สิ่งที่ปรากฏจริง ๆ ก็คือเพียงปรากฏ อย่างนี้แหละชั่วคราว

แต่ความไม่จริงก็คือ ไม่รู้ว่า สิ่งนี้เกิด แล้วดับ และก็มี การคิดนึก มีการจำ รูปร่างสังขารต่าง ๆ แล้วก็มี ความพอใจ เร็วกว่าที่จะรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นอะไร คือ เพียงแค่ปรากฏก็ไม่สามารถที่จะกั้นการสะสมความติดข้อง ซึ่งสะสมมานาน เกิดแล้วดับ โดยที่ยังไม่รู้ว่าเป็นอะไร

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ไม่ประมาทอกุศลซึ่งเกิดมากมาย แต่รู้ว่า การค่อย ๆ สะสมความเข้าใจ คุ้มครองในขณะนั้น ทำให้เข้าใจ อย่างบอกว่า ขณะนี้มีสิ่งที่ปรากฏ

ให้เห็น ก็เป็นเครื่องวัดความเข้าใจแล้ว คຸ່ມครองแค่ไหน ถ้าเริ่มเข้าใจจริง ๆ การเริ่มละ มีในขณะนั้น เริ่มคຸ່ມครอง เริ่มละ เริ่มคลาย จนกว่าสามารถน้อมไปสู่การไม่เกิด เพราะเห็นว่า แท้ที่จริงแล้ว สิ่งที่เกิด ใครก็ยับยั้งไม่ได้ เกิดแล้วทั้งนั้น แต่เกิดแล้วก็ดับ หมดไป ไม่กลับมาอีกเลย

เพราะฉะนั้น จริง ๆ แล้ว พุทธอย่างธรรมดาชาวบ้าน คือ เกิดมา กิน เกิดมานอน เกิดมาคิด เกิดมาทำเยอะแยะ แล้วก็หายไป ไม่มีอะไรเหลือเลยสักอย่างเดียว ไม่ว่าจะเป็น คิดอะไร ไม่ทำอะไร ไม่ทำอะไร ไม่ทำอะไร เข้าใจว่า สำคัญอย่างไร แต่ความจริงก็คือว่า ต้อง เป็นไปด้วยความไม่รู้

แล้ววันนี้ ถ้าพูดถึงการเกิดมา กิน มากใช้ใหม่ เข้า หรืออาจจะสาย มีน้ำชา กาแฟคั้น แล้วกลางวัน แล้วบ่ายอีก แล้วเย็นอีก บางคนก็รับประทานก่อนนอน ยังไม่ เท่าการติดข้องในสิ่งที่ปรากฏ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แล้วยังมี ความคิดมากมาย เป็นเรื่องสำคัญทั้งนั้นเลย คิดทุกวัน คิดมากขึ้น เพิ่มขึ้นทุกวันด้วย จากเรื่องหนึ่งสั้น ๆ ก็เป็นเรื่องยาวต่อไปมากมาย แล้วก็ทำด้วย ทั้งคิด ทั้งทำ เกิดมา กิน มา นอน มา พุด มา คิด มา ทำ แล้วก็ไม่มีอะไรเหลือ ไม่เหลือเลยสักอย่างเดียว

เพราะฉะนั้น ปัญญาที่มีความเข้าใจถูก ความเห็นถูก คຸ່ມครองให้ปลอดภัยจาก อกุศลในขณะนั้น จนกระทั่งสามารถค่อย ๆ เพิ่มความมั่นคงของปัญญา และรู้ว่า ปัญญาที่มีกำลังก็จะเห็นโทษของอกุศล

เพียงชั่วหนึ่งขณะก็ประมาณไม่ได้ เคยโกรธใคร เคยไม่พอใจ หรือไม่ชอบใคร ขณะนั้น ถ้ารู้ว่าไม่เป็นประโยชน์อะไรเลย ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา แต่เป็นธรรมะที่เป็นอกุศล เกิดแล้ว แล้วก็สะสมมากขึ้นด้วย ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ขณะนั้นมีความเป็นมิตร ไม่ว่าเขาจะเป็นอะไรก็ตามแต่ ขณะนั้นก็คຸ່ມครองแล้ว เฉพาะขณะนั้น แล้วยังต่อไปอีกในแสนโกฏี กัปด้วย

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นประโยชน์ของการสละอกุศล ไม่ว่าประเภทใด ๆ ก็ตาม ทั้งสิ้นด้วยการเข้าใจธรรมะ

ปัญหาและการแก้

สุ. แม้แต่โลกก็เป็นธรรมะ สิ่งที่มีจริงทั้งหมด เราพูดความจริงของสิ่งที่มีจริงแต่ละหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ใคร และไม่ใช่ของใคร จนกว่าจะมีความเข้าใจถูกต้องจริง ๆ

เกิดมาแล้ว และก็ไม่ว่าสิ่งที่มีจริงตามความเป็นจริง แล้วก็จากโลกนี้ไปกับการที่มีโอกาสได้ฟังเรื่องอื่นเยอะแยะ แต่ไม่ฟังเรื่องโลก หรือเรื่องสิ่งที่มีจริงจะมีประโยชน์ไหม

เพราะฉะนั้น ไหน ๆ ก็จะมีประโยชน์ที่จะได้ประโยชน์ ที่มาถึงที่นี่ ประโยชน์ก็คือ ฟัง แล้วเข้าใจสิ่งที่มีจริงในขณะนี้ เพราะปัญหาอยู่ที่ไหน ลองหาสิ จะแก้ปัญหา ปัญหาของแต่ละคน ปัญหาของโลก และถ้าไม่รู้จักรักปัญหา จะแก้ปัญหาได้ไหม ไม่รู้ว่าปัญหาเกิดขึ้นเพราะอะไร ไม่รู้ว่า ปัญหาคืออะไร แล้วจะแก้ปัญหาได้ไหม ก็ไม่ได้

เพราะฉะนั้น ต้องรู้ก่อนว่า ขณะนี้ปัญหาเกิดจากอะไร

นิรันดร์ จากไม่รู้ความจริง

สุ. ถูกต้อง เพราะฉะนั้น จะแก้ปัญหายังไง

นิรันดร์ ก็ฟังเพื่อให้เข้าใจความจริง

สุ. เข้าใจขึ้น เท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น จะแก้ปัญหาดู ๆ ไม่ได้เลย ทั้งสิ้น ถ้ายังคงไม่รู้

อรรถนพ ปัญหาของโลกแล้วการแก้ปัญหาละครับ

สุ. มีใครแก้ปัญหาละครับบ้าง มีปัญหาไม่รู้จบ ปัญหามาจากไหน ถ้าไม่มีจิต เจตสิก รูป มีปัญหาไหม รูปอยู่เฉย ๆ ไม่รู้อะไรเลย จะมีปัญหาได้ไหม

อรรถนพ ไม่มีครับ

สุ. เพราะฉะนั้น ปัญหาอยู่ที่ไหน

อรรถนพ ปัญหาอยู่ที่อกุศล

สุ. เพราะฉะนั้น ถ้าไม่เข้าใจ จะแก้ปัญหาดูได้ไหม

อรรถนพ ถ้าไม่รู้ว่า อะไรเป็นปัญหา ก็แก้ปัญหาดูไม่ได้แน่ แต่ถ้ารู้ว่า ปัญหา คือ กิเลส อกุศล แล้วจะแก้ยังไง

- ส. ถ้ารู้แล้ว จะเกิดกุศล หรืออกุศล
- อรรถนพ ก็ค่อย ๆ เกิดกุศล
- ส. กุศลจะทำให้เกิดปัญหาใหม่คะ
- อรรถนพ กุศลไม่เกิดปัญหา
- ส. เพราะฉะนั้น ปัญหาก็ลดลง
- อรรถนพ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาธรรมะ เขาก็ไม่รู้ว่ ะไรคือโลก ะไรคือปัญหาของโลก ยังไม่ต้องไปพูดถึงการแก้
- ส. เพราะฉะนั้น ก็แก้ไม่ได้ ยิ่งมีปัญหเพิ่มขึ้นทุกวัน ตามอกุศลที่เพิ่มขึ้น
- อรรถนพ ปัญหาของโลก ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติ สงคราม แต่แท้จริงแล้วต้องมาจากอกุศล
- ส. แน่นอนคะ ถ้าทุกคนมีแต่กุศล ไม่มีปัญหาแน่ ๆ
- อรรถนพ ไม่ว่าจะเกิดภัยพิบัติทั้งหมด ถ้าไม่มีอกุศล ปัญหา ก็ไม่มี
- ส. ภัยพิบัติมาจากไหน อยู่ตั้งไกล แต่ทำไมคนที่นี่ไม่ได้เดือดร้อน
- อรรถนพ มาจากกรรม
- ส. ค่ะ ก็ต้องมาจากความเข้าใจถูกต้องถึงจะแก้ปัญหาได้

สุขที่แท้จริงเริ่มที่ไหน

- ส. ความสุขที่แท้จริงคืออะไร ทุกคนต้องการความสุขที่แท้จริงหรือเปล่า เพราะเหตุว่า ความสุขที่มีอยู่แต่ละวันเพียงเล็กน้อย ช่วงเวลาที่เมื่อได้รับประทานอาหารอร่อยก็เป็นความสุข หรือตั้งแต่เข้ามา เห็นดอกไม้สวย ๆ ขณะที่เห็นนั้นก็เป็ความสุขที่เกิดจากการเห็น แต่ว่าเป็นความสุขที่แท้จริงหรือเปล่า เพราะเป็นความสุขที่ชั่วคราว แต่ละขณะก็หมดไปแล้ว

เห็นอาหารที่วางอยู่บนโต๊ะ มีความสุขใหม่ที่จะได้รับประทาน เห็นใหม่ มีความสุขที่จะได้รับประทานก็ไม่รู้ และความสุขเล็กน้อยที่จะได้รับประทานก็หมดไป เพราะว่ามีความสุขที่มากกว่านั้นอีก แต่ยังไม่เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้น ชีวิตประจำวันเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะได้เห็นว่า มีความสุขเล็ก ๆ น้อย ๆ ชั่วครั้งชั่วคราว ที่เกิดขึ้นปรากฏ แล้วก็หมดไป

เพราะฉะนั้น ต้องมีความสุขอื่นเป็นความสุขที่แท้จริง แต่ยังไม่รู้ว่า ความสุขนั้นคืออะไร ก็ไม่สามารถพบความสุขนั้นได้ ต้องรู้จักสิ่งที่มีจริง ๆ จึงจะรู้ว่า ที่ชื่อว่าความสุขที่มีจริงนั้นคืออะไร

เพราะฉะนั้น ชีวิตก็เต็มไปด้วยความหวัง แต่ความหวังจะเป็นจริงหรือจะสมหวังไหมไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของใครเลย ตักอาหารมาแล้ว เกิดอาหารเปรี้ยวไปเป็นอย่างไร หวังว่าอาหารที่เคยรับประทานจะอร่อย แต่พอรสเปลี่ยนไป ไม่ใช่ความสุขแล้ว ไม่สมหวัง แม้แต่เพียงสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ เหล่านี้ ถ้าได้เข้าใจความจริง

เพราะฉะนั้น สุขจริง ๆ ต้องเป็นสุขที่ได้เข้าใจความจริงของสิ่งที่กำลังมี เพราะอะไร เพราะสิ่งนั้นกำลังมี สิ่งอื่นไม่มี เช่น ในขณะที่ได้ยินเสียง เสียงมี ปรากฏเดี๋ยวนี้เอง มีจริง ๆ ปรากฏว่ามีชั่วคราวแล้วก็ดับไป ในขณะที่เสียงปรากฏ ไม่มีอย่างอื่นปรากฏเลย แต่หวังหรือเปล่า ไม่สิ้นสุดความหวังเลยสักอย่างเดียว ไม่ว่าอะไรจะกระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็คิดถึงสิ่งนั้นด้วยความหวัง อยู่ด้วยความหวัง แต่ไม่เคยเห็นความหวัง และความหวังก็ไม่มีจบ ไม่มีสิ้นสุดเลย แล้วแต่จะหวังเรื่องอะไร

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ความสุขที่แท้จริงแน่นอน เพราะเหตุว่าเพียงหวัง แล้วได้แล้วก็หวังต่อไปอีก เพียงหวังอีก แล้วก็ได้อีก แล้วก็หวังต่อไปอีก จะมีความสุขได้อย่างไร ในเมื่อไม่รู้จักพอ และไม่ได้เข้าใจความจริงว่า แท้ที่จริงแล้ว ขณะนั้นเป็นอะไร ไม่มีสิ่งอื่นเลย มีเพียงสิ่งเดียวที่กำลังปรากฏแต่ละทาง

ทางตา กำลังเห็น ถ้าเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ขณะนั้นไม่มีอย่างอื่น มีเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นกับเห็นเท่านั้นเอง แล้วก็หมดไป ในขณะที่เสียงปรากฏ ความจริงคือเสียงที่ปรากฏกับได้ยินที่ปรากฏแล้วก็หมดไป แต่หวังอะไรจากสิ่งที่เพียงปรากฏ เพราะเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปอยู่ตลอดเวลา

อย่างนี้จะเป็นความสุขที่แท้จริงได้ไหม ไม่มีการจบสิ้นความหวัง ยิ่งหวังมาก ยิ่งเป็นทุกข์ เพราะมีความติดข้องด้วยความไม่รู้ในสิ่งที่ปรากฏ หลงเข้าใจว่า สิ่งที่กำลังปรากฏขณะนี้นี้ยั่งยืน ไม่เกิด ไม่ดับเลย เช่น กำลังมีคนนั่งอยู่ที่นี้ ไม่ปรากฏว่าเกิด ดับ เพราะไม่รู้ความจริงว่า แต่ละขณะจิต จิตเกิดขึ้นที่ละหนึ่งขณะ ชีวิตก็เป็นอยู่ ชั่วขณะจิตหนึ่งที่เกิดขึ้น ถ้าจิตนั้นดับ แล้วไม่เกิดอีกเลย ไม่มีจิตอีกเลย ก็ไม่เป็นเรา หรือเป็นบุคคลหนึ่งบุคคลใด ดีไหม

ข้อสำคัญที่สุด การรู้ความจริง ไม่ได้หมายความว่า เราจะถึงการประจักษ์แจ้ง ความจริง เพียงแต่กำลังสะสมความเห็นถูกว่า ความเห็นจริง ๆ ในสิ่งที่มี ตั้งแต่เกิดจนตาย ความจริง ความเห็นถูก คืออย่างไร และความไม่รู้ คืออย่างไร

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่ได้ยินได้ฟังพระธรรมเลย ก็จะไม่รู้ แสวงหาความสุขด้วยความหวัง แต่ไม่รู้ความจริงว่า หวังอะไรในสิ่งที่เพียงปรากฏ แล้วก็หมดไป ทุกอย่างที่กำลังปรากฏขณะนี้ เป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น บางคนอาจจะบอกว่า ความสุขที่แท้จริงคือ นิพพาน ไกลไหม นิพพานคืออะไร ก็ไม่รู้ เพราะขณะนี้สิ่งที่มีที่ปรากฏ แล้วไม่รู้ แล้วจะมีนิพพานเป็นอารมณ์ได้อย่างไร แล้วจะรู้ได้อย่างไรว่า นิพพานสุข นอกจากจะมีความเข้าใจที่มั่นคง ที่รู้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เข้าใจว่าเป็นเรา เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ยั่งยืน ความจริงก็เป็นสิ่งที่มีจริงแต่ละหนึ่ง

คิดดู แต่ละอย่าง แยกย่อยออกไปแล้ว ก็เป็นธรรมะ หรือสิ่งที่มีจริงหลากหลาย ต่างกันมาก ตา ก็ไม่ใช่หู ไม่ใช่คิด ไม่ใช่เสียง ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นเพียงแต่ละหนึ่ง ซึ่งเมื่อรวมกัน ก็ทำให้เข้าใจผิด คิดว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ยั่งยืน เพราะไม่รู้ความจริง

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นความสุขที่แท้จริง ด้วยปัญญาที่สามารถเห็นจริง ๆ ว่า ความสุขที่แท้จริงนั้น เมื่อเข้าใจความจริงของสิ่งที่กำลังมี กำลังปรากฏ จนกระทั่งสามารถประจักษ์แจ้ง และรู้ว่า สิ่งที่มีจริงขณะนี้เกิดปรากฏ แล้วหมดไป สุขใหม่ เพียงเกิด ปรากฏว่า มี สิ้นมาก ชั่วคราวจริง ๆ แล้วก็ดับไป สุขจริง ๆ หรือเปล่า จะเป็นสุขจริง ๆ ไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น สุขที่แท้จริงก็จะเริ่มจากความเห็นถูก ความเข้าใจถูก ที่ทำให้ไม่ยึดมั่นในสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง

รอบรู้คืออะไร

อรรถนพ รอบรู้คืออะไร รอบรู้ในธรรมะคืออะไร การจำชื่อหรือจำนวนของหมวดธรรมะต่าง ๆ ได้เป็นการรอบรู้หรือไม่ และการรอบรู้ในสิ่งที่ปรากฏขณะนี้จะประโยชน์อย่างไร

จากการสนทนา “พุทฺธยสุตฺตปิฎกสูตร” และ “อรหัตตสูตร” ที่ มศพ. ๑๙ พ.ค. ๒๕๕๕

สุ. ปริยัติ คือ ความรอบรู้สภาพธรรมะที่มีจริง ๆ แต่ถ้าเราบอกว่า ทุกขอริยสัจจะมี ๑๖๐ เรารอบรู้อะไรหรือไม่ การรอบรู้ ต้องหมายความว่า ฟังธรรมะเข้าใจลักษณะของธรรมะ เช่น จิตเห็น ขณะนี้มี เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ไม่ใช่อื่นเลย ไม่ใช่ขณะได้ยิน ไม่ใช่ขณะได้กลิ่น เพราะฉะนั้น ถ้าเราสามารถที่จะมีความรอบรู้ คือ เข้าใจจริง ๆ ในสิ่งที่กำลังปรากฏ แล้วก็รู้ด้วยว่า เกิดเพราะเหตุปัจจัยแน่นอน และปัญญาของใครสามารถจะรู้ปัจจัยอะไรได้บ้าง

เราต้องรู้กำลังปัญญาของเราว่า เมื่อเทียบกับปัญญาของบุคคลในครั้งพุทธกาล พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหัตในสมัยนั้น กับแม้คนที่กำลังฟังธรรมะเดี๋ยวนี้ แค่นี้ห่างไกลกันแค่ไหน ไม่ต้องกล่าวถึงพระปัญญาคุณของพระอรหัตสัมมาสัมพุทธเจ้า ฟ้ากับดินก็ยังไกล ต่อให้จักรวาลเท่าไร ก็ยังไม่สามารถคำนึงถึงพระปัญญาคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้

แล้วเราได้ฟังธรรมะ ได้เข้าใจ ได้ค่อย ๆ เข้าใจ เพื่อบรรู้ในความเป็นธรรมะ แต่เราจะไม่รอบรู้ในความเป็นธรรมะ เราจะไปเอาจำนวนมารอบรู้ เป็นไปไม่ได้เลย

เพราะฉะนั้น ประโยชน์จริง ๆ รอบรู้ในสิ่งที่มี เดี่ยวนี้ ที่ได้ฟังแล้ว ฟังอีกจนสามารถค่อย ๆ เห็นความจริงว่าเป็นธรรมะ เพราะจุดประสงค์จริง ๆ ไม่ใช่เพียงพูดว่า ธรรมะ ยังไม่ต้องถึง ๑๖๐ เพียงแค่คำว่า “ธรรมะ” ความเข้าใจของเราจริง ๆ แค่นี้

ไหน ผ่านหูแน่ จำคำนี้ได้แน่ จำชื่อได้แน่ แต่ลักษณะของสิ่งที่มีเดี๋ยวนี้เป็นธรรมะอย่างไร นี่ต้องอาศัยความรอบรู้

เพราะฉะนั้น ปริยัติ คือ รอบรู้ในความเป็นธรรมะ ไม่ใช่ไปจำได้ว่า พระโสดาบัน มีกี่ประเภท พระสกทาคามีเท่าไร ผู้ที่เป็นพระอนาคามีในชั้นสุทธาวาสต่างกันเป็นกี่ประเภทเท่าไร นั่นไม่ใช่ความรอบรู้ แต่ความรอบรู้คือ เดี่ยวนี้มีสิ่งที่ปรากฏ แล้วได้ยิน ได้ฟังจนสังจญาณมีความมั่นคงว่า การที่จะเข้าใจแม้แต่คำที่พูด เพียงคำเดียวว่า “ธรรมะ” ก็ลึกซึ้ง และต้องอาศัยการละด้วย ไม่ใช่ติดข้องอยากจะรู้ ก็ไปพยายามที่จะรู้ นั่นไม่ใช่การเข้าใจสิ่งที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น จากการฟัง ให้เข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง อันนี้จะมีประโยชน์มาก เพราะนำไปสู่การเข้าใจจริง ๆ เป็นความรอบรู้ขึ้น รอบรู้ขึ้น จนกระทั่งสามารถเข้าใจความต่างของจิตว่า หลากหลายมากในแต่ละประเภท

เรายังไม่ถึงความเป็นมหาภิราชาจิตหรืออะไรเลย เราเพียงได้ยินชื่อ แล้วรู้ว่า มีจำนวนเท่านี้จากผู้ตรัสรู้แล้วทรงแสดงว่า แม้จิตจะเป็นธาตุ มีปัจจัยเกิด แล้วดับทันทีเลย ทำหน้าที่ของจิต คือ เห็นแล้วก็ดับ ได้ยินแล้วก็ดับ หรือสัมผัสบัญญัติจิตก็ดับ สันติ รณจิตก็ดับ จิตทุกประเภทเกิดขึ้นทำกิจหน้าที่ แล้วดับ หลากหลายมากมายเหลือเกิน

เพราะฉะนั้น การที่จะค่อย ๆ เข้าใจขึ้นอย่างมั่นคง เราก็สามารถที่จะรู้ได้ว่า ปัญญาของเรารู้ได้ระดับไหน ที่เป็นความรอบรู้ เป็นความเข้าใจในแต่ละคำ ที่เราได้ยิน โดยไม่ประมาทไม่คิดว่าเราเข้าใจแล้ว เราจะต้องไปถึง ๑๖๐ แต่ที่พูดไว้ไม่ผิด แต่เราทำได้แค่ไหน

และที่สำคัญที่สุดรู้ไว้เพื่ออะไร บางคนอาจจะคิดว่า รู้จำนวน จำนวนนั้นแหละ คือ รอบรู้ แต่ไม่ใช่เลย ถ้าไม่ได้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏจริง ๆ เดี่ยวนี้ ไม่ได้รอบรู้พอที่จะเป็นปัจจัยให้สติสัมปชัญญะซึ่งเป็นปฏิบัติ จากปริยัติ จะถึงปฏิบัติ แล้วก็จะถึงปฏิเวธได้

ลึกซึ้งเพราะเห็นได้ยาก

อรรถนพ ลึกซึ้งเพราะเห็นได้ยาก สิ่งที่มีที่กำลังปรากฏ กับสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏในขณะนี้ อะไรกำลังปรากฏความเป็นจริง แต่แม้กำลังปรากฏให้รู้ความจริงในขณะนี้ ก็ไม่ได้รู้ตามความเป็นจริงเลย จึงลึกซึ้งเพราะเห็นได้ยาก ซึ่งก็คือ อริยสัจที่ ๑ และ ๒ ได้แก่ทุกข์และเหตุแห่งทุกข์

จากการสนทนาพื้นฐานพระอภิธรรมที่ มศพ. ๒๐ พ.ค. ๒๕๕๕

ส.ุ. ธรรมะกำลังเกิดดับ เห็นไหม ไม่เห็น เพราะอะไร ทุกคำเป็นคำจริง เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมจะต้องเป็นผู้ที่ตรง จริง และมั่นคง แม้แต่คำว่า “จริง” จะหาว่าอะไรจริง เห็นไหม สิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ที่กำลังปรากฏ จริงหรือไม่ และสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏขณะนี้ จริงหรือไม่ เพราะไม่ได้ปรากฏ เพราะฉะนั้น อะไรจริงกว่า สิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ที่กำลังปรากฏ กับสิ่งที่ไม่ได้ปรากฏว่ามีในขณะนี้

แม้แต่คำว่า “จริง” เป็นผู้แสวงหาความจริง ก็ต้องความจริงของสิ่งที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏจริง ๆ

เมื่อวานนี้ก็ได้พูดถึงเรื่องพระปัญญาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเปรียบเหมือนแสงสว่าง เพราะฉะนั้น ใครก็ตามที่เกิดมา ยังไม่ได้ฟังพระธรรมเลย รู้จักอะไรบ้าง ก็จะไม่รู้จักอะไรเลยสักอย่างเดียว แม้แต่สิ่งที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น ถ้าเปรียบเทียบก่อนฟังพระธรรมกับเมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว ต้องมีความต่างกัน คือ ก่อนฟังพระธรรม เหมือนรู้จักทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ว่าคืออะไร ตอบไม่ได้เลยสักอย่างเดียว ถ้าลงไปถึงว่า คืออะไร อย่างสิ่งที่มีจริงคืออะไร ทุกอย่างต้องตั้งต้นที่คืออะไร จึงจะรู้ว่า สิ่งนั้นเป็นจริงอย่างนั้นหรือไม่

ถ้ายังไม่รู้ว่า คือ อะไร อริยสัจ ๔ ทุกขอริยสัจจะ สมุทัยอริยสัจจะ เห็นยาก ลึกซึ้ง เห็นไหม ลึกซึ้ง จึงเห็นยาก ก็ไม่รู้ว่าลึกอย่างไร ทุกขอริยสัจจะ บางคนก็บอกแต่เพียงว่า เกิดมาก็เป็นทุกข์ เดียวทุกข์นั้น เดียวทุกข์นี้

แต่ตามความเป็นจริง พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่ทรงเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะทรงตรัสรู้ความจริงถึงที่สุด เหมือนกันทุกพระองค์ เพราะความจริงถึงที่สุดแล้ว จะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ แม้แต่ไม่เคยเข้าใจธรรมะ ไม่เคยได้ฟัง แล้วเริ่มได้ยินได้ฟัง แล้วเข้าใจขึ้น ก็ต่างจากแต่ก่อน

เพราะฉะนั้น ในความมืดสนิทซึ่งไม่รู้ว่าจะ เกิดแล้วก็ต้องเป็นไป แล้วต้องตาย แล้วไม่เหลืออะไรอีกเลย และทำอะไร อย่างที่บางคนใช้คำว่า “บ้า ๆ บอ ๆ” ตลอดชีวิตเลยก็ได้ เพราะไม่รู้ จะทำดีได้อย่างไร แต่ตามความเป็นจริง ทุกอย่างก็ต้องค่อย ๆ ศึกษาโดยละเอียด แล้วค่อย ๆ เข้าใจขึ้น

เห็นได้ยากเพราะลึกซึ้ง

อรรถนพ เห็นได้ยากเพราะลึกซึ้ง อริยสัจที่ ๓ และ ๔ คือนิพพานและหนทางที่ทำให้ถึงนิพพาน ก็ยิ่งลุ่มลึก เพราะไม่ได้ปรากฏให้รู้ แต่มีจริง

เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีปัญญา ก็ไม่เห็น

จากการสนทนาพื้นฐานพระอภิธรรมที่ มศพ. ๒๐ พ.ค. ๒๕๕๕

กุลวิไล สองสัจจะหลัง ท่านกล่าวว่า ทุกขนิโรธอริยสัจจะ กับ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจะ เป็นธรรมะที่เห็นได้ยาก เพราะลึกซึ้งอย่างไรคะ

สุ. เห็นยากแน่ ๆ อยู่ไหนล่ะคะ อริยสัจที่สาม

กุลวิไล ไม่ปรากฏ

สุ. ไม่ปรากฏ แต่มี เพราะฉะนั้น จะเห็นเมื่อปัญญาเกิดขึ้น จึงสามารถเห็นได้ แต่ถ้าไม่มีปัญญา ใคร ๆ ก็ไม่สามารถเห็นได้เลย เพราะไม่ใช่สิ่งที่กำลังมีแล้วลึกซึ้งจึงเห็นยาก แต่ยังไม่ได้มีเลย ยังไม่ปรากฏเลย จึงเห็นยากจริง ๆ เพราะไม่ได้มีอยู่ทุกวันจะให้เห็น หรือเข้าใจได้

นี่คือ ทุกขนิโรธอริยสัจจะ ซึ่งได้แก่นิพพาน เป็นธาตุที่มีจริง เป็นธาตุเดียวที่สามารถดับกิเลสเมื่อปัญญารู้แจ้งธาตุนั้น ถ้าไม่มีธาตุนี้ ดับกิเลสไม่ได้เลย เพราะไม่

เหมือนธาตุอื่น ๆ ธาตุอื่น ๆ มีปัจจัยปรุงแต่งเกิด แต่ธาตุนี้มีจริง แต่ไม่เกิด เพราะไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง แค่นี้ก็ยากแล้ว

เพราะฉะนั้น ที่จะเห็นจริง ๆ ประจักษ์แจ้งจริง ๆ จะยากกว่าที่กำลังฟังสักแค่ไหน และสำหรับอริยสัจจะที่ดี ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หนทางที่จะดับทุกข์ได้ ทุกขนิโรธ ดับทุกข์ คามินี คือ หนทาง ปฏิปทา คือ ที่จะปฏิบัติให้ดับทุกข์ได้

เดี๋ยวนี้หรือเปล่า ถ้าไม่เข้าใจเลยสักนิดหนึ่ง สักนิดหนึ่ง จะมีหนทางใหม่ ไม่มีเลย

เพราะฉะนั้น ใครจะเห็นการปรุงแต่งของหนทางที่เกิดจากความเห็นถูก ปัญญา ที่เห็นนำไปสู่การที่จะเห็นยิ่งขึ้น ถูกต้องยิ่งขึ้น ชัดเจนยิ่งขึ้น ละคลายความติดข้อง จนหมดความติดข้องได้ แต่ต้องด้วยปัญญา

เพราะฉะนั้น มรรคสัจจะ มรรคอริยสัจจะแปดเริ่มต้นด้วยสัมมาทิฐิ ความเห็นถูก เพราะฉะนั้น ขณะนี้ที่กำลังเห็นถูก แล้วเมื่อไรจะรู้แจ้ง แต่ต้องรู้แจ้งแน่ ถ้ามีความเห็นถูกเพิ่มขึ้น และเป็นความเห็นถูกจริง ๆ ไม่ผิด ไม่คลาดเคลื่อน

ด้วยเหตุนี้ ขณะนี้เห็นใหม่ว่า ความเห็นถูก แม้เดี๋ยวนี้ ก็เป็นมรรคอริยสัจจะ เมื่อได้รู้แจ้งอริยสัจ ๔ แต่ถ้ายังไม่ได้รู้แจ้งสภาพธรรมะ ก็ไม่มีทาง

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่ากำลังเป็นทางอยู่ ก็มองไม่เห็น เหมือนไม่ใช่ทาง เพราะเข้าใจว่า แค่นี้หรือ แล้วจะไปรู้ลักษณะของสภาพธรรมะที่ปรากฏได้ แต่แค่นี้ คือ จากในสังสารวัฏก่อน ๆ ที่ไม่เคยได้เข้าใจเลย มาเริ่มเข้าใจว่า สิ่งที่มีจริงนี้แหละ เป็นสิ่งที่สามารถรู้ความจริงได้ เพราะมีจริง ๆ

ผู้สร้างเรือน

อรณพ ผู้สร้างเรือน อะไรคือเรือน อะไรคือผู้สร้างเรือน สร้างอยู่ในขณะนี้หรือ แล้วจะพบ หรือรู้จักผู้สร้างเรือนได้อย่างไร

จากการสนทนาพระสูตร “ปฐมโพธิกาล” ที่ มศพ. ๒ มิถุนายน ๒๕๕๕

ส. พบนายช่างผู้สร้างเรือนใหม่ แม้ได้ยินได้ฟังคำนี้ ซาบซึ้ง แต่ต้องละเอียดยุติว่า มีเรือนหรือเปล่า ใครสร้าง ได้แต่ฟัง แล้วก็ฝัน แต่ความจริงทุกคำ ถ้ามีความเข้าใจก็จะรู้ว่า แท้ที่จริงแล้วเป็นปัญญาที่สามารถที่จะเข้าใจความจริงของสิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้

เพราะแต่ละคน ก็เห็น แล้วก็มีสภาพธรรมะที่ปรากฏเกิดดับสืบต่อ ที่ใช้คำว่า “สังสารวัฏ” ก็คือสภาพธรรมะในขณะนี้เกิดแล้ว ดับแล้ว ก็เกิดอีก ดับอีก สืบต่อไม่มีระหว่างกันเลย ไม่ได้หยุดเลยด้วย เป็นเรือน ไม่ให้เกิดก็ไม่ได้ แต่ใครสร้าง ไม่รู้เลย จนกว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมว่า กว่าที่พระองค์จะารู้จักนายช่างผู้สร้างเรือนเดี๋ยวนี้ ก็ทรงบำเพ็ญพระบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ จนกระทั่งสามารถรู้ความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น พระธรรมเพื่อให้เข้าใจถูกต้องว่า ขณะนี้มีสิ่งที่มีจริง ๆ และความจริงของสิ่งที่มีจริง ละเอียดยุติ ซึ่งอย่างยิ่ง ต้องอาศัยการฟัง เพื่อเข้าใจ แต่ไม่ใช่ด้วยความเป็นตัวตน

ฟังอย่างไร ฟังตรงไหน แล้วฟังมากแค่ไหนจึงจะเข้าใจ ไม่ใช่อย่างนั้นเลย แต่ละคำที่ได้ฟัง เข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง นั่นคือ จากการไม่รู้ แล้วค่อย ๆ รู้ มิฉะนั้นแล้ว จะละกิเลส ละความไม่รู้ แล้วจะไม่เจอนายช่างผู้สร้างเรือน ถ้าไม่มีความเข้าใจธรรมะจริง ๆ

เพราะฉะนั้น แต่ละคำ ก็คือ ไม่ฝันที่จะรู้ว่า ขณะนี้กำลังไม่รู้อะไร แล้วฟังเพื่อเข้าใจ แต่ไม่ใช่ด้วยความเป็นตัวตนที่หวังว่า แล้วเมื่อไรจะเข้าใจ แล้วเมื่อไรจะประจักษ์ ตามที่ได้ยินได้ฟัง แต่ฟังเพื่อละความไม่รู้ เพราะกำลังค่อย ๆ เข้าใจขึ้น ซึ่งเป็นการสะสมความเห็นถูก ความเข้าใจถูก เพราะคำที่ได้ฟัง ต้องพิจารณาว่า เป็นวาจาเท็จจะหรือเปล่า เป็นวจีสุจริตหรือเปล่า

ยังไม่พบนายช่างผู้สร้างเรือน เพราะอะไร เดี๋ยวนี้เอง ใครพบนายช่างผู้สร้างเรือน หรือว่าเดี๋ยวนี้ไม่มีนายช่างผู้สร้างเรือน หายไปแล้ว ไม่มีเลย แต่เรือนก็ยังมียานช่างผู้สร้างก็ยังมี ยังคงสร้างเรือนไปเรื่อย ๆ เพราะว่าไม่ได้รู้ตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เพียงแค่ชื่อ เวลาฟังธรรมะ คือ วาจาสำเร็จ ซึ่งเป็นวจีสุจริต คำพูดซึ่งไม่ทุจริต ไม่เป็นไปเพื่อความชั่ว หรือความไม่รู้ แต่เป็นไปเพื่อความเห็นถูก ความเข้าใจถูก

เพราะฉะนั้น วาจาที่จริง และเป็นวาจาสุจริตที่ดั่งาม ที่เป็นประโยชน์ ก็ต้องเป็น วาจาที่อิงอาศัยอริยสัจธรรม พูดถึงสิ่งที่มีจริง ๆ ให้ความรู้ความจริงว่า สิ่งที่มีจริงขณะนี้ เกิด แล้วดับ ซึ่งยากที่จะรู้ได้ แต่ไม่ใช่ให้ใครไปรับรู้ แต่ฟังให้เข้าใจว่า จริงหรือเปล่า ถ้าจริง ก็ต้องรับว่า รู้แค่ไหน แล้วต้องฟังต่อไปอีกมากเท่าไร จึงสามารถละคลายความ ติดข้อง และสามารถประจักษ์ธรรมะที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า เป็นความจริง เพราะเหตุว่าสภาพธรรมะขณะนี้ กำลังเกิดดับ

เพราะฉะนั้น การฟัง ไม่ใช่สิ่งที่ฟังแล้ว ฟังแล้วเข้าใจมั่นคงว่า เป็นความจริง อย่างนั้น และเป็นผู้ตรงด้วยว่า ยังไม่ได้เข้าใจความจริงอย่างที่ได้ประจักษ์แจ้งว่า ขณะนี้สภาพธรรมะที่ปรากฏทีละหนึ่ง เกิดแล้วดับ ไม่ใช่หลาย ๆ อย่างรวมกัน จะประจักษ์การเกิดดับของอะไร ก็ต้องมีความเข้าใจความละเอียดของธรรมะเพิ่มขึ้น

พุทธชนันตี ดีใจไหม

อรรถนพ พุทธชนันตี ดีใจไหม ในโอกาส ๒,๖๐๐ ปี แห่งการทรงตรัสรู้ ไครยินดีบ้าง ยินดีด้วยอะไร ยินดีด้วยความเข้าใจถูก หรือด้วยศรัทธาเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือด้วยความเห็นผิด

จากการสนทนาพระสูตร เรื่อง “ปฐมโพธิกาล” ที่ มศพ. ๒ มิถุนายน ๒๕๕๕

ส. มีไครยินดีบ้างที่ ๒,๖๐๐ ปี จะใช้คำว่า “พุทธชนันตี” ได้ไหม คุณคำปัน

คำปัน จริง ๆ แล้ว คำว่า “พุทธชนันตี” จะไม่พบคำนี้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา แต่โดยอรรถแล้วใช้ได้ หมายความว่า ชัยชนะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงชนะ อย่างไม่ต้องชนะอีกแล้ว ก็คือ ทรงชนะด้วยการดับกิเลสทั้งปวงอย่างหมดสิ้น ไม่มีกิเลสที่ทำให้พระองค์ต้องชนะอีก

ส. คำนี้เป็นภาษาไทย หรือ ภาษาบาลี

คำปัน ภาษาบาลีจะมีคำว่า พุทธ กับ ชยะ

สุ. แต่คำว่า “พุทธชยันตี” ที่เป็นภาษาบาลี มีไหมคะ

คำปัน ภาษาบาลีไม่มีคำนี้ครับ

สุ. เพราะฉะนั้น ก็เป็นคนไทยที่ใช้คำภาษาบาลี ตามอรรถาธิบายของคนไทย แต่คำนี้ไม่ใช่ภาษาบาลี

เพราะฉะนั้น จะอย่างไรก็ตามแต่ ณ วันนี้ หรือขณะนี้ ปีนี้ ใกล้จะถึงวันที่ครบ ๒,๖๐๐ ปีของการตรัสรู้ ใครดีใจบ้าง

คือ ธรรมะเป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องตรง ไม่ใช่ว่าเดี๋ยวจะผิด เดี่ยวจะถูก อย่างนั้น แต่ตามความเป็นจริง ทุกอย่างเป็นธรรมะ ใครดีใจบ้าง ก็ต้องตามความเป็นจริง ไม่ใช่พยายามตอบให้ถูก แต่ความจริงขณะนั้นคืออะไร

ใครก็ตามที่ยินดีโดยไม่เข้าใจพระธรรม ยินดีได้ไหม ขณะนั้นเป็นอะไร ก็ไม่รู้

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้ เพื่อให้ทุกคนมีความเห็นถูก ความเข้าใจถูกจริง ๆ ไม่ใช่เพียงคิดซ้าย คิดขวา แล้วก็ ถูก ผิด แต่ต้องเป็นผู้ตรงจริง ๆ ว่า ความยินดีทั้งหลายที่ไม่มีความเห็นถูกเกิดร่วมด้วย ความยินดีนั้น คือ อะไร ตอบไม่ได้ เพราะเหตุว่าขณะนั้น สภาพธรรมะนั้นเกิด แล้วดับไป จะด้วยโลภะได้ไหม จะด้วย ศรัทธาเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ ได้ไหม

เพราะฉะนั้น ก็เป็นเรื่องที่แต่ละคน ไม่ใช่คิดคาดคะเน แต่ต้องเห็นความละเอียดของธรรมะว่า การรู้ลักษณะของสภาพธรรมะจริง ๆ ต้องในขณะที่สภาพธรรมะนั้นเกิด และตามขณะนั้นที่เป็นจริงว่า จะยินดี หรือไม่ยินดี ไม่ใช่จะไปห้าม หรือจะไปบังคับ หรือจะไปบอกว่า ควร หรือไม่ควร แต่ก็รู้ได้ว่าขณะใดที่ยินดีโดยเห็นผิด เข้าใจผิด คิดว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังมีอยู่ ยังไม่ปรินิพพาน แล้วก็ยินดี ก็แล้วแต่ความคิดของแต่ละคนที่จะเป็นไป

เพราะฉะนั้น ความยินดีย่อมเกิดกับกุศลก็ได้ และอกุศลก็ได้ ประกอบด้วยปัญญาก็ได้ ไม่ประกอบด้วยปัญญาก็ได้

เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ขณะนั้น ที่เกิดแล้ว เป็นอย่างนั้นแล้ว ก็จะไม่เป็นอย่างอื่น

ที่ฟังสูงสุด

อรรถนพ ที่ฟังสูงสุด อะไรเป็นที่ฟังอันประเสริฐ ที่นำความสุขที่แท้จริงมาให้ และจะมีสิ่งประเสริฐนั้นเป็นที่ฟังได้อย่างไร

จากการสนทนาพระธรรมวินัย วันวิสาขบูชา ที่ มศพ. ๔ มิถุนายน ๒๕๕๕

สุ. เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้แล้ว ก็ทรงอนุเคราะห์สัตว์โลกด้วยการทรงแสดงธรรม จากการที่ได้สะสมบารมีทำให้พระองค์ทรงรู้ว่า ณ ขณะนั้น วันนั้น ใครจะได้รู้แจ้งอริยสัจธรรมขั้นไหน

ด้วยเหตุนี้เมื่อใครก็ตามที่ได้สะสมความเข้าใจธรรมะมาแล้ว พร้อมทั้งจะได้รับฟังพระธรรมเทศนา พระองค์ก็ทรงแสดงธรรมที่เหมาะสมที่จะให้บุคคลนั้นได้มีความเห็นถูก ได้มีความเข้าใจถูก

แม้แต่อริยสัจธรรมเป็นสิ่งที่นำความชุ่มชื้นหรือความปิติอย่างสูงมาให้ เมื่อได้ฟัง ที่ฟัง เพราะแสดงให้เห็นว่า การที่ได้เกิดมาแล้วใครจะมีความสุข ความปิติ เพลิดเพลินอย่างไรก็ตาม สิ่งนั้นก็หมดไป ไม่ยั่งยืน และไม่ใช่ว่าสิ่งที่นำความปิติ หรือความชุ่มชื้น ความบันเทิง ความโสมนัสมาให้อย่างแท้จริง เพราะเหตุว่า เพียงแค่ชั่วคราว ชั่วครู่ ชั่วยาม ก็หมดไป

ด้วยเหตุนี้ถ้าเราเข้าใจถูกต้องว่า พระธรรมที่ทรงแสดงละเอียดลึกซึ้ง แม้แต่ได้ยินคำว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ธรรมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ ก็ยังสามารถที่จะรู้ว่า คำนี้ใครเป็นผู้กล่าว เมื่อไร และกล่าวกับใคร

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมะอย่างละเอียด ก็จะทำให้เห็นว่า จากผู้ที่ไม่รู้จักพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อได้ฟังพระธรรม ก็สามารถที่จะรู้แจ้งความจริงของสภาพธรรมะ แล้วก็ดับกิเลสได้เป็นพระอรหันต์

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่ที่ไม่มีหนทางที่จะหมดกิเลส แต่จะหมดได้ด้วยการเป็นผู้ได้กระทำบุญไว้แต่ปางก่อน จึงมีโอกาสดังฟัง แม้พราหมณ์ผู้นี้ก็ต้องได้กระทำบุญไว้แต่ปางก่อน จึงเป็นเหตุให้ได้ฟังพระธรรม และความเข้าใจที่ได้สะสมมาก็สามารถทำให้

เข้าถึงความเป็นที่พึ่ง โดยมีพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ไม่ใช่มีอย่างอื่นเป็นที่พึ่ง

ฟังเท่านี้ก็พอ เพราะทุกคนพูดคำนี้บ่อยมาก วันนี้พูดแล้วหรือยัง วันก่อน ๆ ก็ไม่ขอถึงใครเป็นที่พึ่ง นอกจากพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เพียงขอ แต่ยังไม่ได้เข้าใจเลยว่า ฟังอย่างไร และฟังเพื่ออะไร

เพราะฉะนั้น ก็ควรที่จะได้รู้ความจริงที่จะกล่าวคำนี้ด้วยความจริงใจว่า ฟังโดยการได้ฟังพระธรรม ได้ฟังคำที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพระบารมีที่จะตรัสสอนเวไนยสัตว์ คือ ผู้ที่สามารถที่จะเข้าใจได้ เพราะเหตุว่าถ้าพระองค์ตรัสรู้พระองค์เดียว เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าก็ไม่ได้ทรงแสดงพระธรรมอย่างละเอียดเพื่ออนุเคราะห์บุคคลอื่น

เพราะฉะนั้น การที่จะบำเพ็ญพระบารมีเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ต้องนานกว่า และมากกว่าการที่จะถึงการดับกิเลสโดยเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า

ด้วยเหตุนี้แต่ละคำมีค่ายิ่งมหาศาล ที่ไม่ใช่ว่าเพียงฟัง แล้วก็ผ่านไป แม้แต่พุทธัง สรณัง คัจฉามิ คำว่า เป็นที่พึ่ง ก็ผ่านไป พูดเองบ่อย ๆ หลายครั้ง แต่มีความเข้าใจและมีความจริงใจ และรู้ว่าฟังพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นฟังอย่างไร

แต่วันนี้ก็ได้ทราบแล้วว่า ฟังโดยการฟังพระธรรมที่ทรงแสดงเพื่อเข้าใจถูกเห็นถูกตามที่พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้และทรงแสดง

เพราะฉะนั้น ขณะนี้ได้ยินคำว่า ฟังพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ละเอียดกว่านั้นคือ ฟังอย่างไร ฟังคำที่ทรงแสดงด้วยพระมหากรุณา ๔๕ พรรษา เพื่ออะไร ไม่ใช่เพื่อทรัพย์สินเงินทอง เกียรติยศ หรืออะไรเลยทั้งสิ้น แต่เพื่อเป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้หวังดีต่อสัตว์โลกด้วยการตรัสวาจาสั่งจะ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะกล่าวคำไม่จริงไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น ทุกคำเป็นคำจริง แต่ความลึกซึ้งของคำที่ได้ฟังต้องตามระดับของความเข้าใจ มิฉะนั้นก็จะไม่มีความต่างระหว่างผู้ที่เป็นปุถุชนกับผู้ที่ยังตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เพราะฉะนั้น แต่ละคำมีความลึกซึ้งเพื่อให้เข้าใจจริง ๆ อย่างมั่นคงถ่องแท้ไม่เปลี่ยน เพราะเหตุว่าธรรมะที่ทรงตรัสรู้เป็นที่สุดของความจริงของสิ่งที่มีจริง ซึ่งใครไม่

สามารถที่จะเปลี่ยนลักษณะที่มีจริงนั้นได้เลย แต่สิ่งที่มีจริงในขณะนี้ก็เป็นจริง แต่ยังไม่ได้เข้าใจจริง ๆ

ด้วยเหตุนี้จึงต้องฟังพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยฟังพระธรรมด้วยความเคารพที่ไม่เอน แต่ละคำ ถ้ามีความเข้าใจจริง ๆ อย่างมั่นคง ก็จะถึงความลึกซึ้งของแต่ละคำซึ่งกล่าวถึงสิ่งที่มีจริงในขณะนี้ทุกอย่างที่กำลังปรากฏโดยละเอียดยิ่ง เพื่อที่จะให้ผู้ที่ได้ฟังมีโอกาสได้เข้าใจถูก ได้เห็นถูก ในสิ่งซึ่งแม้มีจริงตลอดทุกภพชาติ แต่ก็ไม่สามารถที่จะรู้ความจริงนั้นด้วยตัวเอง

ด้วยเหตุนี้การเป็นสาวก คือ การเป็นผู้ฟังพระธรรม แล้วไม่ประมาทในความลึกซึ้งของพระธรรมด้วย เพราะฉะนั้น ต่อจากนี้ จะฟังอะไร ฟังพระธรรมที่ทรงแสดงฟังคำที่ได้ตรัสจากพระโอรส ๔๕ พรรษา และ คำนั้นก็จริงทุกคำ

เพราะฉะนั้น ได้ฟังคำจริง ฟังคำจริงนั้น เพื่ออะไร นี่คือ ความละเอียดของการที่เราจะไตร่ตรอง จนกระทั่งเรารู้คุณค่าของการที่เรามีโอกาสได้ฟังพระธรรม

สีเนหา

อรรถพ สีเนหา คือ ยางใยที่เหนียวมาก เป็นความผูกพันติดข้องทั้งในบุคคลและทรัพย์สิน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เยื่อใยในความเป็นเรา ซึ่งหนทางที่จะคลายยางใยนี้ก็คือ ปัญญา ที่ค่อย ๆ สะสม ได้ด้วยการฟังพระธรรมที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแสดงแก่สัตว์โลก

จากการสนทนาเรื่อง “การปฏิบัติธรรม” วันวิสาขบูชาที่ มศพ. มิ.ย. ๒๕๕๕

สุ. สีเนหา แปลว่า ยางใยที่เหนียวมาก ใครจะไปแยกธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ออกจากกันได้ไหม เพราะเหตุว่ามีธาตุน้ำที่เกาะกุมธาตุทั้ง ๓ คือ ธาตุดิน ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่มีทางแยกออก และเมื่อเป็นสภาพที่เกาะกุม สิ่งปรากฏก็ปรากฏแข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว แต่ส่วนที่เกาะกุมธาตุทั้ง ๓ นี้ไว้ ก็ไม่ได้ปรากฏ

เพราะฉะนั้น จะเห็นความเยื่อใย ยางใยที่เหนียวแน่นมาก เพราะฉะนั้นคนไทย ก็ใช้ในความหมายที่ว่า เป็นความรักใคร่ ความผูกพัน ยางใย เยื่อใย เหนียวแน่นแค่ไหน ถ้าไม่รู้ตามความเป็นจริง ก็ปล่อยให้เป็นอย่างนั้นไปเรื่อย ๆ

แต่ถ้ารู้ว่า ยากแสนยากที่จะละโลภะ เพราะว่าโลภะติดข้องในทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็น เห็น จะได้ยิน จะได้กลิ่น จะได้รส จะกระทบสัมผัส คิดนึก ก็คิดนึกในเรื่องที่พอใจที่จะ คิด คิดแล้วโกรธ พอใจใหม่ กำลังโทสะเกิด มีความพอใจหรือเปล่าในโทสะที่เกิด ถ้าไม่พอใจ โทสะก็เกิดไม่ได้ มีฉันทะ แต่ไม่ใช่โลภะ ฉันทะที่จะโกรธ

ถ้ารู้จริง ๆ ว่า ไม่ดี ก็อย่าโกรธชั้ แต่ใครจะยับยั้งฉันทะได้ ในเมื่อฉันทะ พอใจ เวลาโกรธ บางคนโกรธมาก แล้วแสดงกิริยาอาการที่คิดว่าคนอื่นกลัว คิดว่าถ้ามีกิริยา อาการที่โกรธอย่างนี้ คนอื่นก็คงจะไม่ทำสิ่งที่เราไม่อยากจะให้เขาทำ แต่ขณะที่โกรธก็คือ ฉันทะ พอใจที่จะให้สิ่งนั้นเกิดขึ้น แต่ไม่ใช่โลภะ ไม่ใช่ความติดข้อง

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมะคือ น้อมไปสู่อริยสัจธรรม คือ สิ่งที่มีจริง ๆ เพราะ เกิดขึ้น แล้วก็หมดไป แล้วก็ไม่เหลือเลย จนกว่าสามารถที่จะรู้ว่า แล้วทำไมถึงจะหยุด ได้ ในเมื่อใครก็ไม่สามารถบังคับบัญชาธรรมะที่เกิดว่า ไม่ให้เกิด ไม่ให้เป็นอย่างนี้ ไม่ มีใครสามารถที่จะมีอำนาจใด ๆ ที่จะไปหยุดยั้งธรรมนิยาม ความแน่นอนที่จิตเกิดขึ้น ก็ ต้องรู้สิ่งที่ปรากฏ

ธรรมนิยาม คือ เมื่อจิตเกิด แล้วก็ดับไป ก็ต้องมีสภาพธรรมะเกิดดับสืบต่อ ไม่มี ใครไปยับยั้งได้ แต่สามารถเข้าใจถูกว่า ไม่ใช่เรา มีจริง ๆ เกิดขึ้น เพราะเหตุปัจจัย ชั่วคราว แล้วก็หมดไป

เพราะฉะนั้น การฟังทั้งหมด ตัวอย่างในอดีตที่เห็นความคิดของแต่ละคน ซึ่ง ไม่ทราบเป็นใคร ในสมัยไหน อาจจะเป็นผู้ที่กำลังนั่งฟังธรรมะขณะนี้ก็ได้ ถึงความ ตระหนี่ แม่บ้านบางคนถึงกับเอาข้าวที่อยู่ในหม้อที่ตั้งไฟออก ด้วยความตระหนี่ เห็นไหม สารพัดอย่างที่จะเป็นไปได้ ไม่ว่าจะเป็นบิดาของมัจจุสกุณทลีส ลูกป่วยหนัก ไม่ได้รักษา แต่พาออกไปข้างนอก เพื่อไม่ให้คนเห็นทรัพย์สินในบ้าน เห็นไหม รักลูก หรือรักทรัพย์สิน

แล้วโลภะ ความติดข้อง สิ้นเหา อยู่ที่ไหนมาก ยางใย เยื่อใย สละไม่ได้เลย
ทรัพย์สินภายนอก มี แล้วไม่มี หมดไปแล้ว ก็ไม่ต้องคิดถึงได้ เพราะหมดไป ไม่เห็น

แต่สิ่งที่เคยเป็นเรา และก็ยังมียู่ ทั้งเห็น ทั้งได้ยิน ทั้งได้กลิ่น ทั้งลิ้มรส ทั้งรู้สิ่งที่
กระทบสัมผัส ทั้งเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า เป็นเราด้วยความไม่รู้ ไซ้ใหม่
และความยึดมั่น ยางใยติดแน่น จะสักเท่าไหน

เพราะฉะนั้น ให้เห็นจริง ๆ ว่า การฟังธรรมะเพื่อบรรเทาความเห็นถูก ถ้าไม่มี
ความเห็นถูกจริง ๆ ไม่สามารถที่จะละคลายการยึดถือสภาพธรรมะว่าเป็นตัวตน เมื่อมี
เรา ทุกอย่างก็เพื่อเรา หรือเพื่อคนอื่น ถึงเพื่อคนอื่น ก็คือ เพื่อเรานั้นแหละ ที่เราพอใจ
ที่จะให้เป็น เพื่อคนนั้น หรือเพื่อคนนี้

เพราะฉะนั้น ก็แสดงให้เห็นจริง ๆ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระ
มหากรุณาคุณของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้ามีความเข้าใจธรรมะแล้ว ทุกคำจะ
เห็นในพระมหากรุณาคุณว่า ถ้าไม่ทรงบำเพ็ญพระบารมีที่คนอื่นไม่สามารถจะบำเพ็ญ
ได้ถึงอย่างนั้น ก็จะไม่มีการตรัสรู้ความจริงที่กำลังเป็นจริงในขณะนี้ที่ยากที่จะรู้ได้

แต่เมื่อได้บำเพ็ญบารมีแล้วถึงความเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
ประโยชน์ที่มากมายมหาศาล นอกจากผู้ที่ได้รับฟังพระธรรมโดยตรงจากพระโอษฐ์
ก็ยังถึงในสมัยนี้ ยุคนี้ สำหรับผู้ที่ได้สะสมศรัทธาและเห็นประโยชน์ของปัญญา ยังมี
โอกาสที่จะได้ฟัง แต่จะนานเท่าไร ก็ไม่มีใครสามารถจะรู้ได้

แต่ก็ยังดีกว่าไม่ฟังเลย ไม่เข้าใจเลย เข้าใจทีละน้อย ก็ยังดีกว่าไม่เข้าใจเลย
และไม่ไปหวังที่จะเข้าใจมาก ๆ โดยเหตุไม่สมควรแก่ผล

ฟังด้วยดีคืออย่างไร

อรรถนพ ฟังด้วยดีคืออย่างไร ฟังด้วยดี คือ เข้าใจสิ่งที่กำลังฟังแต่ละคำ
ไม่ใช่รวม ๆ ฟังเพื่อเข้าใจสิ่งที่มีจริงขณะนี้ ทีละหนึ่ง ไม่ใช่ฟังอย่างอื่น หรือให้ไปทำอะไร
ด้วยความไม่รู้

จากการสนทนาพื้นฐานพระอภิธรรมที่ มศพ. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

ส. พัง เข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง ทุกคำ เพียงคำเดียว อย่างคำว่า “ธรรมะ” ได้ยินแล้ว ก็เข้าใจด้วย สิ่งที่มีจริงในภาษาไทย ทุกอย่างที่มีจริงในขณะนี้ เปลี่ยนไม่ได้ เป็นสิ่งที่ปรากฏว่าเป็นสิ่งนั้น เปลี่ยนเป็นสิ่งอื่นไม่ได้ มีความเข้าใจในสิ่งที่ปรากฏจริงอย่างนี้หรือเปล่า

เพราะฉะนั้น เพียงคำเดียวไม่ใช่เราจะผ่านไป โดยไม่เข้าใจว่า ขณะนี้เรากำลังฟังเรื่องอะไร และฟังด้วยดีเป็นอย่างไร ไม่ใช่อย่างนั้นเลย แต่มีสิ่งที่มีจริง ๆ แล้วฟังเพื่อให้เข้าใจความจริงของสิ่งที่มีจริงเท่านั้น เพราะเหตุว่า ขณะนี้ไม่มีสิ่งอื่น นอกจากสิ่งที่มีจริงในขณะนี้ มี แต่ยังไม่รู้ความจริงของสิ่งที่มีจริง อย่างนี้ชื่อว่า ฟังด้วยดีหรือเปล่า

ฟังให้เข้าใจสิ่งที่กำลังมีจริงในขณะนี้ยิ่งขึ้น เพราะรู้ว่า แม้ปรากฏตั้งแต่เกิดจนตาย ก็ไม่ได้รู้ความจริงเลย เพียงแต่ปรากฏ แล้วก็ไม่ได้ปรากฏตลอดไปด้วย ชั่วคราวจริง ๆ ปรากฏ แล้วก็หมดไป แต่การเกิดขึ้นปรากฏ ก็ไม่รู้ หมดไป ก็ไม่รู้ ทั้ง ๆ ที่ความจริงเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น ฟังไม่ใช่เพื่ออย่างอื่นเลย เพื่อเข้าใจ จนกว่าจะรู้ว่า สิ่งที่มีจริงแต่ละหนึ่ง เพียงหนึ่งไม่ใช่พร้อม ๆ กันหลายอย่าง เพราะฉะนั้นสิ่งหนึ่งที่กำลังปรากฏว่ามีจริงขณะนี้ เริ่มเข้าใจถูกต้องว่า ไม่ใช่สิ่งอื่นที่เป็นโต้ะ เป็นเก้าอี้ เป็นคน เป็นสัตว์ แต่ลักษณะของสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ใครเปลี่ยนแปลงไม่ได้เลย

อย่างขณะนี้ มีสิ่งที่กำลังปรากฏให้เห็น ฟังด้วยดี สิ่งที่กำลังปรากฏปรากฏ กำลังปรากฏให้รู้ว่า เป็นสิ่งที่มีจริงที่ปรากฏให้เห็นได้

เพราะฉะนั้น ที่เคยเข้าใจว่า เป็นดอกไม้ เป็นคน เป็นวัตถุสิ่งต่าง ๆ ขณะนั้นเป็นความเข้าใจถูกหรือเปล่า ไม่ใช่ให้ไปคิดทำอะไรเลยทั้งสิ้น แต่ให้พิจารณาจนกว่าจะเข้าถึง หรือเข้าใจจริง ๆ ในความเป็นจริงของสิ่งที่ปรากฏ ซึ่งยากมาก เพียงเท่านี้ก็ยังไม่คนนั้นคนนี่ เป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ที่ปรากฏให้เห็น เพราะการเกิดดับสับต่ออย่างรวดเร็วสุดที่จะประมาณได้ ไปเปลี่ยนสิ่งที่ปรากฏว่า เป็นใบไม้ ดอกไม้ หรือขาโต๊ะ หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่กำลังปรากฏ เปลี่ยนได้ไหม

ไม่มีทาง แม้แต่ความเป็นไปไม่ที่ปรากฏ ก็ต้องเป็นอย่างนั้น แต่สามารถเข้าถึงความจริงว่า ที่กำลังปรากฏ แน่หนอนที่สุด ต้องเป็นสิ่งที่สามารถปรากฏให้เห็นได้ แต่จะปรากฏในรูปร่างลักษณะอย่างไรก็ได้ ก็แล้วแต่เหตุปัจจัย แต่ความจริงที่แน่อนก็คือ เป็นเพียงสิ่งหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นได้เท่านั้น

นี่คือ ฟังด้วยดี ไม่ใช่ไปฟังอย่างอื่นเลย และก็พูดบ่อย ๆ เพื่อให้พิจารณาว่าจริงอย่างนี้หรือเปล่า เมื่อจริงอย่างนี้ที่เข้าใจว่าเป็นคน ต้องมีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ที่เป็นรูปร่างลักษณะต่าง ๆ เพราะมีสิ่งที่คำที่เราใช้กันประจำและเข้าใจแล้ว ก็คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ต้องมีแข็งหรืออ่อน เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว และสภาพของอาโปธาตุที่เกาะกุมสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว โดยที่ใครจะไปสั่ง ไปเปลี่ยนแปลงให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้เลย

นี่คือ ศึกษาให้เข้าใจความจริงที่เป็นปรมาัตถธรรม เป็นธรรมะที่มีจริง ๆ เราบอกว่า ดอกไม้มีจริง แต่สิ่งที่ปรากฏทางตาเป็นสีสันวันณะ และเวลากะทบสัมผัสก็อ่อนหรือแข็ง เวลาที่กลิ่นปรากฏ ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ สิ่งที่มีจริงแต่ละอย่างซึ่งรวมกันแต่เป็นแต่ละหนึ่งจริง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ผู้ที่ทรงตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงความจริงให้คนอื่นเริ่มฟัง เริ่มเข้าใจ เริ่มพิจารณาว่า ความจริงเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เราเกิด เราตาย ไม่ใช่คนนั้น คนนี้ สิ่งนั้น สิ่งนี้ แต่เป็นสิ่งที่มีความจริงที่ใช้คำว่า “ธาตุ” ธา - ตุ ในภาษาบาลี หรือจะใช้คำว่า “ธรรมะ” ก็ได้ แต่ถ้าเราเข้าใจ ความหมายก็คือ สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีความจริง ซึ่งใครไม่สามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะที่มีความจริงนั้นให้เป็นอย่างอื่นได้เลย

ฟังด้วยดีหรือไม่

นี่คือ ฟัง ให้เข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏ ให้เข้าใจขึ้น ขอยกตัวอย่าง คุณอรุวรรณ แคได้ยิน ทุกคนจำได้ใช่ไหม นึกถึงรูปร่างลักษณะ หรือ เย็น ร้อน อ่อน แข็ง หรือเปล่า ก็เปล่าเลย จำแต่ชื่อ จำสิ่งที่เคยปรากฏ รูปร่างลักษณะต่าง ๆ และเคยสนทนากัน เป็นเรื่องเป็นราวว่า พบกันเมื่อไร ครั้งไหน อย่างไร เป็นต้น

นั่นเป็นตัวตน เป็นการจำในสิ่งที่ไม่มีเพราะไม่ได้ปรากฏ แต่สิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ มี แต่ไม่ได้รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ นี่เป็นความต่างกัน

เพราะฉะนั้น ก็ต้องเข้าใจแม้แต่คำว่า “สิ่งที่มีจริง เมื่อปรากฏว่ามี” และเมื่อสิ่งนั้นหมดไป ยังคงเป็นสิ่งที่มีจริงหรือเปล่า หมดแล้ว ไม่เหลือเลย

นี่คือ ฟังด้วยดี จนกว่า แม้ว่าเห็น แล้วรู้ว่าเป็นคุณอรรรณ แต่สามารถเข้าใจถูก ว่า เพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏ แล้วก็ต้องมีธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม แล้วก็มีอากาศธาตุแทรกคั่น ละเอียดยิบ เหมือนกองฝุ่น แล้วก็เกิดดับอยู่ตลอดเวลา สิ่งใดที่เกิดแล้ว สิ่งนั้นก็ดับแล้ว จะรู้หรือไม่รู้ สิ่งนั้นก็เป็นอย่างนั้น

นี่คือ ฟัง ให้เข้าใจสิ่งที่ปรากฏ ฟังด้วยดี เพราะที่จริงเป็นแค่คุณอรรรณ แต่สามารถเข้าถึงความจริงของสิ่งที่เคยยึดถือว่าเป็นคุณอรรรณ ถ้าไม่มีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่มีสิ่งที่จะปรากฏกระทบตาให้ปรากฏเป็นรูปร่างสัญญาณได้เลย

เพราะฉะนั้น ความจริงแท้ ๆ ก็คือว่า มีสภาพธรรมะ คือ สิ่งที่มีจริงเกิดดับ ปรากฏได้แต่ละทางว่ามีจริง ๆ เวลากระทบสัมผัส แข็งมีจริง แต่ก่อนนั้นเข้าใจว่าเป็น ดอกไม้ เป็นถ้วยแก้ว เป็นโต๊ะ เป็นเก้าอี้ มีการจำรูปร่างสัญญาณ เพราะว่ารวบรวมกัน จากสิ่งที่ปรากฏทางตา และรูปร่างที่ปรากฏด้วย

เพราะฉะนั้น เวลาที่มีการนึกถึงสิ่งใด ขณะนั้นอะไรจริง คิดจริง แล้วสิ่งนั้นอยู่ที่ไหน แม้แต่เวลานี้ ถ้าเทียบ กำลังคิดถึงคุณอรรรณ คุณอรรรณอยู่ที่ไหน เห็นไหม เพราะมีสิ่งที่เพียงปรากฏให้เห็น

นี่ กว่าจะเข้าใจธรรมะว่า คุณอรรรณอยู่ที่ไหน มีหรือเปล่า แต่มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้

เพราะฉะนั้น ก็ต้องรู้ว่า แท้ที่จริงแล้ว แม้แต่สิ่งที่เคยยึดถือว่ามีจริง ๆ เกิดดับสับต่ออย่างเร็วมาก ปรากฏทีละทาง แล้วยังคงยึดถือต่อไป ถ้าไม่เข้าใจความจริง

เพราะฉะนั้น การที่จะประจักษ์แจ้งความจริงของธรรมะ ไม่ใช่โดยความไม่รู้ แล้วไปนั่งทำอะไร คิดว่าจะเห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ แล้วเข้าใจว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แต่ต้องเป็นความเข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ทีละเล็กทีละน้อย จนสามารถที่จะละความติดข้องได้ เพราะมีความเข้าใจเพิ่มขึ้น

คุณนิภัทรวินธาดุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม หรือเปล่า มีอากาศธาตุแทรกคั่น หรือเปล่า เกิดดับละเอียดยับ เกิดแล้ว ดับแล้ว ไม่เหลือเลยหรือเปล่า ขณะนี้เข้าใจ อย่างนี้หรือเปล่า คือ การฟังด้วยดี จนกว่าจะเข้าใจความหมายของคำว่า “อนัตตา”

แม้จะพูดว่า ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่ก็มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเกิดแล้วดับไป ในความหมายที่ว่า ไม่ใช่ตัวตน หมายความว่า สิ่งนั้นมี เกิดขึ้น แล้วก็ดับไป สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว หหมดแล้ว ก็ไม่ใช่ของใคร และไม่ใช่เป็นใคร

เพราะฉะนั้น ถึงแม้ว่าจะเห็นเป็นคุณนิภัทรวินธาดุดิน แต่สามารถรู้ได้ว่า เป็นสิ่งที่ปรากฏ แล้วก็ดับ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ซึ่งเกิดดับ ว่างเปล่าจากการที่เคยยึดถือว่าเป็น สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่เที่ยง จนกว่าจะหมดความสงสัย ในลักษณะของสภาพธรรมะแต่ละหนึ่ง ซึ่งกำลังปรากฏจริง ๆ ด้วยความเข้าใจขึ้น

สมาธิสงบไหม

อรรถนพ สมาธิสงบไหม สมาธิ คือ สภาพธรรมะอะไร มีกิจหน้าที่อย่างไร เกิดกับจิตทุกขณะหรือไม่ ขณะที่ถูกสัจจิตเกิดมีสมาธิไหม และขณะนั้นสงบหรือไม่

จากการสนทนาพื้นฐานพระอภิธรรมที่ มศพ. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

สุ. จิตเกิดล้าพังโดยไม่มีปัจจัยทำให้เกิดได้ไหมคะ

ขุนห์ ไม่ได้แน่นอน

สุ. อะไรเป็นปัจจัยหรือเป็นสภาพธรรมะที่เกื้อกูลหรือสนับสนุน หรือเป็นปัจจัยให้จิตเกิดขึ้น จิตเกิดขึ้นลอย ๆ เกิดขึ้นเองได้ไหม

ขุนห์ ไม่ได้แน่นอน

สุ. ต้องมีปัจจัย ที่ใช้คำว่า “ปัจจัย” คือ สภาพธรรมะอื่นอาศัยกันและกัน เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น จิตอาศัยสภาพธรรมะที่เป็นนามธาตุ สภาพรู้ด้วยกัน อาศัยกันและกันเกิดขึ้น ขณะที่กำลังรู้อารมณ์หนึ่ง จิตรู้อารมณ์ที่เดียวพร้อมกันหลายอารมณ์ไม่ได้

จิต ๑ ขณะเกิดขึ้นต้องมีเจตสิกเกิดร่วมด้วย เจตสิกหนึ่งซึ่งทำให้จิตตั้งมั่นรู้แจ้ง ในอารมณ์ที่ปรากฏอารมณ์เดียว จะตั้งมั่นที่เดียวหลาย ๆ อารมณ์ไม่ได้ เพราะจิตหนึ่ง พร้อมกับเจตสิกแต่ละหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็ทำหน้าที่เฉพาะของตน ๆ

เพราะฉะนั้น ในขณะที่จิต ๑ ขณะเกิด จะมีเจตสิกหนึ่งซึ่งต้องเกิดกับจิตทุกขณะ เจตสิกนั้นคือเอกัคคตาเจตสิก เป็นเจตสิกที่ตั้งมั่นในอารมณ์ จิตจึงรู้แจ้งอารมณ์ที่ เอกัคคตาเจตสิกตั้งมั่น

ถ้าจิตตั้งมั่นที่อารมณ์หนึ่งนาน ๆ บ่อย ๆ ลักษณะของการที่อารมณ์นั้นอารมณ์เดียวปรากฏบ่อย ทำให้คนรู้ลักษณะของสมาธิ คือ สภาพที่ตั้งมั่นที่อารมณ์หนึ่ง เวลาจิตตั้งมั่นที่อารมณ์เดียวทุกขณะที่เกิด แต่เดียวเปลี่ยนเป็นเห็นบ้าง เดียวเปลี่ยนเป็นได้ยินบ้าง เป็นคิดนึกบ้าง ลักษณะของความตั้งมั่นก็ไม่ปรากฏ แต่ถ้าตั้งมั่นอยู่ที่อารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดนาน ๆ ลักษณะของความตั้งมั่นปรากฏ ที่ใช้คำว่า “สมาธิ”

สมาธิสงบหรือเปล่า

ขุนท์ สงบก็ได้ ไม่สงบก็ได้

สุ. ค่ะ ต้องเป็นเจตสิกอื่นที่สงบ คือ ปัสสัทธิเจตสิก ไม่ใช่เอกัคคตาเจตสิก ศึกษาธรรมะเพื่อเข้าใจถูก เพื่อเห็นถูก ยังไม่ต้องตามเรื่องที่ได้ยินได้ฟังไป ถึงถ้าสติเกิด สมาธิตั้งมั่น หรืออะไรทั้งสิ้น แต่จะต้องมีความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะซึ่งเมื่อปรากฏความตั้งมั่น เพราะจิตและเจตสิกรู้อารมณ์เดียวนาน ๆ แต่เป็นกุศลก็ได้ เป็นอกุศลก็ได้

เพราะฉะนั้น สภาพธรรมะที่เกิดกับจิตที่เป็นอกุศล จะเป็นอกุศลไม่ได้ ขณะใดที่จิตเป็นอกุศลเกิดขึ้น เอกัคคตาเจตสิกก็เกิด แต่ขณะนั้นไม่สงบ เพราะอกุศลสงบไม่ได้

ด้วยเหตุนี้ที่ตั้งมั่นด้วยความไม่สงบ ก็เป็นอกุศลสมาธิ

เพราะฉะนั้น จะศึกษาธรรมะให้เข้าใจสิ่งที่กำลังมี เพื่อเข้าใจว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน แต่ถ้าเราพูดถึงสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น สิ่งนั้นยังไม่เกิด เราไม่สามารถรู้ได้ โดยไม่เข้าใจสิ่งที่กำลังมีในขณะนี้เสียก่อน

เพราะฉะนั้น ปัญญาหรือความเข้าใจธรรมะต้องตามลำดับขั้นจริง ๆ ที่จะรู้ว่า แม้เดี๋ยวนี้ก็มีเอกัคคตาเจตสิก เป็นกุศลหรืออกุศล

ซุนห์ เดียวนี้ก็สลับกันไป

สุ. ค่ะ เพราะเหตุว่ามีปัจจัยที่อกุศลจะเกิด ก็ต้องเป็นอกุศล ใครก็ไปเปลี่ยนแปลงไม่ได้ คือ ศึกษาให้เข้าถึงความเป็นอนัตตา ไม่ใช่เรา

เพราะฉะนั้น คำถามทั้งหมดนำมาสู่การเข้าใจ สิ่งที่กำลังมีในขณะนี้ ถึงจะรู้จริง ๆ โดยไม่ใช่คาดคะเน แม้ว่าขณะนี้ เป็นอกุศล เอกัคคตาเจตสิกก็เกิด เวลาที่ฟังเข้าใจ เอกัคคตาเจตสิกก็เกิด แต่ลักษณะของเอกัคคตาเจตสิกไม่ใช่สงบ และไม่ใช่ปัญญา ความเห็นถูกต้อง และไม่ใช่สติด้วย

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมะที่จะเข้าใจแต่ละหนึ่ง ก็จะละเอียดชัดเจนมากกว่าที่จะรวม ๆ กัน

ปริยัติไม่ใช่จำเรื่อง

อรรถพ. ปริยัติ คือ รอบรู้ขั้นการฟัง แต่ถ้าเป็นความอยากจะรู้สภาพธรรมะที่ยังไม่ปรากฏจะเป็นความรอบรู้หรือไม่ หรือถ้าคิดจะไปทำอะไรที่ไม่ใช่การรู้สิ่งที่กำลังมีปรากฏขณะนี้ จะเป็นความรอบรู้ไหม

จากการสนทนาเรื่องการปฏิบัติธรรม ที่ มศพ. ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

สุ. ถ้าเข้าใจจริง ๆ ละเอียดขึ้น รอบรู้ไหม ภาษาไทย ภาษาบาลีก็ปริยัติ แต่ถ้าไม่รู้ว่าเป็น การที่สามารถเข้าใจ รอบรู้ในความเป็นจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏในขั้นการฟังด้วยดี ไตรตรองจนเป็นความเห็นถูก จะไม่ใช่ปริยัติ ถ้าไม่เข้าใจ ฟังเรื่องจิตทั้งหมดมีเท่าไร ๘๙ โดยพิเศษก็คือ จิต ๑๒๑ ฟังแล้ว เดียวนี้ไม่รู้เลยว่าเป็นจิต ชื่อว่ารอบรู้หรือเปล่า หรือว่าจำเรื่อง เป็นวิชาที่จำ แต่ไม่ใช่เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมะที่มีจริง ๆ เดียวนี้ที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น ก็ต้องฟังให้เข้าใจว่า ปริยัติ ศึกษาอะไร สิ่งที่มีจริงในขณะนี้ ฟังเพื่อเข้าใจ ฟังแล้วรอบรู้ คือ สามารถเห็นความเป็นธรรมะซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ของใครยิ่งขึ้น แม้แต่ตา จักขุประสาทขณะนี้ ไม่ใช่ของเรา เกิดแล้ว และกำลังดับด้วย ทั้งเกิดทั้งดับ และจะเป็นของใคร ดับแล้วก็ไม่กลับมาอีกเลยสักอย่างเดียว

ตั้งแต่เกิดมาจะหาสิ่งหนึ่งสิ่งใดซึ่งเข้าใจว่าเป็นเรากลับมาอีกไม่ได้เลย แม้แต่สิ่ง
ที่เข้าใจว่าเป็นของเรา อยู่ที่บ้าน คงไม่ลืม เมื่อเช้านี้เห็นของที่อยู่ที่บ้าน กลับไปเห็นอีก
เห็นนั้นก็ไม่ใช่เห็นเมื่อเช้านี้ เพราะฉะนั้น สิ่งที่ถูกเห็นก็ไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นเมื่อเช้านี้

นี่คือ ค่อย ๆ เข้าใจ จนรอบรู้ความจริงว่า เป็นอย่างนี้เองทั้งหมด พระผู้มีพระ
ภาคทรงแสดงพระธรรมไม่ให้ใครทำอะไรขึ้นมา เพราะว่าทำไม่ได้ ไม่ได้สอน ไม่ได้บอก
ให้ใครทำ แต่ให้เข้าใจความจริงจากการฟัง รู้ว่าความจริงเป็นอย่างนี้ คือ ขณะนี้ทุก
อย่างที่ปรากฏ เกิดแล้วทั้งนั้นตามเหตุตามปัจจัยด้วย แต่ไม่รู้สิ่งที่เกิดแล้ว จะพยายาม
ไปทำให้รู้อะไรที่ยังไม่เกิดได้อย่างไรในเมื่อสิ่งที่เกิดแล้วไม่รู้

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้รอบรู้จากการฟัง เพราะฟังด้วยดีและพิจารณาให้ถูกต้อง

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่คำ หรือภาษาที่เราจะเรียนเป็นเรื่อง แต่ต้องรู้ แม้คำว่า “รอบ
รู้” คืออย่างไร ไม่เข้าใจเลยว่า เดียวนี้เป็นธรรมะ แต่จำได้ว่า มีจิต ๘๙ ประเภท ชื่อว่า
“รอบรู้” หรือเปล่า ไม่รู้ด้วยซ้ำว่า ขณะนี้เป็นสิ่งที่มีจริง ก็ประเภทก็ตามแต่ แต่ไม่พ้นจาก
๘๙

ความรอบรู้ คือ ความเข้าใจจริง ๆ แม้นิด แม้น้อย ก็มากขึ้น ๆ ซึ่งไม่ผิด แต่ถ้า
ไม่เข้าใจจริง ๆ เข้าใจนิดเดียว เข้าใจเฝิน ๆ บางคนก็อยากจะรู้ธาตุน้ำเสียแล้ว อย่าง
อื่นก็ปรากฏ สีก็ปรากฏ เสียงก็ปรากฏ กลิ่นก็ปรากฏ รสก็ปรากฏ เย็นหรือร้อน อ่อนหรือ
แข็ง ตึง หรือไหวก็ปรากฏ อยากจะรู้ธาตุน้ำ เป็นไปได้ไหม จากคำถามของผู้หวังจะรู้
สิ่งที่ไม่ปรากฏ

วิการรูป อยากรู้ใหม่ รูปที่เบา ที่อ่อน ที่ควรแก่การงาน ซึ่งเป็นลักษณะวิการของ
มหาภูตรูป อยากรู้ใหม่ แต่ถ้าไม่รู้มหาภูตรูปก่อน จะรู้ความวิการของมหาภูตรูปได้ไหม

เพราะฉะนั้น มหาภูตรูปรู้ได้ทางกาย แล้ววิการรูปจะรู้ได้ทางไหน เห็นไหม นี่คือ
รอบรู้ ไม่ไปฝัน ไม่ไปพยายามทำสิ่งที่เป็นไปได้ ไม่ใช่ฐานะที่จะเป็นไปได้ เพราะเหตุ
ว่าสิ่งที่ปรากฏยังไม่รู้ เตือนตัวเองได้เลย แล้วจะไปรู้สิ่งที่ไม่ปรากฏได้อย่างไร หวังไปที่
จะรู้ ก็ไม่มีทางรู้ได้ เพราะเหตุว่ายังไม่ได้ปรากฏ แต่เมื่อปรากฏแล้วรู้ เพราะอะไร
เพราะได้ฟังจนเป็นความรอบรู้ ไม่สงสัยในลักษณะของสภาพธรรมะ

เพราะฉะนั้น ขณะนี้ฟังเหมือนว่า สภาพธรรมะกำลังปรากฏ สภาพธรรมะปรากฏแน่นอน แต่ปรากฏกับอะไร ปรากฏกับความรู้ ไม่เข้าใจ หรือปรากฏกับความรู้ แล้วความรอบรู้ระดับไหนด้วย

เพราะฉะนั้น ก็แสดงให้เห็นว่า ทั้งหมดเข้าใจผิดว่า จะไปทำ แต่ความจริงไม่ได้เข้าใจเลยว่า ทำไม่ได้ บางทีคำพูดที่ขึ้นปากจากการที่ไม่เข้าใจ ก็จะทำให้พูดคำที่ไม่เข้าใจ จนกว่าเข้าใจเมื่อไร ก็จะเลิกใช้คำที่ไม่เข้าใจ เช่น คำว่า “ทำความเข้าใจ” กับ “เข้าใจ”

ฟังแล้วเข้าใจ ต้องไปทำหรือเปล่า เราไม่ได้ทำอะไรเลยทั้งสิ้น เพราะไม่มีเรา แต่ธรรมะทั้งหมดเกิดขึ้นทำกิจการงานของธรรมะ ไม่ว่างเว้นเลย ทุกขณะที่สภาพธรรมะใดเกิดขึ้น สภาพธรรมะนั้นทำกิจของสภาพธรรมะนั้น ๆ

ไม่ทำได้ไหม ไม่ได้เลย เกิดแล้ว ความเป็นไป ความเป็นธรรมะ ซึ่งจะเป็นอย่างอื่นไม่ได้ คือ มีกิจหน้าที่ของธรรมะนั้น ๆ ที่จะทำ แต่เมื่อไม่รู้แล้ว รวมกันก็เป็นเรา

นี่คือ รอบรู้ที่ละเล็กที่ละน้อยจนกระทั่งมันคง เพื่อละความไม่รู้และเพื่อละการที่คิดว่า จะไปทำอะไร เดียวนี้จะทำอะไรละ ก็ฟัง แล้วก็ค่อย ๆ เข้าใจ มันคงขึ้น

ความเลื่อมใสที่พันอบาย

อรรถพ เลื่อมใสอย่างไรจึงจะไม่ไปอบายภูมิ เพียงการกราบไหว้โดยไม่เข้าใจ ในคุณของพระรัตนตรัย จะเป็นความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศได้ไหม แต่ความเลื่อมใสที่เลิศจริง ๆ ก็คือ มีปัญญาเข้าใจในเหตุในผล จึงจะมีศีลที่บริสุทธิ์ และไม่ไปอบาย

จากการสนทนาจนทิสฺสตร ที่ มศพ. ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๕

ส. ไม่อยากให้เกิดในทุคติใช่ไหม แต่อย่างไรก็ต้องเกิดถ้ามีเหตุที่จะให้เกิด หลีกเลียงไม่ได้เลย เพราะธรรมะเป็นธรรมะ สิ่งที่มีจริง ๆ ขณะนี้ไม่มีใครสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นอื่นได้เลย เพราะฉะนั้น ในขณะที่สิ่งที่มีจริงในขณะนี้เกิดแล้ว แต่ไม่รู้ตามความเป็นจริงว่า ไม่ใช่ใคร และไม่ใช่ของใคร ถ้ามีความเข้าใจอย่างนี้

มันคงจนกระทั่งสามารถที่จะไม่มีการยึดถือสภาพธรรมะที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าสภาพธรรมะใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อนั้นก็จะไม่เกิดในอบายภูมิ

เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องเล็ก ๆ ที่จะคิดว่า เลื่อมใสอย่างไรแล้วจะไม่ไปสู่อบายภูมิ แต่ต้องเป็นความเข้าใจจริง ๆ ที่รู้ว่า ขณะนี้ไม่ใช่เราจะไม่ไปสู่อบายภูมิ แต่ต้องเป็นธรรมะ เป็นธาตุ เป็นกุศลธรรม ที่สามารถที่จะละการยึดถือสภาพของธรรมะใด ๆ ที่ปรากฏว่าเป็นเราได้

นี่คือ การฟังธรรมะ ต้องมีความเข้าใจจริง ๆ ไม่ใช่ฟังแล้ว ก็เลื่อมใสพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็จะได้ไปสู่อบายภูมิ แล้วเลื่อมใสอย่างไร ไม่ใช่เลื่อมใสกราบไหว้บูชา แต่ไม่เข้าใจอะไรเลย นั่นก็ไม่ใช่เหตุผล

เพราะฉะนั้น การศึกษาธรรมะก็เป็นเรื่องละเอียดที่จะต้องรู้ว่า ฟังธรรมะเพราะรู้ว่า ขณะนี้เป็นสิ่งที่มีจริง จะใช้คำว่า “ธรรมะ” หรือไม่ใช่คำว่า “ธรรมะ” แต่หมายความว่า กำลังฟังให้เข้าใจความจริงของสิ่งที่มีจริง

ถ้ากล่าวว่า กำลังศึกษาธรรมะ แต่ไม่เข้าใจความจริงของสิ่งที่มีจริง จะมีประโยชน์ไหม ก็ไม่มีประโยชน์

เพราะฉะนั้น ในภาษาที่ตนเองสามารถที่จะเข้าใจได้ ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่า ขณะนี้มีสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางตาก็เห็น แล้วก็มีสิ่งที่ปรากฏให้เห็น ทางหูก็ได้ยิน แล้วก็มีสิ่งที่ปรากฏให้ได้ยิน ทางใจก็มีคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ แล้วเป็นเราหรือเปล่า

หรือความจริงก็เป็นลักษณะของสิ่งที่มีจริงแต่ละอย่าง ซึ่งเกิดเพราะมีเหตุปัจจัย ถ้าเข้าใจอย่างนี้ ศีล 5 จะบริสุทธิ์ไหม จะไปฆ่าสัตว์เบียดเบียนใครหรือเปล่า เพราะเหตุว่าขณะนั้นก็รู้ว่า เมื่อเหตุที่ไม่ดีมี ผลที่ดีจะเกิดไม่ได้ เมื่อเหตุที่ไม่ดีมี ก็เป็นเหตุให้ผลที่ไม่ดีเกิด

กุลวิไล เพราะฉะนั้น ผู้ที่เลื่อมใสสิ่งที่เป็นเลิศ ก็ย่อมได้ผลที่เป็นเลิศ

ส. แล้วเป็นเลิศ เป็นอย่างไร ไม่มีปัญญาเป็นเลิศไหม มีใครที่เป็นเลิศ ที่เป็นผู้ที่ไม่มีปัญญาบ้าง เพราะฉะนั้น เลิศก็คือ ปัญญา ไม่ใช่อย่างอื่นเลิศ อโลภะ ความไม่ติดข้องก็ยังไม่เลิศ ยังไม่บริสุทธิ์ เพราะเหตุว่ายังไม่มีความเห็นถูกต้องว่า ไม่ใช่

ตัวตน แต่เป็นธรรมะ อโทสะ ความไม่โกรธ ความเป็นผู้ที่มีเมตตา ก็ยังไม่เลิศ ตราบใดที่ยังไม่รู้ความจริงว่า ไม่ใช่เรา แต่เป็นธรรมะ เพราะฉะนั้น ปัญญาเท่านั้นที่เป็นเลิศ

ด้วยเหตุนี้ใครเป็นผู้เลิศ ตอนนี้อยู่ได้ใช่ไหม ใครเป็นผู้เลิศที่สุดในสากลจักรวาล ตอนนี้อยู่ได้ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วผู้เลิศตามลำดับก็คือ พระอรหันต์ พระอนาคามีบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระโสดาบันบุคคล

ปุถุชนเป็นเลิศหรือยัง แต่ถ้ามีปัญญาขณะใด ขณะนั้นก็ถึงความเป็นเลิศเล็ก ๆ น้อย ๆ จนกว่าจะเป็นผู้ที่เลิศจริง ๆ

มีใครประมาทปัญญา คิดว่า ปัญญาเลวทรามต่ำด้อยบ้างไหม เป็นไปไม่ได้เลย เพราะเหตุว่าปัญญาสามารถที่จะเข้าใจถูก เห็นถูก ในสิ่งที่คนอื่น หรืออวิชชา หรือความไม่รู้ไม่สามารถที่จะเห็นได้

ทีละหนึ่งจิต

อรรถพ จิตเป็นสภาพรู้ เกิดขึ้นทีละหนึ่งขณะ ทำกิจหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เห็น แล้วก็ดับไป แล้วจิตขณะต่อไป ก็เกิดขึ้นทันที ไม่มีระหว่างกัน แต่เพราะความเกิดดับสืบต่อที่รวดเร็ว จึงเป็นนิमित รูปร่างสัณฐานต่าง ๆ ปัญญาเท่านั้นที่ทำให้เข้าใจถูกว่า ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน แต่เป็นสภาพธรรมะที่เกิด แล้วดับ

จากการสนทนาจนทิสฺสตร ที่ มศพ. ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๕

กนกวรรณ ที่ศึกษา หนูยังไม่เข้าใจคำว่า “ทีละหนึ่ง”

ส. เดียวนี้มีจิตไหมคะ

กนกวรรณ มีค่ะ

ส. ๒ จิต หรือ ๑ จิต

กนกวรรณ ตามการศึกษาก็เกิดทีละจิตค่ะ

ส. ค่ะ เพราะเหตุว่าเห็นก็เป็นจิต ได้ยินก็เป็นจิต เพราะฉะนั้น จิตเห็นไม่ใช่จิตได้ยิน ก็ต้องต่างกันเป็นแต่ละหนึ่ง เพราะฉะนั้น จิตเป็นธรรมะซึ่งทันทีที่จิตนั้นดับ ปรากฏไป หดไป จึงเป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดได้

ด้วยเหตุนี้ถ้าจิตขณะนี้ ยังไม่ดับ จิตต่อไปเกิดไม่ได้เลย เพราะฉะนั้น จิตจึงเกิดขึ้นเพียงทีละหนึ่ง เพราะตัวจิตเองเป็นปัจจัย ที่ตราบไต่ที่จิตนั้นยังไม่ดับไป จิตอื่นเกิดสืบต่อไม่ได้ เพราะฉะนั้น จิตทุกจิต เว้นจุติจิตของพระอรหันต์เป็นอนันตรปัจจัย ชื่อนี้หมายความว่า ทันทีที่จิตนี้ดับไป ก็เป็นปัจจัยให้จิตขณะต่อไปเกิดสืบต่อทันที ไม่มีระหว่างคันทีละหนึ่ง

เพราะฉะนั้น ให้ทราบว่า ขณะนี้ที่เข้าใจว่ามีจิตมากมาย ทั้งจิตเห็น จิตได้ยิน จิตคิดนึกและรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เป็นเพราะการเกิดดับสืบต่ออย่างรวดเร็วของจิตสุดที่จะประมาณได้ เพราะเหตุว่าถ้ามีความเข้าใจจริง ๆ ก็คือ จิตเห็น เพียงเห็นเท่านั้น ทำอย่างอื่นไม่ได้เลย แต่ที่จะรู้ว่า สิ่งที่เห็นเป็นอะไร ไม่ใช่จิตเห็น แต่เป็นเพราะเห็นแล้ว คิด และจำรูปร่างฐานของสิ่งที่ปรากฏซึ่งสิ่งที่ปรากฏก็เกิดดับด้วยอย่างรวดเร็วมาก จนกระทั่งปรากฏเป็นนิมิต เป็นรูปร่างฐาน และในขณะที่จิตเกิด ก็จะต้องมีสภาพของความจำซึ่งไม่ใช่จิต แต่เป็นเจตสิกที่พระผู้มีพระภาคทรงใช้คำว่า “สัญญาเจตสิก” เป็นสภาพที่เกิดพร้อมจิตทุกขณะ

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจิตจะรู้แจ้ง มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏ ถ้าทางตา สิ่งที่กำลังปรากฏขณะนี้ คนตาบอดไม่เห็น ไปบอกคนอื่นที่ไม่ได้อยู่ที่นี่ เขาก็ไม่สามารถรู้ได้ว่า สิ่งที่กำลังปรากฏขณะนี้เป็นอย่างไร เพราะจิตเห็นเท่านั้นที่กำลังเห็นแจ้งลักษณะของสิ่งที่ปรากฏ

นี่ก็คือ ทีละหนึ่ง ถ้าตราบไต่ที่ยังไม่เห็น ว่า สภาพธรรมะมีความหลากหลาย ต่างกัน เกิดขึ้นจึงเป็นสภาพธรรมะนั้น ชั่วคราว แล้วก็ดับไป ก็ยังคงมีหลาย ๆ สิ่ง หลาย ๆ อย่าง ปรากฏเสมือนว่าพร้อมกัน แต่ยังไม่เห็นอย่างนั้น แต่ฟังด้วยความเข้าใจว่า สิ่งที่ได้ยินได้ฟัง ถูกต้องและเป็นจริงไหม และใครเป็นผู้ที่ทรงแสดงความจริงนี้ และแสดงได้อย่างไร

ถ้าไม่ใช่ผู้ที่ตรัสรู้ความจริงของสิ่งที่มีทุกอย่างโดยละเอียด โดยประการทั้งปวง ก็จะไม่ทรงแสดงให้เห็นคนอื่นสามารถเห็นถูก เข้าใจถูกว่า ไม่มีอะไรเลยที่เป็นเรา เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มั่นคง เพราะเหตุว่าเป็นสภาพธรรมะซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัยทีละหนึ่ง แล้วก็ดับไป

อย่างแข็ง ไม่ใช่เสียง แข็งก็เป็นแข็ง แข็งก็เกิดดับ เสียงก็เกิดดับ ก็ทีละหนึ่ง จะเอาเสียงมาปนกับแข็งก็ไม่ได้ ก็เป็นสภาพธรรมะแต่ละอย่าง ๆ เท่านั้นเอง

ถ้าไม่เข้าใจอย่างนี้ จะรู้ไหมว่า ที่กำลังเห็น เห็นแล้ว กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ เกิดแล้ว ไม่มีใครทำ และเปลี่ยนเห็นให้เป็นอย่างอื่นไม่ได้ด้วย

นี่คือ ฟังจนกว่าจะเข้าใจการเกิดขึ้น และเห็นเพียงชั่วคราว แล้วก็ดับไป แล้วก็ ไม่กลับมาอีก จึงสามารถจะละการยึดถือสภาพธรรมะ ความติดข้องว่าเป็นเรา หรือเป็นตัวตน หรือเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้

นี่คือ การฟังแล้วเข้าใจสิ่งที่กำลังฟัง ไม่ไปคิดเรื่องอื่น เพราะคิดเรื่องอื่น ต้องคิด ไม่เหมือนที่กำลังฟัง ไซ้ไหม

กนกวรรณ ปัญญายังไม่ถึงที่จะไปคิด ณ ๑ ขณะจิต ไซ้ไหมคะ

ส. ขณะนั้นเป็นคุณกนกวรรณพิจารณา ถูกต้องไหม แต่ถ้าขณะนั้น เห็น แล้วก็ฟังว่า เห็นมีจริง ๆ และกำลังเห็นด้วย และเห็นก็จริงด้วย และไม่มีใครทำ ให้เห็นเกิด

พอมีได้ยิน ก็ไม่ใช่เห็นแล้ว เพราะฉะนั้น เห็นนี้ต้องดับไปก่อน เพราะเหตุว่ารูป หรือสิ่งที่เป็นสิ่งที่มีจริง แต่ไม่สามารถจะรู้อะไรได้ เห็นไม่ได้เลย แต่ต้องเป็นธาตุที่สามารถรู้สิ่งที่กำลังปรากฏ เกิดขึ้นรู้สิ่งนั้น แล้วก็ดับไป คือเกิดขึ้นเห็น แล้วก็ดับไป

ฟังให้เข้าใจ ไม่ว่าเราจะพูดคำนี้ซ้ำแล้วซ้ำอีก ก็ภพ ก็ชาติ แม้แต่จะเข้าใจว่าเป็นเพียงสิ่งที่มีจริงที่เกิดเพราะเหตุปัจจัย ก็ยาก แต่เมื่อเป็นความจริง ก็ฟัง จนกระทั่ง สามารถเริ่มเข้าใจแต่ละหนึ่ง ที่มีจริง ๆ ว่าเพียงชั่วคราว จริงหรือเปล่า

เสียงปรากฏเพียงชั่วคราวหรือเปล่า คิดปรากฏเพียงชั่วคราวหรือเปล่า ชอบ ปรากฏเพียงชั่วคราวหรือเปล่า ทุกอย่างก็เป็นสิ่งที่มีจริง แต่เกิด ปรากฏ แล้วก็หมดไป

คุณของปัญญา

อรรณพ ปัญญา คือ ความเข้าใจถูก มีคุณ คือ สามารถละคลายกิเลส อกุศลได้ตามลำดับของปัญญา ตั้งแต่ปัญญาที่เริ่มเห็นโทษของอกุศลที่มีอยู่มากมาย

ในชีวิตประจำวัน ก็เป็นประโยชน์แล้ว และเมื่อปัญญาค่อย ๆ เจริญขึ้น รู้และประจักษ์สภาพธรรมตามความเป็นจริงโดยลำดับ ก็จะสามารถละคลาย ดับกิเลสจนหมดสิ้นได้

จากการสนทนาจนทิสฺสตร ที่ มศพ. ๑๖ มิถุนายน ๒๕๕๕

ส. ทุกคนมีอวิชชามาก มีโลภะมาก ไขไหม แล้วจะทำอย่างไร ไม่ได้ให้ทำ แต่เข้าใจให้ถูกต้องว่า เป็นสิ่งที่มีจริงที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย ตราบใดที่มีความไม่รู้ ก็ต้องมี แต่จะหมดไปได้ก็ต่อเมื่อมีความเห็นถูก ความเข้าใจถูก เพราะฉะนั้น ก็สะสมความเห็นถูก ความเข้าใจถูก แต่ไม่ใช่ไปทำอย่างอื่น

เผชิญ พระนิพพานเป็นที่ย่ำยีความเมา กำจัดความกระหาย ถอนซึ่งอาลัย จะถอนในขณะไหนครับ

ส. ค่ะ แล้วใครรู้นิพพาน

เผชิญ ปัญญา

ส. ปัญญาเท่านั้นไขไหม เพราะฉะนั้น กว่าจะถึงปัญญาที่สามารถรู้แจ้งนิพพานได้ ปัญญาต้องมีก่อน ไม่ใช่มีปัญญารู้แจ้งนิพพานได้ทันที

เพราะฉะนั้น จะเห็นคุณของปัญญา เพียงโลภะเกิด ถ้าปัญญาเกิดขณะนั้นต่างกันแล้ว ไขไหม และถ้าปัญญามีกำลังขึ้น สามารถที่จะเห็นว่า ขณะนั้นเป็นอกุศลตามลำดับขั้น คือ เห็นโทษของการยึดถือสภาพธรรมะว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือเป็นตัวตนก่อน แต่ก็ยังละโลภะไม่ได้ แต่ก็มีปัญญาที่สามารถเริ่มเข้าใจถูก เห็นถูกตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น

เช่น ไม่ว่าอะไรก็ตามที่ปรากฏ จะละได้อย่างไร ในเมื่อนิमित รูปร่าง สันฐานต่าง ๆ ปรากฏเป็นความพอใจในสิ่งนั้นบ้าง สิ่งนี้บ้าง แต่ถ้าสามารถเริ่มมีความเข้าใจถูกว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้ชั่วคราว ถ้ามันคงขึ้น การสละหรือการไม่ติดข้องจะมากขึ้นไหม ในเมื่อมีความเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริงว่า สิ่งที่เราเห็นว่าเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใด แท้จริงก็คือ ลักษณะของสิ่งที่มีจริงแต่ละอย่าง เช่น ธาตุดินก็แข็ง ธาตุไฟก็ร้อน ธาตุลมก็ตึงไหว แล้วก็มีสิ่งที่เกิดที่มหาภูตรูปทั้ง ๔ และเกิดดับทั้งหมดด้วยมหาภูตรูปก็เกิดดับ สิ่งที่ปรากฏทางตาก็เกิดดับ ถ้ามีความเข้าใจมันคงขึ้นชั่วคราว ความพอใจลดลงบ้างไหม

เผชิญ ลดลงครับ

ส. ปัญญาแค่นี้เอง ปัญญาแค่นี้ก็ยิ่งลดลง แต่ถ้าปัญญามากกว่านี้ที่กำลังรู้
แจ้งลักษณะของสภาพธรรมะ จะติดข้องไหม

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นปัญญาที่ถึงกับสามารถรู้แจ้งลักษณะของธาตุที่ไม่เกิดไม่ดับ
ขณะนั้นปัญญาก็สามารถที่จะดับอกุศลตามลำดับขั้นเป็นสมุจเฉทไม่เกิดอีกเลย

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นประโยชน์ของปัญญาจริง ๆ ทุกคนมีอวิชชา มีโลภะ
มีความติดข้อง มีลักษณะของความโกรธ ความมานะ ความสำคัญตนต่าง ๆ ไม่ได้รู้
เลยว่า ไม่ดี แต่ก็ยังมี และก็ถึงรู้ว่า ไม่ดี แต่ก็ยังมี เพราะเหตุว่า ปัญญายังไม่ถึงขั้นที่
สามารถ ที่จะรู้จริง ๆ ที่จะประจักษ์ลักษณะของสภาพธรรมะได้ แต่เพียงปัญญา
เล็กน้อยขั้นฟัง ก็ยังเห็นประโยชน์อย่างนี้ และถ้าเพิ่มมากขึ้นจะเป็นอย่างไร

เพราะฉะนั้น พระธรรมที่ทรงแสดงไว้ด้วยดีแล้วโดยประการทั้งปวง ก็เป็นที่ฟัง
จริง ๆ เพราะเหตุว่าปัญญาเท่านั้นที่สามารถเห็นโทษของอกุศล เพราะว่าทุกคนมี
อกุศล แล้วก็ฟังธรรมะ ก็ยังมีอกุศล แสดงว่าความเห็นโทษของอกุศลยังไม่พอ ไม่ใช่ไม่
รู้ ถ้ามารู้ว่า อกุศลมีโทษมาก แต่ก็ยังมี เพราะเหตุว่าบังคับบัญชาไม่ได้

เพราะฉะนั้น ต้องอบรมเจริญปัญญาเท่านั้น ไม่ใช่ไปคิดเอง ไปทำเอง แต่เข้าใจ
สิ่งที่ได้ยินได้ฟังซึ่งกำลังมีจริง ๆ ในขณะนี้เพิ่มขึ้น

นี่เป็นหนทางเดียว และจะเห็นคุณจริง ๆ ว่า ถ้าขณะใดก็ตามกำลังโกรธ พอ
ระลึกถึงความจริง ขณะนั้นไม่โกรธแล้วได้ แทนที่จะโกรธ ก็มีเมตตาด้วยได้ เห็นคุณ
ของปัญญาใหม่ ปัญญาเพียงเข้าใจแค่นี้ก็ยังมีคุณอย่างนี้ และถ้าเป็นปัญญาที่ยิ่งกว่านี้
คุณของปัญญานั้นจะมากสักแค่ไหน

เผชิญ ปัญญาละอกุศลได้ทั้งหมด แต่ปัญญาที่ประจักษ์แจ้งพระนิพพานละ
อกุศลได้เป็นสมุจเฉท อย่างนั้นใช่ไหมครับ

ส. เพราะว่า ต่อบอกว่า ขณะนี้เห็น ไม่ใช่เรา ยังไม่ใช่निพพาน เพียงแค่
เห็นไม่ใช่เรา ก็ยังไม่สามารถที่จะละความยึดถือว่าเป็นเราได้

อวิชชาอยู่ที่ไหน

อรรถนพ อวิชชา คือ ความไม่รู้ เป็นรากเหง้าของอกุศลทั้งหลาย แต่อวิชชา
ก็ไม่ปรากฏ ทั้ง ๆ ที่อวิชชาเกิดกับอกุศลทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นโลภะ โทสะ มานะ หรือ
ความเห็นผิด การอบรมปัญญาที่รู้ความจริงที่ปรากฏเท่านั้น จึงจะค่อย ๆ ละคลาย
อวิชชาได้

จากการสนทนาธรรมที่วังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

ส. พูดถึงอวิชชา อยากรู้จักอวิชชา แล้วอวิชชาอยู่ที่ไหน ข้อสำคัญที่สุดก็คือ
เรามีคำถามมากมายที่จะพูดถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นก็กำลังมีอยู่ เพราะฉะนั้น สิ่ง
ที่กำลังมีที่สามารถจะเข้าใจถูกต้องได้ ก็คือว่า ฟัง และพิจารณาสิ่งที่ได้ฟังว่า สิ่งที่ได้ฟัง
พูดถึงอะไร แล้วมีจริง ๆ หรือเปล่า ถ้ามีจริง แต่ก่อนเคยไม่เข้าใจและเคยไม่รู้ แต่พอได้
ฟัง มีความเข้าใจขึ้น ก็สามารถที่จะคลายความไม่รู้ในขณะที่ฟัง และถ้าฟังต่อไป
ความเข้าใจก็เพิ่มขึ้น

เพราะฉะนั้น เดียวนี้อวิชชาอยู่ที่ไหน จะได้รู้จักอวิชชาเสียที เพราะเรียกชื่อมา
นาน และก็มีมากทั้งวันเลย อวิชชาทั้งนั้น เมื่อใดเป็นความติดข้องเมื่อนั้นเพราะความไม่
รู้ เมื่อไรโกรธ ขุ่นเคืองใจขณะนั้นก็เพราะมีความไม่รู้

ทั้ง ๆ ที่โลภะปรากฏ อวิชชาไม่ได้ปรากฏ เห็นแต่โลภะ ติดข้องมาก บางคนจะ
เห็นได้ว่า ชอบไปหมดทุกอย่าง เข้าร้านไหนก็ร้านนั้นแหละ ต้องเจอของดีที่น่าสนใจ
ที่อยากจะได้

นี่แสดงให้เห็นว่า ขณะนั้นโลภะปรากฏ พอจะเห็น แต่อวิชชา เห็นไหม ทั้ง ๆ ที่มี
อยู่ด้วยกัน แต่อวิชชาเป็นสภาพที่ไม่ติดข้อง แต่ไม่รู้อะไรเลย ทั้ง ๆ ที่เป็นธรรมะ คือ
ปรากฏ ก็ไม่รู้ว่า สิ่งนี้มีจริง ๆ เพียงปรากฏ

เพราะฉะนั้น ทั้งวันที่ไม่รู้ความจริง ก็คือ อวิชชาทั้งนั้น โดยที่เราไม่รู้

เพราะฉะนั้น การฟังธรรมะ ก็คือ ฟัง เพื่อที่จะได้เข้าใจสิ่งที่มีจริง ๆ ที่จะรู้ว่า คำที่
ได้ยินถูกหรือผิด ไม่ใช่ให้คนอื่นมาบอกเราว่าถูก นี้ถูก หรือต้องเชื่อ นี่จริง ไม่ใช่อย่างนั้น
เลย ทุกคน ก็แล้วแต่ว่าจะสะสมมาที่จะเป็นผู้ที่มีเหตุผล ก็ย่อมจะไตร่ตรอง และรู้ว่า ใคร

ก็บังคับใครไม่ได้ ใครจะเห็นผิด เขาก็เห็นผิดอย่างนั้นแหละ จะไปบอกว่าผิด เขาก็ไม่เชื่อ แต่คนที่มีความเข้าใจที่สะสมมา ก็ย่อมจะไตร่ตรอง ไม่เพียงฟังเฉิน ๆ แต่รู้ว่า สิ่งที่ได้ฟัง มีจริง

เพราะฉะนั้น โลกะก็ปรากฏว่ามี โทสะก็เห็นชัด ๆ เลย แต่อวิชชา ก็ไม่เห็น

แสดงให้เห็นว่า สิ่งที่เป็นมูลหรือเป็นรากเหง้า หรือเป็นต้นเหตุของอกุศลทั้งหลาย ที่ปรากฏ ก็คือ ตัวที่ไม่ปรากฏ คือ อวิชชาซึ่งมีอยู่ทุกขณะที่สิ่งที่ไม่ดีเกิดขึ้น ขณะนั้นต้องมีสภาพธรรมะอย่างหนึ่งที่มีจริง ไม่รู้ความจริงของสิ่งที่ปรากฏ อกุศลทั้งหลายก็เกิดขึ้นมาได้

นี่คือ ชีวิตประจำวันจริง ๆ พอพูดถึงอวิชชา ขณะใดที่ไม่เข้าใจธรรมะ ขณะนั้นก็ เป็นอวิชชา ขณะใดที่ติดข้อง จะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ขณะนั้นก็ยังมีอวิชชา ขณะใดที่ขุนเคือง ไม่พอใจแม้เพียงเล็กน้อย นิดเดียวเอง ขณะนั้นก็ยังมีอวิชชา ขณะใดที่มีความสำคัญ ตน วันหนึ่ง ๆ ก็อาจจะไม่น้อยเลยสำหรับบางคน ขณะนั้นก็ยังมีอวิชชา

เพราะฉะนั้น ไม่มีใครเห็นอวิชชา แต่เห็นสภาพธรรมะที่เกิดขึ้นเพราะอวิชชา แม้ทุกขอริยสัจจะก็กล่าวถึงสมุทัยที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ คือ โลกะ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ขณะนั้นไม่มีอวิชชา อวิชชาก็รวมอยู่ด้วย แต่ที่ปรากฏให้เห็นได้ ก็คือ ความติดข้องซึ่งเป็นโลกะ

เพราะฉะนั้น การฟังธรรมะ ก็คือ ได้ฟังสิ่งซึ่งไม่เคยฟัง เพราะใคร ๆ ก็คิดเองไม่ได้ และคำที่ได้ฟังก็ลึกซึ้งอย่างยิ่ง แต่ละคำเป็นคำที่ไม่เผิน เพราะฟังแล้ว ก็ต้องรู้ว่า เป็นความจริง แต่ความจริงนั้นยังไม่ได้ปรากฏตามความเป็นจริง เช่น ขณะนี้ เห็นเกิดขึ้น แล้วดับ จริงขึ้นฟัง แต่ยังไม่ปรากฏการเกิดดับ อยากรู้เห็นเกิดดับใหม่ ก็เกิดดับโดยไม่รู้

เพราะฉะนั้น อยากประจักษ์ลักษณะของเห็นที่เกิดดับใหม่ ชักจะรู้จักโลกะกับ อวิชชา ก็เลยเลี้ยวไปเลี้ยวมา แต่ว่าใจจริง ๆ ก็แล้วแต่ ถ้าเป็นคนที่มีเหตุผล ไม่สนใจเลย เพราะเหตุว่า เหตุยังไม่สมควรแก่ผล ฟังแล้วจะไปรู้จักการเกิดดับของสภาพธรรมะ ทันที เป็นไปได้ได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น ถ้ามีใครบอกให้ทำอย่างนี้ แต่ไม่ได้พูดถึงเรื่องความเข้าใจถูก ความเห็นถูก ที่จะละลายความไม่รู้เลย เพียงแต่บอกว่า ทำอย่างนี้แล้วจะได้ ประจักษ์สภาพธรรมะที่เกิดดับ จะได้ถึงนิพพาน คนนั้นก็ อวิชชาเกิดแล้ว ที่จะเชื่อ

จะอยู่ไปวัน ๆ หรือ

อรรถนพ ในแต่ละวันอยู่ด้วยความติดข้องและความไม่รู้ และก็ไมรู้เลยว่าต่อไปจะเป็นอย่างไร ชีวิตในชาตินี้ ก็เป็นการสะสมสืบต่อมาจากชาติก่อน ๆ และก็จะเป็นอย่างนี้อีก ในชาติต่อไป แต่ประโยชน์อย่างยิ่งก็คือ การได้ฟัง และไตร่ตรองเพื่อความเข้าใจความจริงของชีวิตแต่ละขณะ

จากการสนทนาธรรมที่วังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

สุ. เกิดมากิน แล้วก็นอน แล้วก็ตาย แต่ก่อนนั้น กิน นอน และติดข้องด้วย คือ ต้องละเลียดไปเรื่อย ๆ แม้แต่เมื่อกี้ ถ้าเราจะย้อนทบทวนไป เมื่อกี้ก็อาหารอร่อย ใหม่มากอร่อยหมดแล้ว เห็นใหม่ ไม่ว่าจะรับประทานอะไรบ้าง ตั้งแต่คำแรกจนถึงคำสุดท้าย ก็หมดไป ๆ อร่อย ก็เป็นอย่างนี้ และเดี๋ยวก็กินอีก แล้วก็อร่อยอีก และระหว่างที่อร่อยก็คือ การติดข้อง พอถึงเวลาก็นอน ตื่นมาใหม่ ก็เป็นอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น ฟังแล้ว ก็ฟังอีก เพราะเหตุว่ากว่าจะรู้ความจริงได้ แม้ความจริงก็เป็นความจริงอย่างนี้แหละ แต่ฟังก็ครั้งกว่าจะถึงความจริงแท้ ๆ ว่า ไม่มีเราแน่นอน แต่มีสิ่งซึ่งเกิดขึ้นเป็นไป แต่ละขณะของแต่ละบุคคลตามความเป็นจริง แล้วก็แลกเปลี่ยนกันไม่ได้ด้วย แล้วก็หวังไม่ได้ว่า อะไรจะเกิดขึ้นต่อไปข้างหน้า ไม่มีทางที่จะรู้เลย ไม่รู้จริง ๆ ว่า ต่อจากขณะนี้แล้วจะเป็นอะไร ต่อเมื่อไรเกิดขึ้น เมื่อนั้นก็รู้ว่า มีปัจจัยที่จะเกิดขึ้นเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้น แล้วแต่คำพูด ถ้าจะบอกว่า อยู่ไปวัน ๆ จริงไหม แล้วต้องอยู่ด้วย จะไม่อยู่ได้อย่างไร แต่ก็อยู่ไปแบบนี้ แบบเดิม อยู่ไปวัน ๆ รู้จักเบื่อหรือยัง เห็นใหม่ ก็ยังไม่ได้เข้าใจความจริง แล้วจะเบื่อได้อย่างไร เบื่อ เดียวนี้ไม่ได้เบื่อ ใช่ไหม ใช้คำว่า

“เบื้อ” แต่เดี๋ยวนี้ก็ได้เบื้อ ทั้ง ๆ ที่เห็น แล้วก็เห็น แล้วก็เห็น เห็นอยู่อย่างนี้ แล้วก็คิดไปเรื่อย ๆ

เพราะฉะนั้น การฟังธรรมก็เป็นประโยชน์อย่างยิ่งตรงที่ว่า เกิดมาแล้ว และก็ต้องจากโลกนี้ไปแน่นอน แล้วจะต้องเกิดอีก แต่สิ่งที่เกิดแล้วในชาตินี้จะติดตามไป ไปให้คนอื่นก็ไม่ได้ หรือไปเอาของคนอื่นมาก็ไม่ได้ แต่ขณะที่เกิดขึ้น แม้ว่าเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป แต่การดับไปนั้น ก็สะสมสืบต่ออยู่ในจิตขณะต่อไป

ด้วยเหตุนี้ถ้าจะย้อนดูว่า เรามาจากไหน ก็มาจากชาติก่อน ๆ ที่เห็นบ้าง ได้ยินบ้าง สนุกบ้าง ทุกข์บ้าง คิดดีบ้าง เป็นกิเลสอกุศลบ้าง ก็คือ เดี่ยวนี้ ตามการสะสม เราจึงเป็นอย่างนี้ในขณะนี้ ไม่เป็นอย่างอื่นแต่ละคน เพราะฉะนั้น ชาติหน้าก็รู้เลย ถ้าอะไรเกิดขึ้น เพราะเคยสะสมมา เคยผ่านมา เคยเป็นอย่างนั้นมาแล้วในอดีต

ด้วยเหตุนี้ถ้าจะอ่านชาดก ไม่ว่าพฤติกรรมของใคร จะเกิดขึ้นที่พระวิหารเชตวัน หรือที่ไหนก็ตาม เวลาที่มีผู้สงสัยว่า ทำไมบุคคลนี้จึงกระทำอย่างนั้น ก็ได้ไปเฝ้าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงแสดงว่า ไม่ใช่ครั้งเดียวหรอกที่ทำอย่างนี้ เคยทำมาแล้วแต่ก่อนด้วย และหลาย ๆ ครั้งด้วย

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นได้ว่า ไม่ต้องย้อนไปถึงแสนโกฏิกัป เพียงชาตินี้ที่เราเป็นอย่างนี้ เพราะเหตุที่เราทำอย่างนี้มาแล้วในวันก่อน ๆ และก็ทำอย่างนี้ต่อไปอีก และต่อไปก็จะเป็นอย่างนี้ไปอีก

เพราะฉะนั้น ก็จะเห็นประโยชน์ว่า จากการที่ไม่เคยมีชาตินี้ แล้วก็มีทุกอย่างตั้งแต่เกิดมาจนถึงขณะนี้ แล้วจะหมดไป แล้วก็จำไม่ได้ในชาติต่อไป ก็จริง

เพราะฉะนั้น ประโยชน์สูงสุดจากความว่างเปล่า จากการที่ไม่มี แล้วมีชาตินี้ แล้วก็หาไม่ ประโยชน์จากการที่ไม่มี แล้วมี ขณะที่ มี ก็ควรจะได้ประโยชน์อย่างยิ่งจากการที่เกิดมาแล้วมี โดยการที่สามารถที่จะได้ยิน ได้ฟัง แล้วได้เข้าใจสิ่งซึ่งจะเป็นประโยชน์

เพราะว่าคนที่ไม่เคยฟังเลย ไม่มีโอกาสที่จะได้ฟังประการหนึ่ง และถึงแม้ที่ได้ฟังแล้ว แต่ขาดการไตร่ตรองให้เข้าใจอย่างมั่นคงว่า ก็เท่านี้เอง ความจริงก็คือ เห็น แล้วก็ไม่เห็น หมดไป ได้ยิน แล้วก็ไม่ได้ยิน หมดไป

ถ้ามีความเข้าใจมั่นคงขึ้น ก็จะทำให้เห็นว่า ตั้งแต่เกิดจนตายสิ่งที่มีประโยชน์และมีคุณค่าที่สุด คือ การได้เข้าใจพระธรรม ได้มีโอกาสได้ฟัง

สิ่งอื่นก็หมดไปแล้ว ไม่มีสาระ นอกจากไม่มีสาระแล้ว ก็ยังทำให้จิตใจขุ่นมัว เศร้าหมอง เต็มไปด้วยความไม่รู้ ความยึดมั่นต่าง ๆ นานา กับการที่มีโอกาสได้เข้าใจความจริงและรู้ความจริงว่า หลีกเลี่ยงการเป็นอย่างนั้นไม่ได้ จนกว่าจะมีความเข้าใจถูก ความเห็นถูกในสิ่งที่มี

เพราะฉะนั้น ตลอดชาตินี้ ทั้งชาติ สิ่งที่มีค่าที่สุดตั้งแต่เกิดจนตาย คือ มีโอกาสได้ฟังพระธรรม และได้เข้าใจความจริง เพราะเป็นสิ่งที่ทรงแสดงความจริงแท้ ๆ ของทุก ๆ ขณะ ไม่เว้นเลยสักขณะเดียว ตั้งแต่เกิดจนตาย

เพราะฉะนั้น ชีวิตของแต่ละคนที่ผ่านมา ก็มีแต่เรื่องสงสัยว่า ทำไมเป็นอย่างนี้ อย่างนั้น คำตอบมีอยู่ในพระธรรม ใครสงสัยเรื่องอะไร ก็สามารถที่จะเข้าใจได้ ค่อย ๆ ฟัง ค่อย ๆ เข้าใจ ค่อย ๆ เห็นประโยชน์ว่า แท้ที่จริงเรื่องที่เราคิดว่า มีสาระกับเรา เหลือเกิน สำคัญเหลือเกิน เฉพาะในขณะนั้นที่เกิด พอว่างเลยขณะนั้นไปแล้ว ก็ไม่มีความหมายอะไรเลย เป็นขณะอื่นต่อไปแล้ว เรื่องใหม่แล้ว ความสำคัญใหม่แล้ว

เพราะฉะนั้น ก็จะได้เห็นว่า แท้ที่จริงแม้แต่สิ่งที่เราคิดว่าสำคัญที่สุดในขณะนั้น ก็คือ ชั่วขณะ แล้วก็ดับไป แล้วจะสำคัญได้อย่างไร ดับไปแล้ว หมดไปแล้ว ก็ต้องเป็นเรื่องอื่นต่อไป

ดูเหมือนเล็กน้อย

อรรถพ ผู้ที่ไม่ได้เข้าใจธรรมะ ก็ไม่เห็นในความละเอียดของธรรมะขณะนี้เลย เช่น ไม่เคยคิดเลยว่า “เห็น” ขณะนี้ มีความลึกซึ้งอย่างไร แต่ดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กน้อยที่ไม่น่าสนใจ ตรงข้ามกับผู้ที่มีปัญญาจะไม่ข้ามแม้ในสิ่งที่ดูเหมือนเล็กน้อย เพราะเห็นในความลึกซึ้งของธรรมะ

จากการสนทนาธรรมที่วังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๕

อรรถพ อย่างในพระไตรปิฎก พระสาวกท่านก็เป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่มี

ความสงสัยอะไร แต่ก็ยังทูลถามปัญหาพระผู้มีพระภาคเจ้าอยู่เสมอ อันนี้เพราะอะไรครับ

ส. เพราะความลึกซึ้งของธรรมะ ซึ่งแต่ละคนก็สามารถจะเข้าใจธรรมะที่ลึกซึ้งได้ตามกำลังของปัญญา

เพราะฉะนั้น แม้แต่สภาพธรรมะตามปกติอย่างนี้ ผู้ที่เป็นพระอรหันต์ต้องมีปัญญามากกว่าผู้ที่เป็นพระอนาคามีบุคคล พระสกทาคามีบุคคล พระโสดาบันบุคคล และปุถุชน เป็นของที่แน่นอน แต่ปัญญาของท่านก็ไม่สามารถเท่ากับพระอรหันต์ สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ ด้วยความที่ท่านเข้าใจความลึกซึ้งของธรรมะอย่างยิ่ง และขณะนั้นพระผู้มีพระภาคก็ประทับอยู่ด้วย ควรที่ท่านจะได้ฟังพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แทนที่ท่านจะคิดเอง

เพราะฉะนั้น บางครั้งเวลาที่อ่านพระไตรปิฎก เราจะเห็นว่า เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ สำหรับคนที่มองดูว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่สำหรับพระอรหันต์ทั้งหลายไม่เล็กน้อย ใน การที่ท่านจะได้รู้ความละเอียดลึกซึ้งขึ้น ท่านจึงได้ทูลถาม เพราะสิ่งที่ท่านเหมือน เข้าใจว่าเล็กน้อยสำหรับคนอื่น แต่สำหรับพระผู้มีพระภาคแล้ว ควรอย่างยิ่งที่จะทูลถาม แม้แต่สิ่งที่คนทั่วไปเข้าใจว่าเล็กน้อย

แม้แต่เวลาที่ท่านเหล่านั้นอยู่ที่ป่าโคสิงคสาลวัน แต่ละท่านก็สนทนาธรรมด้วย เรื่องที่น่าประหลาดสำหรับคนอื่นที่จะคิดว่าเล็กน้อยเหลือเกิน เพราะท่านถามกันว่า ป่าโคสิงคสาลวันจะงามเพราะอะไร แค่นี้เอง ซึ่งความเห็นของแต่ละท่านก็ต่าง ๆ กันไป ตามการสะสม ซึ่งแน่นอนที่สุด คำตอบของแต่ละท่านไม่เหมือนกัน ไม่ตรงกัน แม้ว่า เป็นพระอรหันต์ทั้งหมด จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลถาม

นี้แสดงให้เห็นว่า ถ้าเป็นผู้ที่เคารพในบุคคลผู้เลิศที่สุด แม้แต่สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ แม้ว่าท่านจะเป็นพระอรหันต์ด้วยกัน ท่านก็ยังเห็นควรที่จะไปเฝ้าและกราบทูลถาม พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คำพูดแต่ละคำ ที่เราได้ยิน ได้ฟัง และพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสด้วย พระองค์เอง เพียงแค่คำไม่มาก แต่เราเข้าใจความลึกซึ้งนั้นแค่ไหน น่าคิด

เสียงเกิดมาได้อย่างไร จากไม่มีเสียง แล้วเสียงเกิดขึ้นได้อย่างไร แค่นี้ก็ไม่คิด แล้ว ก็พูดกันไปทั้งวัน ไม่ได้คิดเลยว่า แม้แต่ไม่มี แล้วมี แล้วสิ่งที่มีนั้น เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ไม่น่าอัศจรรย์หรือ เห็นขณะนี้ จากเมื่อกี้ ที่ไม่เห็น แล้วเห็น แล้วไม่เคยคิดเลยว่า ทำไม่ถึงจากไม่มี แล้วมีได้

แต่ละอย่าง หลากหลายมากเหลือเกิน วันหนึ่ง ๆ มีแต่สิ่งที่เกิดขึ้น ต่าง ๆ นานา โดยผู้ที่ไม่มีความปัญญา ไม่เคยคิดเลยว่า สิ่งนั้นเป็นอะไร เกิดขึ้นแล้วไปไหน

ก็แสดงให้เห็นความต่างของปัญญาว่า ผู้ที่ไม่ละเอียดและไม่มีปัญญาพอที่จะรู้ว่า สิ่งที่มีในขณะนี้ เป็นสิ่งที่มี แต่น่าอัศจรรย์ที่ว่า ใครทำให้มี หรือเกิดมีขึ้นได้อย่างไร และมีแล้ว หายไปไหน ก็ยังไม่คิดอีก

นี่แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่ไม่รู้ ก็ไม่รู้ไปหมดเลย แม้แต่เพียงไม่กี่คำที่เป็นความจริง แล้วเราก็ได้ฟังบ่อย ๆ ว่า สิ่งที่มีจริงในขณะนี้ต้องเกิด จึงปรากฏว่าเป็นอย่างนี้ และเมื่อเกิดแล้ว หมดแล้ว ไปไหน หายไปไหน หรือไม่เคยคิดเลย คิดแต่ว่า ไม่ได้หมดไปเลย ยังมียู่ แม้แต่ในขณะนี้ก็ยังเห็นเหมือนเดิม

นี่คือ ความต่างกันของผู้ที่ละเอียดและผู้ที่มีความปัญญา ที่จะไม่ข้ามสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ว่า ผู้ตรัสรู้ความจริงของสิ่งที่กำลังปรากฏในขณะนี้ มีแน่นอนโดยละเอียดยิ่ง โดยประการทั้งปวง

เพราะฉะนั้น การฟัง เพื่อที่จะได้รู้ความจริงของสิ่งที่มีจริง ๆ ก็เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด เพราะเหตุว่าใครจะมาพูดถึงสิ่งที่มีจริง ๆ ในขณะนี้ ให้มีความเข้าใจถูกต้องได้